

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TİRE NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİNİN TEŞHİR VE TANZİMİNİN
KÜLTÜREL MİRAS AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Zozan TÜFEK

Danışman
Prof. Dr. Gülriz KOZBE

Ağustos-2023
Her Hakkı Saklıdır

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Zozan TÜFEK

Tarih:11.08.2023

ÖZET

TİRE NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİNİN TEŞHİR VE TANZİMİNİN KÜLTÜREL MİRAS AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Zozan TÜFEK

**BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

Danışman: Prof. Dr. Gülriz KOZBE

2023, 102 Sayfa

Jüri

Prof. Dr. Gülriz KOZBE

Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR

Dr. Öğr. Üyesi Hazal Ceylan Öztürker DEMİR

Bu yüksek lisans tezinde İzmir ilinin Tire ilçesinde bulunan Necippaşa Kütüphanesi'nin işlevini sürdürebilmesi için hizmet politikalarını genişletip turizme kazandırılması üzerinde durulmaktadır. Zengin kültürel mirasa sahip olan bu kütüphane geçmişten günümüze bilgiyi aktaran bir köprü görevi üstlenmektedir. Ancak, kütüphanedeki kitap koleksiyonları genellikle Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış nadir yazma ve eski harfli matbu kitaplardan oluşmaktadır. 1928'deki harf devriminden sonra, kütüphanenin hedef kitlesi daralmış olmasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Günümüzde dijital kütüphanecilik alanındaki gelişmeler ve kütüphanedeki kitapların nadir eser yönergesine uygun olarak araştırmacılara çevrimiçi hizmet sunmaya başlaması ile tarihi kütüphane binasının bir kitap deposuna dönüşmesi ihtimaline neden olmuştur. Ancak, bu durumun değiştirilmesi ve doğru bir şekilde planlanmasıyla müze kütüphane konsepti ile turizm yönü bir araya getirilebilir. Kütüphanenin turizme kazandırılmasındaki rolü, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği açısından gelecek nesillerin farkındalığının artırılmasında büyük önem taşımaktadır. Bu tez, Necippaşa Kütüphanesi'nin kültürel mirasının korunması, tanıtımı ve sürdürülebilirliğinde ziyaretçilerin rolünü ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Necippaşa Kütüphanesi, Teşhir, Turizm, Yazma Eserler

ABSTRACT

MA THESIS

EVALUATION OF THE EXHIBITION AND ORGANIZATION OF TİRE NECİPPAŞA LIBRARY FROM THE PERSPECTIVE OF CULTURAL HERITAGE

Zozan TÜFEK

**BATMAN UNIVERSITY GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
TOURISM MANAGEMENT AND ART HISTORY DEPARTMENT**

Advisor: Prof. Dr. Gülriz KOZBE

2023, 102 Pages

Jury

Prof. Dr. Gülriz KOZBE

Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR

Dr. Öğr. Üyesi Hazal Ceylan Öztürker DEMİR

In this master's thesis, the focus is on expanding the service policies of Necippaşa Library, located in the Tire district of Izmir Province, to sustain its function and promote tourism. With its rich cultural heritage, this library serves as a bridge that transfers information from the past to the present. However, the book collections in the library mainly consist of rare manuscripts and old-script printed books written in Arabic, Persian, and Ottoman Turkish. Despite the narrowing of its target audience after the alphabet revolution in 1928, the library has managed to survive until the present day. With the advancements in digital librarianship, the possibility of transforming the historical library building into a book warehouse arose, as the library's books are now provided online to researchers following the rare book directive. However, with appropriate planning and changes, the concept of a museum library combined with a focus on tourism can be applied. The role of the library in promoting tourism holds great importance in preserving and ensuring the sustainability of cultural heritage for future generations. This thesis aims to reveal the role of visitors in protecting, promoting, and sustaining Necippaşa Library's cultural heritage.

Keywords: Cultural heritage, Exhibition, Manuscripts, Necippaşa Library, Tourism.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, tarihi kütüphanelere farklı bir yaklaşım sunması açısından bir nebze de olsa katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Nitekim çalışmamın, aynı zamanda 2021 yılından beri işyerim olması sebebiyle Necippaşa Kütüphanesi örneği bağlamında, tarihi kütüphanelerin de birer kültürel miras ögesi olarak korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda daha geniş kapsamlı bir farkındalık yaratmasını umuyorum.

Bu çalışmama başlamamda ve bitirmemde desteği, ilgisi ve sabrı ile beni yüreklendiren, motive eden, bilgi ve tecrübeleri ile bana yol gösteren değerli tez danışmanım Prof. Dr. Gülriz KOZBE 'ye minnet şükranlarımı sunarım.

Destek ve yardımlarından dolayı Öğr. Gör. Akarcan Güngör'e teşekkür ederim. Bu süreçte mesai arkadaşım Ahmet Kılıç'ın paylaştığı bilgi ve deneyimler ile diğer arkadaşlarımla motivasyon desteği tez çalışmamın tamamlanmasında büyük önem taşıdı. Özellikle babamın ve ailemin diğer bireylerinin manevi destek ve teşvikleri ile bu çalışmayı gerçekleştirme fırsatı buldum. Tüm arkadaşlarıma ve aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Zozan Tüfek
BATMAN-2023

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiii
EKLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	2

I. BÖLÜM KÜTÜPHANE NEDİR? TARİHÇESİ VE TÜRLERİ

1.1. Kütüphanenin Tanımı	5
1.2. Kütüphane Tarihçesi	6
1.3. Vakıflar ve Kütüphaneleri.....	8
1.3.1. Vakıf Nedir.....	8
1.3.2. Vakıf Kütüphaneleri	11
1.3.3. Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Vakıf Kütüphaneleri.....	11
1.4. Müze Kütüphane	19

II. BÖLÜM TİRE NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİ

2.1. Tire'nin Konumu	22
2.2. Necippaşa Kütüphanesi Konumu, Tarihi ve Vakfı	23
2.2.1. Necippaşa Kütüphanesi Konumu	23
2.2.2. Necippaşa Kütüphanesi Tarihi	24

2.2.3. Necippaşa Kütüphanesi Vakfı	25
2.3. Necippaşa Kütüphane Binası	28
2.4. Necippaşa Kütüphanesinin Kitabeleri	34
2.5. Necippaşa Kütüphanesinin Kitap Koleksiyonları	37
2.5.1. Necippaşa Koleksiyonu	41
2.5.2. Diğer Vakıf Koleksiyonu	43
2.5.3. Kuşadası Koleksiyonu	43
2.5.4. Karakadı Koleksiyonu	44
2.5.5. Tire Müzesi Koleksiyonu	44
2.5.6. İsmail Adanalı Koleksiyonu	44
2.5.7. Kayseri Koleksiyonu	45
2.5.8. Gıyasettin Bilici Koleksiyonu	45
2.5.9. Cumhuriyet Dönemi Koleksiyonu	45

III. BÖLÜM

MÜZE KÜTÜPHANE KONSEPTİ İLE NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİ

3.1. Müze Kütüphane Konseptinde Necippaşa Kütüphanesi	46
3.1.1. Müze Kütüphane Konseptinde Ziyaretçi Hizmeti	47
3.1.2. Katalog oluşturma, Dijitalleştirme ve Bilgiye Erişim	50
3.1.3. Kitapların Korunması ve Onarımları	54
3.2. Necippaşa Kütüphanesi'ne Ait Kitapların Teşhir ve Tanzimi	57
3.2.1. Depolama ve Sergileme	57
3.2.2. Isı, Nem ve Işık Faktörleri	62
3.2.3. Periyodik Bakım ve Kontrol	69
3.2.4. Yangın Söndürme Sistemi	71
3.2.5. RFID Envanter Yönetim Sistemi	75
3.3. Necippaşa Kütüphanesinde Afet ve Risk Yönetimi	79
3.4. Necippaşa Kütüphanesinde Güvenlik	81

IV. BÖLÜM

NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİNİN KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

KAYNAKLAR	87
------------------------	-----------

SİMGELER VE KISALTMALAR

CD	: Compact disk
cm.	: Santimetre
Çev.	: Çeviren
DVD	: Digital versatile disc
Ed.	: Editör
Env.	: Envanter
Foto.	: Fotoğraf
H.	: Hicri
HVAC	: Isıtma, havalandırma ve iklimlendirme sisteminin kısa yazılışı
ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IFLA	: International Federation of Library Associations and Institutions – Kütüphane Dernek ve Kuruluşları Uluslararası Federasyonu
km.	: Kilometre
m.	: Metre
M.	: Miladi
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
yy.	: Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1: Necippaşa Kütüphanesi Ziyaretçi Kayıt Sistemindeki Veriler (RFID Kayıt Sistemi, 2023)

Tablo 3.2: Yaş Dağılımına Göre Ziyaretçi Grafiği (RFID Kayıt Sistemi, 2023)

Tablo 3.3: Dijital Kütüphane Hizmetinin Yıllara Göre Dağılımı (RFID Kayıt Sistemi, 2023)

Tablo 3.4: 2014-2021 Tarihleri Arasındaki Sıcaklığın Minimum, Maksimum ve Ortalama Değerleri Verilmiştir (Umut Çağırğan, 2022)

Tablo 3.5 : 2014-2021 Tarihleri Arasındaki Nemin Minimum, Maksimum ve Ortalama Değerleri Verilmiştir (Umut Çağırğan, 2022).

Tablo 3.6: Farklı Işık Kaynaklarından Yayılan Tipik Bağıl UV Seviyeleri (Michalski 2011; Saunders 1989)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: III. Ahmet Kütüphanesinin Cephe Rölövesi (Ş. Yenal,2019)

Şekil 2.1: Necippaşa Kütüphanesinin Plan Krokisi (VGM Röleve Arşivi)

Şekil 2.2: Necippaşa Kütüphanesi Doğu Cephesi Kesiti (VGM Röleve Arşivi)

Şekil 2.3: Necippaşa Kütüphanesi Güney Cephesi Kesiti (VGM Röleve Arşivi)

Şekil 3.1: Dalga Boyları (www.bilimkurgukulubu.com)

Şekil 3.2: Pasif UHF RFID Sistemi ve Bileşenleri

HARİTA LİSTESİ

Harita 2.1: Tire'nin Konumu (Google Maps)

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1: Köprülü Kütüphanesi (<http://fatih.gov.tr>)

Fotoğraf 1.2: Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesinin Okuma Salonu (Selman, 2015)

Fotoğraf 2.1: Necippaşa Kütüphanesi ve Camisinden Eski Bir Görüntü (Yılmaz Göçmen Arşivi, 1965)

Fotoğraf 2.2: Necippaşa Mührü (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.3: Necippaşa Kütüphanesinin Camekânla Kapatılmadan Önceki Hali (Muzaffer Topuz Arşivi, 1929)

Fotoğraf 2.4: Necippaşa Kütüphanesinin Harim Bölümündeki Sekizgen Piramidal Bölme (Okay Cansu Şahsi Arşivi, 2022)

Fotoğraf 2.5: Kubbe Göbeği ve Pencere Kemerlerindeki Kalem İşleri (Ahmet Kılıç Şahsi Arşivi, 2022)

Fotoğraf 2.6: 2015-2018 Tarihleri Arasında Necippaşa Kütüphanesinin Restorasyon Çalışmaları (Ali İhsan Yıldırım Şahsi Arşivi, 2015)

Fotoğraf 2.7: Kütüphanenin Güney Cephesinin Sağ Alt Köşesinde Yer Alan Kitâbe (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.8: Harim Kapısının Alınlığında Yer Alan Kitâbe (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.9: Necippaşa Kütüphanesindeki Piramidal Bölmenin Hat Levhası (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.10: NP 313 Envanter Numaralı (Mesnevi) Yazma Eserin Müzehheb Sayfaları (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.11: NP 4 Envanter Numaralı Yazma Eserin Altın Tezhipli Sayfaları (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.12: NP 338 Env. Numaralı Eserin Cilt Kapağı (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.13: NP 126 Env. Numaralı Eserin Cilt Kapağı (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.14: Necippaşa Kitap Koleksiyonu (Ahmet Ayberk Çimen Şahsi Arşivi, 2022)

Fotoğraf 2.15: Necippaşa Vakıf Kaydı (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 2.16: Kütüphanenin Eş zamanlı Okul Çocukları ve Araştırmacılara Hizmet Verdiği Bir Dönem (Yılmaz Göçmen Arşivi, 1963)

Fotoğraf 3.1: 2023 Tarihinde Bir Grup Ziyaretçi

Fotoğraf 3.2: Tarama Cihazı (Şahsi Arşivi, 2023)

Fotoğraf 3.3: Restorasyondan Önce Kuran'ı Kerim (Şahsi Arşiv, 2022)

Fotoğraf 3.4: Restorasyondan Sonra Kuran'ı Kerim (Şahsi Arşiv, 2022)

Fotoğraf 3.5: Necippaşa Kütüphanesi Restorasyon Öncesi Raf Sistemleri (Ali İhsan Yıldırım Şahsi Arşivi, 2000)

Fotoğraf 3.6: Necippaşa Kütüphanesi Restorasyon Sonrası Raf Sistemleri (Şahsi Arşiv, 2023)

Fotoğraf 3.7: Necippaşa Kütüphanesi 2018'deki Restorasyondan Önce Harim Bölümü (Sami Bayraktar, 1996)

EKLER LİSTESİ

EK-1: İntihal Raporu

GİRİŞ

Kültürel miras, bir toplumun geçmişini ve kimliğini oluşturan bütün taşınır, taşınmaz, soyut ve somut kültürel zenginliklerin temelini oluşturan değerlerdir. Bu değerler, toplumların geleneklerini, yaşam tarzlarını, sanatlarını ve inançlarını yansıtır. Kültürel miras, toplumların geçmişini öğrenmesine, kimliklerini anlamalarına ve gelecek kuşaklara aktarmalarına yardımcı olur. Dolayısıyla kültürel mirasın korunması, toplumların geleceğinin korunması anlamına gelir. Kültürel mirasın, somut ifadesi olan kültür nesneleri, taşıdıkları semboller ve anlamsal değerleriyle insanlık tarihi boyu yaşamış oldukları süreçler ve değişimlere ilişkin bilgileri günümüze ve geleceğe taşır (Mollaoğlu, 2007). Kültürel gelişim ve değişimleri gelecek nesillere aktaran en önemli kültür nesnelerinden biri de yazıdır. Yazı, insanların düşünce ve bilgilerini somutlaştıran bir kültür nesnesidir. Yazılı metinler, kültürlerin ve medeniyetlerin gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Kültürel birikimi korumanın ve gelecek nesillere aktarmanın bir diğer yolu da yazılı bilgileri toplamak ve bunları bir arada tutmaktır. Yazılı metinlerin korunması tarih boyunca önemli olmuştur. Kütüphane binaları bu metinleri korumak için inşa edilmiş ve ilk medeniyetlerde kütüphaneler kutsal kabul edilmiştir (Özbay, 2005). Kütüphaneler, bilginin erişimi, korunması ve kullanımı hususunda tarih boyunca önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak dünyada yaşanan değişim ve dönüşümler sonucunda tarihi koleksiyonlara sahip kütüphanelerin işlevselliğini koruyabilmesi ve çağa ayak uydurabilmesi için bazı kavramsal değişikliklerin yapılması zorunlu hale gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde inşa edilen tarihi Necippaşa Kütüphanesi de çağa ayak uydurmak için hizmet politikasında değişim ve dönüşümler yaşanan kütüphanelerden biridir. Bu dönüşüm, bilgi odaklı hizmet anlayışından bilgi ve ziyaret odaklı hizmet anlayışına geçiş olarak uyarlanmıştır. Bilgi çağındaki gelişmelere eşlik eden yeni kütüphanecilik anlayışı, kütüphaneleri nesne odaklı ve durağan kurumlar olmaktan çıkarıp; ziyaretçi kabul eden, ziyaretçilerin ihtiyaçlarıyla ilgilenen, akademik camianın yanı sıra toplumla da etkileşim içinde olan, yaşayan kültür ve eğitim kurumu haline gelmiştir. Kütüphanenin geleneksel rolünde değişim ihtiyacının nedeni, kültürel varlıkların korunması faktörünün yanı sıra, kütüphane binasının içinde bulunduğu kültürel mirasın bütünlüğünün bir parçası olduğu, yapılış amacının dikkate alındığı, sosyal ve kültürel bağlamda işlevselliğini sürdürmeye çalışan bir yapı olmasıdır. Sürdürülebilir bir politikayı amaçlayan bu kütüphanede, dijital çağın getirdiği bakış

açısı, iletişim-bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin sunduğu olanaklarla birleşerek, bir kütüphanenin asıl uzmanlık alanı olan kütüphanecilik hizmetini online vermeye başlanmıştır. Ancak sadece kitap koleksiyonlarını dijitalleştirip online hizmet vererek uzun vadede varlığını sürdüremeyeceği düşünülmektedir. Çünkü bu tarz kütüphanelerdeki kitap koleksiyonları sınırlı bir kesime hitap etmektedir. Bu koleksiyonlar sadece online hizmetle dijital olarak sunulmaktadır. Bu nedenle, kütüphaneler konseptlerini değiştirmezlerse zaman içerisinde unutulup âtil duruma düşebilir ve kuruluş amacındaki işlevlerini yitirebilirler. Dolayısıyla bu kütüphaneler, işlevlerini sürdürebilmek için konseptlerini değiştirip müze gibi ziyaretçi hizmeti vermeye başlayabilir. Bu sayede, topluma hizmet verip koleksiyon tanıtımları yapılır, insanların kütüphaneye ve kitaplara olan ilgisi ve merakı sürekli canlı tutulur.

Bu tez çalışması, temel olarak dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş ve Araştırmanın Amacı ve Önemi bölümlerinden sonra gelen birinci bölümde, Kütüphane Nedir? Tarihçesi ve Türleri başlığı altında kütüphanenin tanımı, işlevi ve tarihteki yeri bölümünden sonra, Osmanlı Devleti zamanında kurulan vakıflar ve kütüphaneleri ile müze kütüphane kavramı konuları irdelenmiştir. Müze kütüphane kavramı açıklanırken, kütüphane nesnelerinin bilgi değerinin yanında müze kütüphane kullanımının ortamı ne şekilde değiştirdiği ve konsept değişikliğinin kazandırdığı yeni olanaklar anlatılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, **Tire Necippaşa Kütüphanesi** başlığı altında kütüphanenin; nerde, ne zaman, kim tarafından yaptırıldığı ve kütüphane binasının mimari özellikleri ile kitap koleksiyonları üzerinde durulmuştur.

Müze Kütüphane Konsepti ile Necippaşa Kütüphanesi başlıklı üçüncü bölümde kütüphanenin hizmet politikaları ve koruma konuları üzerinde durulmuştur.

Necippaşa Kütüphanesinin Kültürel Miras ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi ve Sonuç başlıklı dördüncü ve son bölümde ise tarihi kütüphanenin turizme kazandırılmasının kütüphaneyi nasıl etkilediği ile ilgili değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsanoğlunun geçmişten günümüze kadar süregelen birikimlerinin evrensel nitelikteki sosyo kültürel değerleri olarak nitelenen kültür mirası tarihsel ve özgünlük gibi teknik parametreler bakımından önem arz etmektedir. Bu teknik parametreleri sağlayan; kültür mirasının toplanması, korunması ve geleceğe taşınmasında, kültürel bellek kurumları olarak kabul edilen müze, arşiv ve kütüphaneler; toplumların

gelişiminde de merkezi bir rol oynamaktadırlar. Bu kurumlar kültürel miras aracılığıyla taşıdıkları bilginin devirler boyunca erişilir kılınmasını sağlamaktadır. Özellikle kütüphaneler tarih boyunca bilginin toplanması, korunması ve erişilir kılınmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Diğer kültürel bellek kurumları gibi kütüphanelerde toplumsal değişim süreçlerinden etkilenen kurumlardandır (Mollaoğlu, 2007). Toplumun sosyal, ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik dinamikleri kütüphaneleri zaman içerisinde değişim ve dönüşüme zorlamıştır. Kütüphaneler çoğu zaman değişime ayak uydurmuş ve hizmet politikalarını yenilemiştir. Ancak özellikle Osmanlı döneminden kalan kütüphanelerin bu değişim ve dönüşümlere ayak uydurmakta zorlandığı süreçlerden geçilmiştir (Erünsal, 2008).

Bu çalışmanın temel amacı, Osmanlı Devleti zamanında inşa edilen Necippaşa Kütüphanesi kapsamında kültürel mirasın özgünlüğünü koruyarak işlevselliğini sürdürmesi ve koleksiyonların korunmasında konsept değişikliğinin kütüphaneler üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Osmanlı Devleti döneminden kalan kütüphanelerin 1928'deki harf devriminden sonra topluma kaynak sağlama açısından yetersiz kalması neticesinde kütüphane binaları ya işlevlerini yitirip kuruluş amacının dışında kullanılmaya başlanmış ya da kitap deposuna dönüşmüşlerdir. Bu kütüphaneler genellikle klasik Osmanlı mimarisi ile inşa edilen küçük yapılar olduğu için okuyucu hizmeti de sağlayamamıştır. Nadir yazmalar, eski harfli matbu kitaplar ve arşiv belgelerini barındıran bu kütüphaneler, dar bir kesime hitap etikleri için topluma kaynak sağlama konusunda yetersiz kalmıştır. Çağa ayak uydurmakta zorlanan bu tür kütüphanelerin koleksiyonları tabulaştırılmaya başlanmıştır. Söz konusu yapıların birçoğu günümüzde işlevinden soyutlanmış durumdadır. Bu çalışmada da işlevinin dışında kullanılan kütüphane örneklerine yer verilmiştir. Bu tarz eski kütüphanelerin toplumdan soyutlanmasının önüne geçmek ve kitap koleksiyonlarını korurken aynı zamanda onları turizme kazandırmak için yapılan çalışmalar araştırmamızın tercih edilmesindeki temel motivasyonu oluşturmaktadır. Necippaşa Kütüphanesi turizm açısından değerlendirildiğinde; kütüphanenin kültürel dokusu içerisindeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının çeşitliliği, klasik Osmanlı mimarisi ile yerel malzemeler kullanılarak inşa edilen binası ve birçok ünlü bilim adamının zengin kitap koleksiyonu ile önemli bir kültür merkezidir. Necippaşa Kütüphanesi'nin turizme kazandırılmasındaki amaç; bu kütüphaneyi ve kitap koleksiyonlarını halka tanıtmak, eski eser sevgisini uyandırmak ve ülkenin kültürel-bilimsel mirasının eski eser

kaçakçılığı ve vandalizm yoluyla yok edilmesini önlemektir. Ayrıca nadir kitap kütüphanesini kütüphane işlevini kaybetmeden ziyarete açmak ve halkın bu tür eski kütüphaneler hakkında fikir ve bilgi sahibi olmasını sağlamaktır. Tire için önemli bir kültür mirası olan Necippaşa Kütüphanesi'nin Türkiye'deki diğer Osmanlı döneminden kalan kütüphanelerden farklı bir hizmet politikası geliştirmesindeki rolü hakkında önemli bir eksiklik olduğu görülmüştür. Yapmış olduğum bu çalışma, söz konusu eksikliği gidereceği gibi yapılacak diğer benzer çalışmalara da referans olması adına önem teşkil etmektedir.

I. BÖLÜM

KÜTÜPHANE NEDİR? TARİHÇESİ VE TÜRLERİ

1.1. Kütüphanenin Tanımı

Kütüphane sözcüğü, Eski Yunanca ‘biblion’ kitap ve ‘theke’ saklandığı yer anlamına gelen sözcüklerin birleşiminden oluşur "bibliotheca" sözcüklerinden türetilmiştir ve "kitap yerleştirme, depolama yeri" anlamlarına gelmektedir. Romalılarda ise aynı anlama gelen Latince kökenli “Libraria” kelimesi tercih ediliyordu. Türkçede kullanılan kütüphane sözcüğü ise Farsça haneخانه (ev) ve Arapça kütüb (kitaplar) K-T-B kökünden كتب kelimelerin birleşiminden ortaya çıkmıştır ve kitapların evi anlamına gelmektedir (Köklü, 2017). Kütüphaneler, belirli bir konu içinde, geniş bir materyal koleksiyonuna sahip olan, bu amacı koleksiyonları sunma olan ve her türlü belgeyi ve bilgiyi uzun zamanlar boyunca saklama gücüne sahip olan kurumlardır. Zaman içerisinde kütüphanelerin farklı disiplinlere odaklanması ile yeni gelişmelere ayak uydurmaya çalışmaları ve farklı hedeflere hizmet etmeleri yeni kütüphane tiplerinin ortaya çıkmasına yol açarmıştır. Kütüphanecilik bilimi literatüründe kütüphaneler türlerine göre şöyle sınıflandırılabilir; milli kütüphaneler, halk kütüphaneleri, okul kütüphaneleri, üniversite kütüphaneleri, çocuk kütüphaneleri ve hususi araştırma kütüphaneleri olarak sayılabılır. Günümüzde ise disiplinler arası kütüphanecilik kavramı altında kütüphane çeşitleri de yaygınlaşmaya başlamıştır. Ağırlıklı olarak “özel araştırma kütüphaneleri” genel başlığı altında değerlendirilebilecek bu kütüphane türlerini şöyle sıralayabiliriz: Tıp kütüphaneleri, medya kütüphaneleri, hukuk kütüphaneleri, şehir kütüphaneleri, çocuk kütüphaneleri yazma ve nadir eserler kütüphaneleri (Özarslantürk, 2019).

Kütüphaneler, insanlar için kültürel ve bilimsel bir zenginliktir. İnsanların bilgiye erişim, okuma, öğrenme ve araştırma işlevlerini desteklemektedir. Eşit bir şekilde bilgiye erişimi, toplumların gelişimini, bilinçlenmesini ve demokratik bir ortamda bilinçli bir toplum oluşmasını sağlar. Kültürel zenginliğin erişimine olanak tanınması gibi önemli faydalar sunmaktadır. Günümüzde, internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, kütüphanelerin işlevi gelişmiş; kütüphanelerde daha fazla online kaynaklar ve hizmetler sunulmaya başlanmıştır. Ancak online kaynaklar, kütüphanelerin olmadığı yerlerde dahi bilgiyi ulaşılabilir kılmıştır. Bu

platformlarda çeşitli e-kitaplar, e-dergiler ve online veri tabanları gibi kaynaklar sunulmaktadır (Oğuz, 2017).

1.2. Kütüphane Tarihçesi

Yazıya aktarılan bilgileri bir araya getirmek ve onları korumak kültürel birikimi muhafaza etmenin başka bir yoludur. Geçmişten günümüze gelene kadar bilime önem veren krallar (devlet başkanları) ve idareciler devletlerinde büyük kütüphaneler kurmaya ve dönemlerinin en önemli kitaplarını kurdukları kütüphanelerinde toplamaya çalışmışlardır. Kütüphaneler, tarihte önemli bir yer almış ve ilk uygarlıklardan itibaren kutsal kabul edilmişlerdir. Tapınakların içinde ya da onlara yakın yerlerde inşa edildikleri bilinmektedir. Günümüze ulaşan tarihî kalıntılara dayanarak bilinen ilk kütüphanenin M.Ö. 7. yüzyılda Asurlular tarafından inşa edildiği söylenebilir. Kütüphanenin hikayesi; Sümer, Mısır, Yunan ve Romalı medeniyetlerinden başlayarak, bugünkü modern kütüphanelerin ortaya çıkışına kadar uzanır (Şenalp, 2008).

Sümerlilere ait M.Ö. 2600 yıllarında çivi yazısı ile yazılmış tabletlerin, tapınak ve arşivlerde korundukları bilinmektedir. Bu arşivler ticari faaliyetlerle ilgili kayıtları ve ticari stoklar hakkında bilgileri barındırmaktaydı. Arşivler, ticari faaliyetlerle ilgili kayıtların yanı sıra; efsaneler, ilahiler, aşk şiirleri, hikâyeler ve destanlardan oluşan Sümer Edebiyatı ile ilgili tabletlere Güney Mezopotamya’da bulunan Nippur şehrindeki kazılarında rastlanmıştır. Ayrıca, M.Ö. 700’lerde Nineve’de ve M.Ö. 1900 tarihlerinde Nippur’daki yapıdan elde edilen veriler modern sınıflandırma sistemlerinin, tarihin ilk dönemlerinde de kullanıldığını göstermektedir (Yıldız, 2000).

Sümerliler yazı sistemini ilk olarak ekonomik ve yönetsel ihtiyaçlar için kullanmıştır. Mısır’da ise ilk sistematik yazı anıtsal bir sanat unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Mısır’daki ilk metinler M.Ö. 3000’lere tarihlenmiştir. Mısırlıların yazı malzemesi olarak papirüs ve taşın yanında daha az olarak da kil tabletlerini kullandıkları düşünülmektedir. Nil Deltası boyunca papirüs bitkisinin bol olması bu malzemenin diğer yazı malzemelerinden daha fazla kullanılmasını sağlamıştır. Yazıların yazıldığı bu belgeleri korumak için ‘mühür evi’ ya da ‘tablet evi’ denilen tapınaklarda, kütüphane ve arşivler bulunmaktaydı. Bu kütüphane ve arşivlerde;

önemli bilim adamlarının, filozofların ve hükümdarların özel koleksiyonları muhafaza edilmekteydi. Koleksiyonlarda; papirüs üzerine hiyeroglif yazısı ile coğrafya, tıp, astronomi, ritüel, edebiyat ve matematik gibi edebi ve bilimsel konularda eserler bulunmaktaydı. Papirüsler organik bir malzeme olduğu halde günümüze ulaşabilmişlerdir. Mısır ikliminin kuru olması ve papirüslerin kuru kuma gömülmesi bunu sağlamıştır. Bu gömülü olarak kalan papirüsler, günümüzde müzelerde sergilenmektedir (Keseroğlu & Demir, 2016; Yıldız, 2000).

Yunanistan'da ilk kütüphaneler, M.Ö. 4. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu kütüphaneler, genellikle tapınakların yanında bulunan özel yapılar olarak inşa edilmişlerdi. Yunanistan'daki ilk kütüphanenin, M.Ö. 300'lerde Pergamon Krallığı'nda¹ inşa edildiği düşünülmektedir. Bu kütüphanenin, 200.000 ciltlik koleksiyonla, kendi dönemi içerisinde dünyanın en büyük kütüphanesi olduğu bilinmektedir (Dörtlemmez, 2013).

Roma İmparatorluğu'nda, ilk kütüphaneler M.Ö. 1. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde de kütüphaneler genellikle tapınakların yanında inşa edilirdi. Roma İmparatorluğu'nda kütüphaneler, özellikle bilim, felsefi ve yazın alanlarında mühim bir yer sahiplerdi. Bu kütüphaneler ve koleksiyonları, özellikle M.Ö. 1. yüzyılda inşa edilen ve hakkında 700.000 ciltlik esere sahip olduğu rivayetleri bulunan İskenderiye Kütüphanesi gibi dünya çapında ünlü kütüphaneler ve koleksiyonlardır (Terzioğlu, 2006).

Bizans İmparatorluğu'nda, ilk kütüphaneler M.S. 4. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu kütüphaneler, özellikle Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'te bulunurdu ve genellikle tapınakların yanında inşa edilirdi. Bizans İmparatorluğu'nda kütüphaneler, özellikle din ve ilim alanlarında önemli yere sahipti ve bu kütüphanelerin koleksiyonları, özellikle, 120.000 ciltlik bir koleksiyona sahip olduğu düşünülen, M.S. 5. yüzyılda inşa edilen Büyük Saray Kütüphanesi'nin koleksiyonu gibi, dünya çapında ünlü olmuştur (Wilson & Studies, 1967).

İslam Dünyası'nda, ilk kütüphaneler M.S. 7. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu kütüphaneler, özellikle İslam Dünyası'nın başkenti Mekke ve Medine'de bulunurdu. İslam Dünyası'nda kütüphaneler, öncelikli olarak ilim, din ve yazın alanlarında

¹ Bergama Krallığı düzleştirilmiş hayvan derisine yazı yazmayı geliştirerek papirüsten daha kullanışlı bir yazı malzemesi bulmuştur. Buna "Bergama Kâğıdı" manasına gelen parşömen adı verilmiştir (<http://www.bergama.gov.tr/>).

mühim bir yere sahiptir ve bu kütüphanelerin koleksiyonları, özellikle M.S. 9. yüzyılda inşa edilen Beytü'l-Hikme (bilgi evi) Kütüphanesi'nin koleksiyonları gibi dünya çapında ünlü koleksiyonlardır (Hizmetli, 2018).

Avrupa'da, ilk kütüphaneler, M.S. 8. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu kütüphaneler, özellikle manastırlarda bulunurdu. Kayıtlara göre Avrupa'daki ilk resmi kütüphane, M.S. 9. yüzyılda inşa edilen Alcuin Kütüphanesi idi. Alcuin Kütüphanesi, Avrupa'daki ilk yazılı kaynakların saklandığı yer olmuş ve 500.000 ciltlik bir koleksiyona sahip olmuştur (Demir, 2021).

Modern kütüphaneler, M.S. 15. yüzyılda görülmeye başlar. Nitekim günümüzde bu kütüphaneler genellikle kitap, dergi, CD, DVD ve diğer yazılı materyallerin yanı sıra, internet erişimi, bilgisayarlar, yazıcılar, tarama cihazları, sesli kitap ve e-kitap gibi hizmetler vermektedirler. Ayrıca, kütüphaneler, kütüphaneciler tarafından verilen bilgi ve araştırma hizmetleri, özel koleksiyonlar, sosyal etkinlikler, eğitim programları ve çocuklar için özel programlar gibi hizmetler de sunmaktadırlar (2023, Sivri).

1.3. Vakıflar ve Kütüphaneleri

1.3.1. Vakıf Nedir?

Arapça bir kelime olan ‘vakf’; kelime anlamı olarak alıkoymak, durdurmak, hareketsiz bırakma anlamlarına gelir. Bununla birlikte “tamamen vermek, eksiksiz verme” anlamlarını da içermektedir (www.vgm.gov.tr). Ekonomik anlamda vakıf; kişisel emek ve çaba ile elde edilen imkânların ve mal varlığının gönüllü olarak paylaşılmasını öngören hukuki bir sistemdir. Türk Medeni Kanunu’na bakıldığında vakıf; gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hak sahiplerinin devamlı bir amaca hizmet etmek üzere için oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır (www.vgm.gov.tr/mevzuat).

Tarih sahnesinde ilk vakıf; Hazreti Ömer’in Hayber’in alınmasından sonra ganimet yoluyla kendisine kalan bir toprağı; satılmaması, miras bırakılmaması ve hibe edilmemesi şartı ile yoksulların, kölelerin, misafir ve Allah yolundakilerin yararlanması için tahsis ettiği arazi kabul edilmektedir. Vakıfların Anadolu’da hızla yaygınlaşıp önemi kazanmasında “*sadaka vermeye, infak etmeye ve hayırda yarışma*”ya teşvik edici ayetlerin dışında şu hadis-i şerifler etkili olmuştur: “*Âdemoğlu vefat edince ameli kesilir; ancak üç husus müstesna: Sadaka-i cariyeye,*

faydalı ilim ve kendine dua eden hayırlı evlat.” ve “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır. Malın en hayırlısı Allah yolunda harcanandır. Vakfın en hayırlısı da insanların en çok duydukları ihtiyacı karşılayandır” (Turgut, 2018).

Osmanlı İmparatorluğu’nda sosyal yardımlar, hayır sever kişilerin mülkiyetinde olan taşınır veya taşınmaz gelirlerinin kamu hizmeti amacıyla kurulan vakıflar aracılığıyla, vakıf yöneticisi tarafından yürütülürdü. Bu vakıflar genellikle eğitim, sağlık, kültür, sosyal yardım ve ibadet amaçlı hizmet veren yapılar inşa edip bu hizmetlerin devamlılığı için gerekli ortam sağlardı. Bu hizmetler doğrultusunda camiler, medreseler, dârüşşifâ (hastaneler), kütüphaneler, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, çeşmeler vb. yapılar inşa edilirdi. Bu yapılar genellikle kentlerde bulunur ve toplum yararına hizmet verirlerdi. Ayrıca fakirler için yurtlar, şehir dışından gelen yolculara, yoksul ve düşkünlere yiyecek veren imarethaneler, yol yapımı ve onarımı, tarım ve ormancılık, ticaret ve sanayi gibi alanlarda da aktif olarak rol almaktaydılar. Vakıflar kasabalar ve köylerin gelişmesi ve kalkınmalarını sağlamak için de faaliyet gösterirlerdi (İnalcık, 2019). İnsanlara hayatlarının her safhasında yardım etmeye yönelik olarak kurulan bu vakıflar arasında eğitim ile ilgili olanlarına şu örnekleri verebiliriz; taşra okullarına kitap gönderen vakıf (Padişah İmamı Mehmed Zeynelabidin Efendi Vakfı-İstanbul 1245H./1830 M.); öğrenciye mürekkep dağıtan vakıf (Mustafa Bin Mehmed Vakfı-İstanbul 1192H./1778 M.); güzel yazı öğreten vakıf (Şeyhülislam Feyzullah Efendi Vakfı- İstanbul 1111H./ 1699 M.); hüsn-i hat ve kitap tamir eden vakıf (Şeyhülislam Ömer Hüsameddin Efendi Vakfı- 1285 H./ 1871 M.) gibi vakıflar arşiv kayıtlarında geçen örneklerdendir. Bu vakıflar hakkında detaylara vakfiyelerinde yazılan şartlardan ulaşabiliyoruz (Çam & Akçatepe, 2020).

1.3.2. Vakıf Kütüphaneleri

Vakıf kütüphaneleri, Osmanlı Dönemi’nde vakıf müesseseleri tarafından kurulmuş ve 19. yüzyıla kadar vakıf sistemi içerisinde varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Vakıf kütüphaneleri Osmanlı Devleti zamanında oldukça yaygındır. Vakıf kütüphanelerinin yönetimleri, genellikle vakfın vakfiyesinde yer alan şartlara uygun olarak hizmet vermişlerdir. Vakıf kütüphaneleri; ilim, bilgi ve kültürün yayılması, medrese öğrencilerinin eğitimine hizmet etme ve toplumun

bilgiye erişimini kolaylaştırma gibi amaçlar doğrultusunda kurulmuşlardır (Çavdar, 2006).

Vakıf kütüphanelerinin hizmet verdiği yerler, genellikle İstanbul gibi büyük şehirler olmakla birlikte, diğer şehirler ve hatta ilçelerde de bulunmaktaydı. Vakıf kütüphanelerinin hizmet verdiği alanlar arasında, genellikle medrese, külliye, cami ve diğer eğitim kurumları yer alırdı. Bu kütüphaneler, toplumun eğitimine hizmet verme amacıyla kurulmuş olup, halkın da bu kütüphanelerden yararlanmasına olanak sağlamışlardır (Erünsal, 2008).

Vakıf kütüphaneleri, kuruluş amaçlarına uygun olarak, belli bir konuda yoğunlaşmış koleksiyonları olan kütüphanelerdir. Bu kütüphaneler, özellikle din, ilim, tarih, coğrafya, tıp, mühendislik, riyaaziye (matematik) ve yazın alanlarında önemli bir yere sahiplerdi ve bu kütüphaneler, çeşitli yazılı kaynakların yanı sıra, toplumun; bilgiye erişim, okuma, öğrenme ve araştırma gibi ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar (O. Ersoy & Soysal, 1963). Tanzimat devrinden sonra Osmanlı Devleti'nin mâli imkanlarının düşmesi sebebiyle bazı kütüphanelere tahsis edilen gelirlerin düşmesi ya da tamamen kesilmesi neticesinde bu kütüphaneler hizmet veremez hale gelmişlerdir. Akar gelirleri olan kütüphanelerden bazıları ise işlevini yitirmeden günümüze kadar aktif olarak hizmet vermeye devam etmişlerdir. Cumhuriyetin ilanından sonra 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" undan sonra alfabenin değişmesi ile bu kütüphaneler daha dar bir kesim olan İslam tarihi, kültürü ve dini konularına yönelik çalışan Klasik İslam İlimleri üzerine araştırma yapan kesime hitap etmeye başlamıştır.

Daha öncesinde Evkaf Nezareti'ne (Vakıflar Genel Müdürlüğü) bağlı olan kütüphaneler, 1924 tarihinde 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre diğer eğitim ve öğretim kuruluşlarıyla birlikte Maarif Nezareti (Millî Eğitim Bakanlığı)'ne bağlanmışlardır (Önal, 2020). Evkaf Nezareti'ne bağlı olan kütüphanelerin listesi hazırlanırken bu listeye eklenmeyen Genel Müdürlük Merkez Kütüphanesi (Ankara) ve Necippaşa Kütüphanesi (İzmir/Tire) Maarif Nezareti'ne bağlanmamış ve Evkaf Nezareti'ne bağlı kalmış kütüphanelerdendir. Tevhid-i Tedrisat kanunundan sonra cami ve medreselerdeki nadir yazma ve eski harfli matbu kitaplar Maarif Nezareti kütüphanelerinin koleksiyonlarına eklenmiştir. 1924'teki kanundan dolayı geçmişte vakıf kütüphanesi olarak hizmet veren

kütüphanelerin birçoğu nadir eserler yönergesinden sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanmıştır. Fakat üniversiteler ve belediyeler gibi Kültür ve Turizm Bakanlığı dışındaki kuruluşlara bağlı kütüphanelerde de nadir yazma eserler ve eski harfli matbu kitap koleksiyonları vardır. Ayrıca 1925'te 677 sayılı kanun ile tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasıyla beraber buralarda bulunan kitaplar da kendilerine en yakın olan halk kütüphanelerinde toplanmıştır (Okur, 2010).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan kütüphanelerin günümüzdeki rolü, insanların değişen ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Vakıf kütüphanelerinin koleksiyonlarında bulunan nadir yazma ve eski harfli basma eserler ile ilgili 20.02.2008 tarihli 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 36'ncı maddesinin birinci fıkrasının (g) bendi ile 56'ncı maddesinin birinci fıkrasının (h) bentlerine dayanılarak hazırlanan vakıflar yönergesine göre; bu kitaplar kullanıcıya fiziksel olarak verilmemektedir ancak dijital nüshaları taahhüname imzalayıp, form dolduran yerli araştırmacılara ücretsiz bir şekilde, yabancı araştırmacılara, mütekabiliyet esasına göre ülkelerinin uyguladığı tarife üzerinden belirlenen miktar kurum hesabına yatırılıp, dekont ibrazı sonrasında e-posta yoluyla gönderilmektedir (www.vgm.gov.tr/). Kullanıcı hizmeti yöntemleri; yüksek çözünürlüklü dijital nüsha formunda, dünyanın her yerinden talep eden araştırmacılara online hizmet verecek şekilde güncellenmiştir.

1.3.3. Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Vakıf Kütüphaneleri

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, eğitim ve öğretim ile ilgili ilk faaliyetler, Orhan Gazi'nin İznik'i fethettikten sonra burada medrese kurulması ile başlamıştır. Bu medresenin müderrisliğine de Davud-ı Kayserî'nin getirildiği bilinmektedir. Medresede eğitim vermek için her ne kadar kitaplara ihtiyaç duyulsa da kitap dolabı ya da kitap için ayrılmış bir oda olduğu ile ilgili herhangi bir belgeye rastlanamamıştır. I. Murat dönemindeki alimlerin devrin ilim merkezlerine giderek öğrenim gördükleri ve tekrar Anadolu'ya döndükleri görülmektedir. Bu seyahatler sonucunda gelişen bir ilim alışverişinin yanında Anadolu'ya dönemin ilim merkezlerinden kitap akımı başladığı bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde her ne kadar medrese ve âlimlerin sayılarında artışlar görülse de medrese yapılarında ya da müstakil bir yapı olarak kütüphane varlığından söz etmek için herhangi bir kayıt bulunamamıştır (Erünsal, 2008).

Yıldırım Bayezid devrine gelindiğinde ise Balıkesir’de Eyne Bey Subaşı’nın kurmuş olduğu medresenin hâfız-ı kütüplüğüne yapılan bir tayin dolayısı ile burada bir kütüphane varlığından söz etmek mümkündür. Osmanlı Devleti kuruluş döneminin son padişahı olan II. Murat devrinde ilim ve fikir hayatı alanlarında büyük gelişmeler yaşanmıştır. Görüldüğü üzere kuruluş döneminde tespit edilen kütüphaneler genellikle medrese ve cami gibi yapılarda kurulmuştur ve küçük koleksiyonlara sahip olmuşlardır. Bu bilgileri vakfiye, muhasebe defterleri, tahrir defterleri ve ruus kaydı gibi belgelerden öğrenmekteyiz (Erünsal, 2008).

Yükselme döneminin ilk padişahı olan Fatih Sultan Mehmet’in 1453 yılında İstanbul’u alınmasıyla beraber Osmanlı Devleti bir imparatorluğa dönüşmeye başlamıştır. II.Mehmet, İstanbul’u bir ilim ve eğitim merkezi haline getirmek istemiş ve bu doğrultuda yeni yapılar inşa edilinceye kadar mevcut olan kilise yapılarından bazılarını medreseye dönüştürmüştür. Bu örneklerden birisi de Pantokrator Manastırı’nın papaz odalarında Zeyrek Medresesi’nin kurulmasıdır. Fetih sonrası İstanbul’da kurulan ilk kütüphane Eski Saray’dadır. II.Mehmet’in Manisa’dan Edirne Sarayı’na götürdüğü kitapları Eski Saray’ı inşa ettirince oraya naklettirdiği bilinmektedir. Padişahlar topladıkları bu kitap koleksiyonlarını genellikle vakfetmişlerdir. İlk vakıf kütüphanesinin hangisi olduğu ile ilgili kesin bir kayıt bulunmamakla birlikte İstanbul’un alınmasıyla beraber sonraki dönemlere ait vakfiyelerde kütüphaneler ile ilgili bilgiler bulunmaktadır (Erünsal, 2008).

Bu dönem kütüphaneleri İstanbul başta olmak üzere Edirne, Afyon, Üsküp, Amasya, Bursa, İnegöl, Kastamonu, Trabzon, Gebze, Diyarbakır gibi şehirlerde; tekke, zaviye, cami, türbe, mescit, medrese, imaret ve külliye gibi yapıların içerisinde kurulmuştur. Genellikle küçük koleksiyonlara sahip bu kütüphaneler ve bu kütüphanelerde çalışan hafız-ı kütübün varlığı vakfiye kayıtlarında geçmektedir. Bu kütüphaneler tefsir, fıkıh, hadis, tasavvuf, gramer, matematik, astronomi gibi dini ilimlerin yanı sıra bazı edebi ve tıp kitaplarını da içermektedir. Şer’ iye Sicilleri’nde, bazı kütüphanelerin kitap sayımlarıyla ilgili kayıtlar ve kitapların bibliyografik künyelerine yer verildiği için bu kitapların konularını bilmekteyiz (Erünsal, 2008).

II. Bayezid döneminde, Anadolu topraklarının dışında ilk defa Balkanlar’da kütüphane kurulmuştur. Bunlardan ilkinin İshak Çelebi, Manastır’daki medresesinde kurmuştur. Bu medrese için H.914 (M.1506) tarihlerinde hazırlattığı vakfiyede

kütüphaneden bahsedilmiştir. O dönemde Balkanlar'da kurulan ikinci bir kütüphane ise Prizren'de, H.919 (M.1513) tarihinde şair Suzi Çelebi aracılığıyla yaptırılan mescitte inşa ettirmiştir. Bu devirde bir kütüphane türü daha ortaya çıkmıştır. Bu kütüphaneler genellikle ulema sınıfından olan kişilerin evlerinde ya da vakfettikleri binalarda kurdukları kütüphanelerdir. Vakfiyelerine, vakfedilen kitaplardan ilk önce vakfı yapanın, daha sonra soyundan gelenlerin, mahalle alimlerinin, salihlerinin ve bu kitapları aklı erenlerin faydalanması için kullanılmaları şartı konulmuştur. Bu tür kütüphanelere örnek vermek gerekirse Mevlâna Alaaddin Hacı Sinan vakfettiği 25 kitap için, H.952 (M.1545-1546) tarihinde hazırlattığı vakfiyesine benzer şartlar koydurmuştur. Bu şekilde kütüphaneler mahallelere kadar yayılmıştır (Erünsal, 2008).

1579'lu yıllara gelindiğinde ise kütüphaneler bir yapının parçası olarak inşa edilmeye devam edilmiş ancak bu kütüphanelerin vakfiyelerinde çalışacak kişiler ile ilgili olarak hafız-ı kütüb'e ek olarak hattat ve nakkaşlık gibi vasıflara sahip kişiler de dahil edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde tıp ve astronomi alanlarında 2 ihtisas kütüphanesi olduğunu Topkapı Saray Arşivleri'ndeki yazışmalardan öğrenmekteyiz. Astronomi ile ilgili olan ihtisas kütüphanesi III. Murad tarafından İstanbul'da Rasathane bünyesinde kurulmuştur. Tıp ile ilgili olan kütüphane ise saray hekimlerinin faydalanmaları için sarayın içinde kurulmuştur. 17. yüzyılda kurulan kütüphanelerin sayılarında artış görülmüştür. Kütüphane sayılarının artması, halkın okuma yazma oranında artış olduğunu gösterir, bunun yanında medrese eğitiminin yaygınlaşması ile öğrencilerin artışı ile daha fazla kitap ihtiyacı doğurmuştur. 17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde farklı bir kütüphane kurma yönteminin daha ortaya çıktığı görülmektedir. Vasiyet üzerine şahısların ölümünden sonra hazırlanan vakfiyelerine göre cami kütüphaneleri olarak inşa edilmiş kütüphane türüdür. Bu yüzyılda mevcut olan kütüphanelerin koleksiyonları incelendiğinde, bağışçıların ellerine geçen bazı kitapları bir vakfiye düzenlemeden, bu kitapların baş sayfalarına vakıf mührü ya da vakıf kaydı koyarak vakfettikleri görülmektedir. 17. yüzyılın sonlarına doğru, bir kütüphane türü daha ortaya çıkmıştır. İşleyiş açısından diğer kütüphanelere benzese de mimari bakımdan müstakil bir binada kurulmuşlardır. Bu kütüphanelerde çalışacak kişilerin başka bir iş ile uğraşmamaları istenmiştir. Çünkü daha önce bahsi geçen kütüphanelerde görevlendirilenler ek iş olarak hafız-ı kütüblük yapıyorlardı (Erünsal, 2008).

Köprölü Kütüphanesi, müstakil kütüphanelerin ilk örneği sayılmaktadır. Bu kütüphane binasını inşa ettiren Köprölü Mehmet Paşa inşaatı bitirmeden vefat edince H.1072 (M.1661) oğlu Fazıl Ahmet Paşa, babasının vasiyetnamesine uyarak kütüphane binasını tamamlattır. Fazıl Ahmet Paşa, babasından kalan kitaplar ve kendi topladığı kitapları birleştirerek kütüphaneye zengin bir koleksiyon bırakmıştır. Köprölü

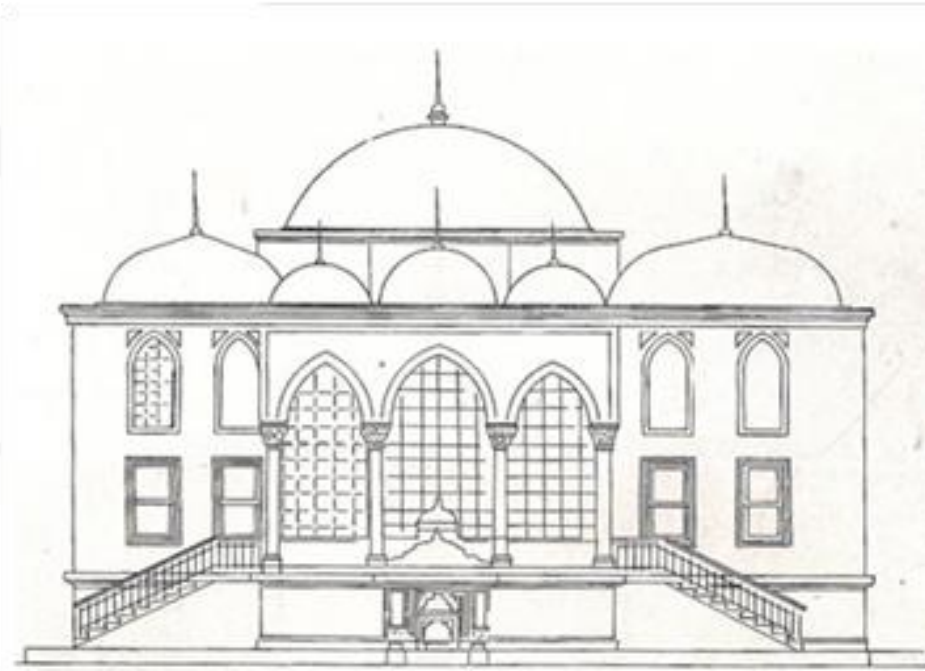

Foto 1.1 Köprölü Kütüphanesi (www.fatih.gov.tr)

Kütüphanesi, Fazıl Mustafa Paşa'nın H.1089 (M.1678) tarihinde düzenlettirdiği vakıf senediyle resmen kurulmuştur. Müstakil kütüphanelerin ilk örneği olan bu kütüphaneye 3 hafız-ı kütüb, bir mücellit ve bir bevab (kapıcı) tayin edilmiştir. Bu dönemde kitapların kullanımı ile ilgili vakfiyelerde genellikle şu cümle geçmektedir; “*Kitaplar ehil olan kimselere ödünç verilebilir*”. Ancak bu uygulama o dönem kitap koleksiyonlarında büyük kayıplara yol açmış ve yapılan sayımlarda kaybolan kitaplar tespit edilmiştir (Erünsal, 2008). Bu dönemde kurulan bir diğer müstakil kütüphane ise Amcazade Hüseyin Paşa Kütüphanesi'dir. Külliye içerisinde bağımsız bir bina olarak H.1112 (M.1700) tarihinde yapılmış bina 400-500 kitaplık bir koleksiyon ile kurulmuştur (Erünsal, 2008).

III. Ahmet, diğer vakıf kütüphanelerinden farklı özelliklere sahip bir kütüphane yaptırmıştır. Bu kütüphanenin diğerlerinden farkı ise vakfiyesinde kütüphaneden sadece saray mensuplarının faydalanabileceğinin yazılmasıdır. Sarayın içindeki dağınık kitapları muhafaza etmek için Topkapı Sarayı'nın bahçesinde H.1131 (M.1719) yıllarında bir kütüphane inşa ettirmiştir. Kütüphane binası günümüzde Topkapı Sarayının içinde müze olarak hizmet vermektedir (Erünsal, 2008; Uysal, 2019).

Aynı tarihlerde III. Ahmet'in veziri Damat İbrahim Paşa'nın, memleketi olan

Şekil 1.1: III. Ahmet Kütüphanesinin Cephe Rölövesi (Ş. Yenal, 2019)

Nevşehir'de H.1140 (M.1727-1728) tarihinde yaptırdığı külliyyede müstakil bir kütüphane de inşa ettirdiği görülmektedir (Erünsal, 2008).

Aynı yüzyılın devamında da müstakil kütüphaneler yaptırılmaya devam edilmiştir. I. Mahmut, kütüphane yaptırmayı seven padişahlardan biriydi ve döneminde inşasına başlanan fakat ölümünden sonra inşaatı bitmiştir Nuruosmaniye Kütüphanesi de dahil olmak üzere toplamında dört adet bağımsız kütüphane yaptırmıştır. Bu kütüphanelerden en önemlisi Ayasofya Kütüphanesi'dir ve 1740'ta hizmet vermeye başlamıştır. Söz konusu olan yapı bugün işlevinden soyutlanmış ve Ayasofya Camisi'nin bir bölümü haline gelmiştir (Erünsal, 2008).

Foto 1.2: Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesinin Okuma Salonu (Selman C., 2015)

Bu çağda müstakil kütüphaneler, genellikle külliye yapılarının içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır. Bunlardan biri, Hacı Beşir Ağa vasıtasıyla H.1158 (M.1745) yılında İstanbul Cağaloğlu'nda yaptırılan külliyenin içerisinde camiye bitişik olarak inşa edilen kütüphanedir. Hacı Beşir Ağa yaptırdığı bu kütüphane için hazırlattığı vakfiyede 4 hafız-ı kütübün görev yapmasını istemiştir. Bu kütüphanenin koleksiyonları günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi'nde Beşir Ağa adıyla anılan ayrı bir koleksiyon olarak muhafaza edilmektedir. Hekimoğlu Ali Paşa (M.1738), Atıf Efendi (M.1741) ve Fatih (M.1742) kütüphaneleri de I. Mahmut (M.1730-1754) döneminde kurulmuş müstakil kütüphanelerdendirler. 18. yüzyılın sonuna doğru gelindiğinde ise kurulan vakıf kütüphanelerinin genellikle benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir; Nevşehir'de Karavezir (M.1780), Isparta'da Halil Hamit Paşa (M.1783), Konya'da Yusuf Ağa (M.1794), Kayseri'de Raşit Efendi (M.1797), Kütahya'da Vahit Paşa (M.1811) ve Burdur'da Derviş Paşa (M.1818) bu dönemin kütüphanelerindendir. Müstakil olarak inşa edilen kütüphaneler plan kurgusu olarak da benzer özelliklerde inşa edilmişlerdir. Bir bodrum kat veya zemin kat üzerinde yerden yükseltilerek yapılmış, böylelikle kitapların nem ve rutubetten korunmaları sağlanmaya çalışılmıştır. III.Ahmet Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Kütüphanesi, Ragıp Paşa Kütüphanesi, Aşir

Efendi Kütüphanesi ve Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'nde olduğu gibi örnekler çoğaltılabilir. 1789-1839 tarihleri arasında kurulan bu kütüphanelerin bir diğer özelliği ise; devlet adamlarının, Anadolu'da görev yaptıkları ya da doğup büyüdüğü şehirlerde kütüphane kurma istekleri doğrultusunda inşa edilmeleridir (Erünsal, 2008).

18. ve 19'uncu yüzyıllarda vakfiyelerin kütüphaneler ile ilgili olan bölümlerinin daha detaylı bir şekilde yazıldıkları görülmektedir. Bu dönem kütüphanelerinde kitapların ödünç verilmesine kesinlikle karşı çıkıldığı bilgisini vakfiyelerinde görebiliyoruz. Vakfiyelerde, okuyucuların kütüphane binasının dışına kitap çıkarmamaları istenmiştir. Kitapların ödünç verilmesi uygulamasının kaldırılmasıyla beraber kütüphanelerin açık olduğu gün sayısının arttığı görülmüştür. Kitapları ödünç vermeye karşı çıkışın doğal bir sonucu olarak kütüphane kurucuları okurların kitapları okuyabilecekleri mekânlar yaratmaya başlamışlardır. Birçok kütüphanede kitapların muhafaza edildiği yerlerin yanında okuma salonları da eklenmiştir. Bu salonlar genellikle sade bir şekilde döşenip; halı, hasır, minder ve rahle gibi malzemeler ile tefriş edilmiştir (Erünsal, 2008).

II. Mahmud (M.1808-1839), yaptığı ıslahatların bir parçası olarak, vakıf kütüphanelerini de devlet kontrolü altına almaya çalışmıştır. Ancak, devletin bu alandaki müdahalesi kütüphaneleri kontrolle sınırlı kalmıştır. Tanzimat'tan (M.1839) sonra kütüphanelerde köklü değişiklikler yapılmıştır. Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'in kuruluşuna (M.1923) kadar vakıf kütüphaneleri gelişimlerini sürdürmüştür. Cumhuriyet'in ilanından sonra çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ve "Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanun" lar doğrultusunda İstanbul'daki Yazma Eserler Kütüphanesi, Süleymaniye çatısı altında toplanmıştır. Bu kitaplar toplam 106 koleksiyondan oluşmaktadır. İçlerinde; Ayasofya, Bağdatlı Vehbi, Carullah, Esad Efendi, Damat İbrahim, Fatih, Hacı Mahmud, Kılıç Ali, Laleli, Reisülküttap, Hamidiye, Süleymaniye, Şehit Ali ve Yeni Cami en değerli koleksiyonlarından (Erünsal, 2008).

Günümüzde yerli ve yabancı araştırmacılar kütüphanedeki eserlerin dijital nüshalarından faydalanabilmektedir. Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi ve Nur-u Osmaniye Yazma Eser Kütüphanesi gibi önemli kütüphanelerin binaları restorasyonda olduğu için okuyucu hizmetleri Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde verilmektedir (www.yek.gov.tr). Ancak Osmanlı Dönemi'nden kalan kütüphane binalarını genel olarak değerlendirdiğimizde günümüze ulaşabilen kütüphane binalarının genellikle metalaştırılmaya başlandığı ve çoğunlukla

kuruluş amaçlarının dışında kullanıldıkları görülmektedir. Nadir yazma veya eski harfli matbu kitapların kütüphane binalarından çıkarılıp depolarda saklanmaları veya müze vitrinlerinde sergilenmeleri ile onların “in situ” durumundayken bulunduğu yer ve işlev gördüğü yerde incelenmesi mimari mirasın yapılış amacını yani kültürel mirasın tamamının bir bileşeni olduğu sosyal ve kültürel bağlam ile işlevselliğinin sürdürülmesi açısından önemlidir.

Osmanlı Dönemi’nde kurulan vakıf kütüphaneleri ile ilgili konuyu toparlayacak olursak; kütüphaneler, başta, padişahlar olmak üzere, hanım sultanlar, şehzâdeler, sadrazamlar, şeyhülislâmlar ve dönemin önemli devlet adamları tarafından kurulmuşlardır. Vakıf kitapları ya kütüphane binasını yaptıran şahıs tarafından vakfedilmekte; ya da mevcut kütüphanelerden birine koleksiyon olarak verilmektedir. Koleksiyon halinde bağışlanan vakıf kitapları bugün de kütüphanelerde genellikle vakfının adıyla anılmaktadır. Kütüphaneler ya vakfına göre ya da bulundukları yere göre adlandırılırdı. Bu vakıflar sayesinde Osmanlı İmparatorluğu’nda sadece başkenti olan İstanbul’da değil, bütün vilayetlerde medreselerden oluşan bir eğitim yapısı kurulmuştu. Medreselerde öğretim çalışması bir miktar kolaylaştırmak adına merkezden uzak olanlarına da kütüphaneler açılmıştı (Erünsal, 2008).

Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne bağlı kütüphane sayısı 3’e düşmüştür. Bunlar; Genel Müdürlük Merkez Kütüphanesi (Ankara), İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi (İstanbul) ve Necippaşa Kütüphane (Tire/İzmir)leridir (www.vgm.gov.tr). Bu kütüphaneler araştırmacıların ihtiyaç duyabilecekleri referans kaynaklarını sağlamaktadır. Osmanlı Dönemi’nde kurulan vakıf kütüphaneleri başlığını anlatırken Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtları Arşivi’ndeki kaynaklara dayanarak geçmişe dair detaylı bilgileri öğreniyoruz. Bu kaynakların yanında sözlükler, nadir yazma ve matbu kitaplar, ansiklopediler, dergiler, gazeteler, veri tabanları, fotoğraflar ve dizinler de bulunmaktadır. Vakıf kütüphaneleri, insanların kültürel zenginliğe erişimine yardımcı olmaktadır. Bu sayede, toplumlar daha farklı ve çeşitli kültürel zenginlikleri paylaşabilmektedir.

4. Müze Kütüphane

Kültürel bellek kurumları olarak kabul edilen müzeler, arşivler ve kütüphaneler; kültürel hafızayı toplayan, muhafıza eden ve yaygınlaştıran kuruluşlar olarak,

toplulukların gelişiminde önemli bir rol oynamaktadırlar (Valm, 2005). Müzeler ve kütüphaneler, temelde benzer fonksiyonlara sahiptirler. Her iki kurumda, insanlığın kültür birikimlerinin nesiller arasında aktarımını sağlar, bilgiye dayalı üretime katkıda bulunur ve sundukları hizmetler ile hem örgün eğitimi hem de yaşam boyu eğitimi desteklerler (Mollaoğlu, 2007).

Müzelerin amacı, müze tanımının alanına giren ve konusu olan alanla ilgili bilimsel, eğitsel ve teknik hizmetleri uygulamak, yürütmek ve dünya kültürüne katkıda bulunmaktır. Müzelerin amacını göz önünde bulundurduğumuzda nadir eser kütüphaneleri ile ortak bir paydada buluştuklarını görmekteyiz. Müze ve nadir eser kütüphanelerinin ortak amaçları doğrultusunda işleyişlerini değerlendirdiğimizde ise tarihi eserler, genel müdürlüklere bağlı birimlere intikal ettirilir. Kendilerine veraset veya başka bir yolla tarihi eser intikal etmiş olan gerçek ya da tüzel kişiler ile irtibat kurularak gerek bağış gerekse satın alma yolu ile bu eserlerin türlerine göre müze yahut nadir eser kütüphanelerine kazandırılmaları sağlanır. Mevcut eserler ile yeni kazandırılan eserlerin tasnifleri yapılır. Müze veya nadir eser kütüphanelerine kazandırılan bu eserlerin ilmî araştırmaya açılması için gerekli altyapı oluşturulur. Müzelerde bunlara ek olarak eserlerin teşhirleri yapılır. Müzeler ve nadir eser kütüphanelerinde muhafaza edilmesi gereken tarihi eserlerin korunması, taşıdıkları bilginin devirler boyunca erişilir kılınmasını sağlamaktadır. Bu eserlerin halka tanıtılması, eski eser sevgisinin uyandırılması, eski eser kaçakçılığı ve vandalizm gibi yurdun kültürel mirasının yok edici faaliyetlerinin önlenmesi için çalışılır. Tarihi eserlerin ihtiyacına göre konservasyon ve restorasyonları yapılır. Depolardaki eserlerin sağlıklı bir şekilde korunması için önleyici koruma önlemleri alınır ve depolar ilmî çalışmalara olanak verecek şekilde düzenlenir. Emniyet ve koruma gereklerini yerine getirecek düzenlemeler sağlanıp, yangına, hırsızlığa, sabotajlara karşı ve doğal afetlere karşı acil durum müdahaleleri için gerekli planlamalar yapılarak önlemler alınır ve aldırılır. Bu nedenlerle bu iki kültür kurumunun işleyişleri ile ilgili birçok noktada ortak yönleri olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir (Yumuk & Koçoğlu, 2020).

Müzelerin son yıllarda materyal odaklı hizmet anlayışından, bilgi odaklı hizmet anlayışına yönelmesi ile müzelerin konseptinde ve teşhir alanlarında yenilikler ortaya çıkarmıştır (Mollaoğlu, 2007). Kütüphaneler gibi müzeler de faaliyetlerini mekânsal sınırlarının dışına taşımaya, koleksiyon bilgilerini internet ağları yoluyla araştırma ve eğitim amaçlı olarak topluma açmaya başlamışlardır. Bu tarz yenilikler müze ve nadir

eser kütüphaneleri kavramlarını birbirine daha da yakınlaştırmaya başlamıştır çünkü nadir eser kütüphaneleri online hizmet vermektedir. Bütün bu yaklaşımların sonucunda; nadir eser kütüphanelerinin gerekli altyapıyı sağladıktan sonra hizmet alanlarını genişleterek müze gibi ziyarete açma fikri oluşmuştur. Bu da ortaya yeni bir bakış açısı ile “Müze Kütüphane” kavramını ortaya çıkarmıştır.

Müze kütüphanelerinin amacı; nadir eser kütüphanelerinin, kütüphane işlevini yitirmeden ziyarete açılması ve halkın bu kütüphaneler hakkında fikir ve bilgi sahibi olmalarıdır. Müze kütüphane, ülkemizdeki kültür girişimleri alanında yaşananların etkisinin artmaya başladığı ve bu alanlarda politikalar üretmeye, uygulamaya çalışıldığı bir süreçte konsept değiştirmiş özel bir kütüphanedir. Müze kütüphane ülkemizdeki diğer nadir eser kütüphaneleri içerisinde yer alan kütüphanelerle; yönetim, koruma, koleksiyon oluşturma, geliştirme ve iletişim politikaları bağlamında benzer özelliklere sahip olsa da özgün yaklaşımı ve müze kütüphane politikası ile ülkemizdeki diğer örneklerinden farklı bir yapıya sahiptir.

Bir müze kütüphane olan Necippaşa Kütüphanesi, ziyaretçi alması bağlamında konsept olarak Türkiye’deki ilk örnek olması bakımından birçok nadir eser kütüphanesinden farklı çalışmalara sahne olmuştur, olmaktadır. Müze kütüphane, yönetimin çok katmanlı olduğu, sosyal sorumluluklarını yerine getiren yapısı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün kültürel mirası koruma ekseninde öncülük ettiği kütüphanecilik yaklaşımları, koleksiyon sergileme ve yorumlama biçimleri ile kütüphanenin kuruluş safhasından, gelinen son noktaya kadar edindiği deneysel uygulamalarla diğer nadir eser kütüphanelerine örnek olabilir.

Bu çalışmada müze kütüphanelerinin Türkiye’deki kültürel teşebbüslerin dönüşümüne katkısı, koleksiyonların bilgisini aktarma anlamında müze kütüphaneciliğine katkısı ve nadir eser kütüphanelerinin deneysel uygulaması bağlamında ele alınmıştır. Bu tarz girişimlerin topluma sundukları hizmetlerin niteliği çeşitlenmeye başlamıştır.

Kütüphane binası, mimari mirasın modern yaşam ile bütünleştirilmesi ve toplumun kültürel sürekliliği açısından önem taşımaktadır. ICOMOS’un 2013’te yayınladığı Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde geçen “*Mimari mirası korumanın amacı, özgünlüğü ve kimliği oluşturan nitelikleri bozmadan estetik ve kültürel değerleri ortaya çıkarmaktır*” (ICOMOS, 2013) cümlesinden yola çıkarak Necippaşa Kütüphane yapısının koruma, mimari mirasın yapılış amacını yani kültürel

mirasın bütünlüğünün parçası olduğu kültürel ve sosyal bağlam ile işlevselliğinin sürdürülmeye çalışıldığı bir yapıdır.

Sürdürülebilir bir politikayı amaçlayan bu kütüphane hem taşınır kültür varlıkları hem de taşınmaz kültür varlıklarına saygılı, güncel, kültürel ve sosyal boyutları ile ele alınmıştır. Sürdürülebilir bir gelişme çerçevesinde mimari miras olan kütüphane binasının, kütüphane olarak işlevini hala sürdürüyor olması, yaratıcılığın önemli bir bileşeni olduğunu göstererek aynı zamanda sosyal uyum ve karşılıklı anlayışın sağlanmasında da önemli bir rol üstlendiğini gösterecektir. Kütüphane yapısı ve içerisindeki kitapların kültür varlığı olmalarını sağlayan tüm değerleriyle birlikte ele alınmalıdır.

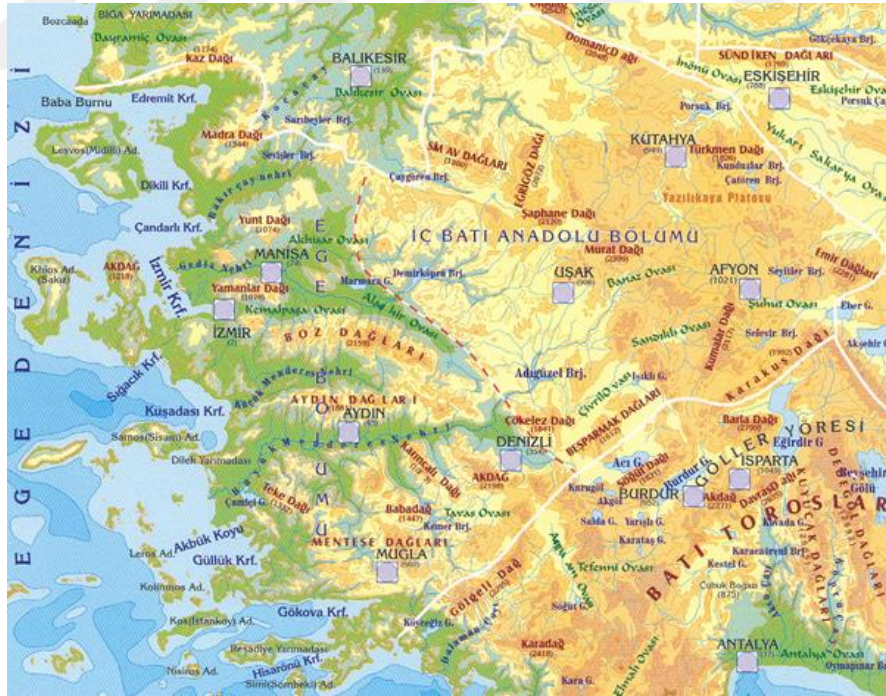
Toplumsal bütünleşme için müze kütüphanelerde görev alacak personellerin sorumlulukları fazladır. Çünkü hem kütüphaneyi ziyaret edecek ziyaretçi profili ile doğru iletişim kurabilmeli hem de nadir eserlerle çalıştıkları için alanlarında uzman kişilerden seçilmesi gerekir. Bu kütüphanelerde görev alanların başlıca yapmaları gerekenler; kitap koleksiyonlarının organize edilmesi, muhafaza edilmesi, kataloglanması, dijitalleştirilmesi, konservasyon-restorasyonlarının yapılması ve sergilenmesi için gerekli koşulları oluşturmalarıdır. Ayrıca nadir yazma ve eski harfli basma koleksiyonlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli tedbirleri alırlar. Ziyaretçilere koleksiyonlar hakkında bilgi verip, araştırma amaçlı kaynak sunmak için gerekli alt yapıyı oluşturup online kaynak temini gibi hizmetler sunmalıdır.

II.BÖLÜM

TİRE NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİ

2.1. Tire'nin Konumu ve Tarihi

Tire, Ege bölgesinin İzmir iline bağlı bir ilçesidir. İlçe 38.0861 enlem, 27.7319 boylam ve 92 rakımda bulunuyor. Tire; kuzeyindeki Küçük Menderes Ovası ve Nehri ile güneyindeki Aydın Dağları'nın uzantısı olan Güme (Küme) Dağları ovanın önemli yer şekillerini oluşturmaktadır. Batısında Selçuk, doğusunda Ödemiş, kuzeyinde Bayındır, güneyinde ise Aydın bulunmaktadır. Tire ilçesi, İzmir ilinin batısında yer almaktadır. İzmir'den 90 km uzaklıkta olan ilçe nüfusu, yaklaşık 86.758 kişidir. İlçe ekonomisi, tarım, ticaret ve sanayiye dayanmaktadır. Tarım ürünlerini başta pamuk olmak üzere, arpa, buğday, susam, meyve ve sebzenin yanında kestane, ceviz, zeytin gibi ağaç tarımı da yapılmaktadır. Hayvancılık gelişmiştir. Tire Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması neticesinde, ilçede sanayi de önemli bir yer tutmaya başlamıştır (www.izmir.gov.tr).

Harita 1.1: Tire'nin Konumu (Google Maps)

Tire'nin yaklaşık 5.000 yıllık bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Hitit, Frig, Lidya, Pers, Roma ve Bizans İmparatorluklarına ev sahipliği yapmıştır. İbni

Batuta, Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi tanınmış seyyahlar, seyahatname türü eserlerinde Tire'ye de yer vermişlerdir. Ünlü gezgin Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde “Şehri Muazzam Tire” diyerek Tireye olan hayranlığını dile getirmiştir. 1671 yılında Tire'ye gelen Evliya Çelebi Tire'nin kurşun kaplı pek çok camisinden, han, hamam ve bedesten yapısından bahsetmiştir (Çelebi, 1982). Kâtip Çelebi, Tire için “Eski Taht Şehri” derken, 1908 Aydın Vilayeti Salnamesinde “Ulemalar Yatağı” denilmektedir (www.tireto.org.tr). Fransız tarihçi Alphonse De Lamartine, “Osmanlı Tarihi” adlı eserinde “şelalesi, gölü ve çam ağacı reçinesi kokan haliyle İsviçre kentlerine benzeyen Tire” diye anlatmıştır (Lamartine, & Banoğlu, & Tuncay, & Toker, 1991).

Tire, 1308 yılında Aydınoğulları Beyliği'nin bu bölgede kurulmasıyla Türk egemenliği ile tanışmıştır. 1426 yılında ise Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Tire, Batı Anadolu'daki çağdaşları ile mukayese edildiğinde en büyük nüfusa ve yerleşim alanına sahip, hareketli ekonomik ve sosyal hayatı canlı bir kenttir. Tire'de nalıncılık, hasırcılık, yorgancılık, urgancılık, saraciye, keçecilik ve dokumacılık gibi günümüzde hala sürdürülmekte olan somut olmayan kültürel miraslardandır. Osmanlı Dönemi'nde Tire, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi açılardan doruğa ulaşmıştır. Osmanlı Dönemi'nden kalan en önemli mimari eserlerden biri de Necippaşa Kütüphanesi'dir (Türkyılmaz, 2018).

2.2. Necippaşa Kütüphanesi Konumu, Tarihi ve Vakfı

2.2.1. Necippaşa Kütüphanesi'nin Konumu

Necippaşa Kütüphanesi, İzmir'in ilçesi olan Tire'nin bilinen ilk kütüphanesidir. Necippaşa Kütüphanesi, İbni Melek ve Aydınoğlu Süleyman Bey türbelerinin doğusunda yer almaktadır. Necip Paşa'nın kütüphaneyi neden buraya yaptırdığı ile ilgili net bir kayda ulaşılamamıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nde, 19. yüzyılda müstakil kütüphaneler şehirlerin dışına çıkarılarak ilçelere kadar yayılmaya başlamıştır. Dönem bağlamında incelendiğinde, dönemin vakıf eserlerinin İstanbul dışına yayılmaya başladığı döneme denk gelmektedir.

2.2.2 Necippaşa Kütüphanesi'nin Tarihi

Necippaşa Kütüphanesi 19. yy' da II. Mahmut döneminde, Osmanlı devlet adamı olan Mehmet Necip Paşa tarafından yaptırılmış müstakil kütüphanelerden biridir. Kütüphanenin inşa tarihini, kütüphane binasının sağ alt köşesinde yer alan kitabeden öğreniyoruz. Bu kitabeye göre 1826-1827 tarihlerinde binanın inşasına başlanmıştır. Kütüphanenin kitabesinde binanın kim tarafından yaptırıldığı yazılmış ancak mimarının kim olduğu ile ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir (Yıldırım, 2003; Kılıç, 2020).

II.Mahmut devrinde askeri reformların yanında idari sahada da düzenlemeler yapılmıştır. İdari alanda yapılan düzenlemelerde özellikle vakıfları ilgilendiren konularda köklü değişiklikler yapılmıştır. Vakıf müessesesi olan kütüphaneler de doğal olarak bu değişikliklerden etkilenmiştir. II. Mahmut döneminde kurulan kütüphaneler ve kitap vakıflarının devlet tarafından düzenlenme ve kontrol çalışmaları yapılmıştır (Erünsal, 2008).

Kütüphaneyi yaptıran Mehmet Necip Paşa bin Abdilmucip, Gürcü bir ailenin oğlu olarak H.1200 (M.1785) yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Necip Paşa'nın babası Abdilmucip Efendi, İstanbul'un tanınmış alimlerindendi. Necip Paşa, döneminin önemli devlet adamlarından biriydi ve farklı devlet kademelerinde görev almıştır. Paşa, Vüzera Kapı Kethüdası olarak çalışmış ve sonra askeri pozisyonlara yükselmiştir. Önce Piyade Mukabelecisi, sonra Baruthane Nâzırı olmuştur. Şam Valisi Necip Mehmed Paşa Baruthane Nazırı iken kendi adı ile vakıf kurmuştur. Daha sonra Mora Ordusu'na ve Tatarpazarcığı'na memur olarak atanmış ve Ağa Hüseyin Paşa komutası altındaki orduya defterdar olmuştur. Ancak daha sonra Baruthane'den azledilmiş ve farklı görevlerde yer almıştır. Sonunda Mühimmat-1 Harbiye Nazırı, Şam Valisi ve Bağdat Valisi olmuş ancak nihayetinde azledilmiş ve 1851 yılında İstanbul'da vefat ederek Eyüp Mezarlığı'na defnedilmiştir. Oğulları Sadrazam Mahmud Nedim Paşa, Ahmed Şükrü Bey ve Mehmed Cemil Bey, damadı Rauf Paşa ve onun oğlu Şûrâ-yı Devlet azasından İbrahim Beyefendi'dir (Kılıç, 2020).

2.2.3. Necippaşa Kütüphanesi'nin Vakfı

Vakıf; bir hizmetin gelecekte de yapılması ve bu hizmetin sürekliliğini sağlamak için vakfiyelerde belirlenen şartlarla ve resmi bir süreçle yürütülen bir sosyal hizmettir. Vakfiye (vakıfnâme), vakfedilen menkul ya da gayrimenkul malvarlıklarının hangi hayır işlerinde kullanılacağını ve hangi şartlara göre yönetileceğini gösteren senetlere denir. Vakfiyeler hâkimin vakfa dair hükümlerini mahkeme siciline geçirir (tescil kaydı), asılları ise sahiplerine verilirdi. Böylelikle kesinleşmiş olan vakfiye şartları kati surette ve hiç kimse tarafından değiştirilemezdi. Vakfiyelerin başında bulunan tescil kaydından başka, vakfiyelerin sonlarında da şahitlerin isimleri ve mühürleri bulunurdu (www.islamansiklopedisi.org.tr).

Necip Paşa da vakıf kurarken bu kurduğu vakfın amaçlarını bir vakfiye ile resmileştirmiştir. Bu vakfiye, Necippaşa kitap koleksiyonunda bulunmaktadır. Günümüzde bu vakfın hangi amaçla kurulduğunu bağışladığı akarlar ve vakıf ile ilgili diğer bilgileri bu belgelerden öğrenmekteyiz. Vakfiyede, Necip Paşanın Tire'de bulunan medreselerin öğrencilerinin kitap ihtiyaçlarını karşılamak için bir kütüphane yaptırmaya karar vermiştir. Paşa ilçeye kıymetli bir kütüphane kazandırmakla yetinmemiş kütüphanenin bitişiğinde 1840-1841 yıllarında sebze bahçesini de alarak buraya Necip Paşa adıyla anılan bir Nakşibendi Zaviyesi, bir medrese ve bir mescit yaptırmıştır. Kütüphane görevlisinin yaşayabilmesi için civardaki bir evi tamir ettirerek görevliye tahsis etmiştir. Ayrıca kütüphanenin karşısına bir aşevi yaptırmıştır. Aşevinde; zâviyede yapılan dini törene katılan dervişlere, dergâhta ikamet eden hizmetlilere, gelen giden yolculara ve ihtiyaç sahipleri için günlük yemek sağlanmasını da vakfiye şartlarına eklemiştir (Kılıç, 2020; Yıldırım, 2003).

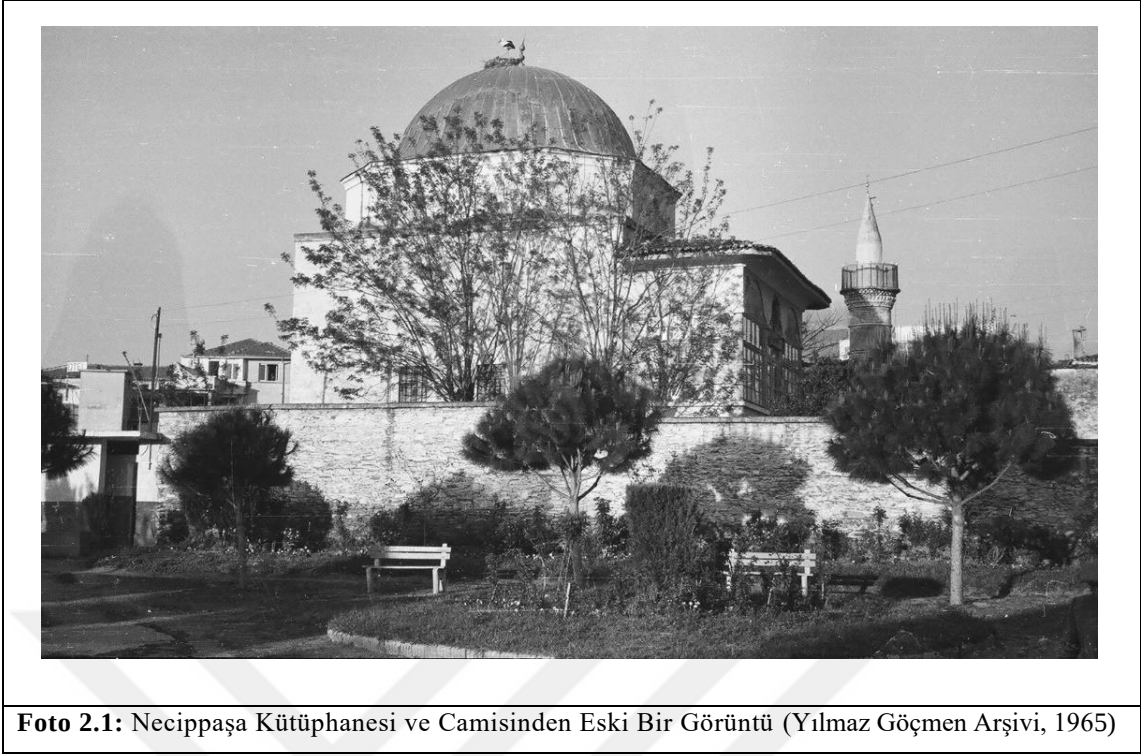

Foto 2.1: Necippaşa Kütüphanesi ve Camisinden Eski Bir Görüntü (Yılmaz Göçmen Arşivi, 1965)

Necip Paşa, vakfiyesinde kütüphane hayratına şart koymuş ve bu hayratları kütüphane vakfının akarlarıyla (gelir getiren mülk) desteklemiştir. Vakfiyede kütüphane ile ilgili olarak vakfedilen mal, mülk ve eşyalar ile bağışlanan kitapların da bir listesini göndermiştir. Vakfiyede, kütüphaneye konacak kitapların özelliklerinden, burada çalışacak görevlilerin niteliklerine, sayım ve denetim yapacak komisyona, binanın bakım ve tamir için yapılacak giderlere kadar detayları ile anlatılmıştır. Kütüphanede görev alacak kişilere vakfiyede detaylı bir şekilde yer verilmiştir meslek olarak şu nitelikleri taşımalarını istemiştir; Dershane Müderrisi, Hafız-ı Kütüb-i Evvel (kütüphane müdürü), Hafız-ı Kütüb-i Sani (kütüphane memuru) ve su yolcuları görevli olarak bulundurulup maaşlarının ne kadar olacağı ve nasıl ödeneceğine kadar vakfiyede yazılmıştır. Kütüphanedeki kitapların kaybolmasını önlemek için her altı ayda bir komisyon kurulup bu komisyonun demirbaş defterlerini kontrol etmeleri vakıf tarafından şart koşulmuştur. Sayım sırasında kitap sayılarında eksik olduğu görülürse şayet bu eksikte hafız-ı kütübün ihmali varsa kaybolan kitabın yerine yenisini almalı, onun kusuru ve ihmali yoksa mütevellî (vakfı, vakfiye şartlarına uygun olarak idare eden kişi) tarafından vakfın geliri ile yenisini satın alıp yerine konması şartı konulmuştur (Kılıç, 2020; Yıldırım, 2003).

Ele alınması gereken bir diğer konu da Necip Paşa vakıf mührü konusudur. Antik çağlardan beri kullanılan mühürler, otorite ve mülkiyet belgeleridir. Necip Paşa, vakıf mührünü kütüphaneye gönderdiği Necippaşa Koleksiyonuna ait kitapların ilk sayfasına bastırmaya özen göstermiştir. Necippaşa Mührünün transkripsiyonunda şunlar yazmaktadır;

Hasbiyallahu vahdehu

ve kefa abduhu

Mine'l kütübi'lleti

vakafeha el-fakir

İla âlâi rabbihi'l-hasib

el med'uvv

Bi-muhammed en-necib

H.1243 (M.1827)

Latin Alfabetine Transkripsiyonu

Foto 2.2: Necippaşa Mührü (Şahsi Arşiv, 2023)

Necippaşa Mührü'nün günümüz türkçesine çevirisi ise şöyledir;

Bana yalnız Allah yeter

Ve kuluna kafidir

Bu kitapları Allahın nimetlerine muhtaç olan

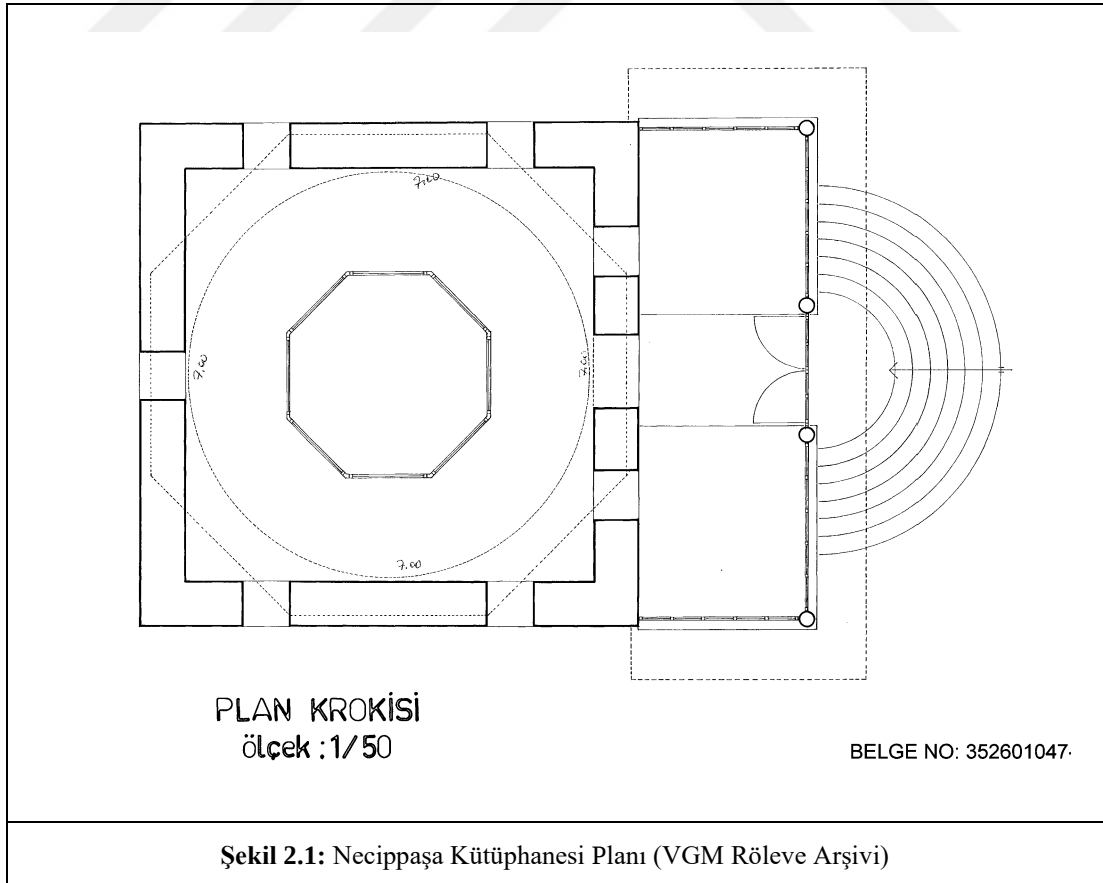
Mehmet Necip vakfetmiştir.

H.1243 (M.1827)

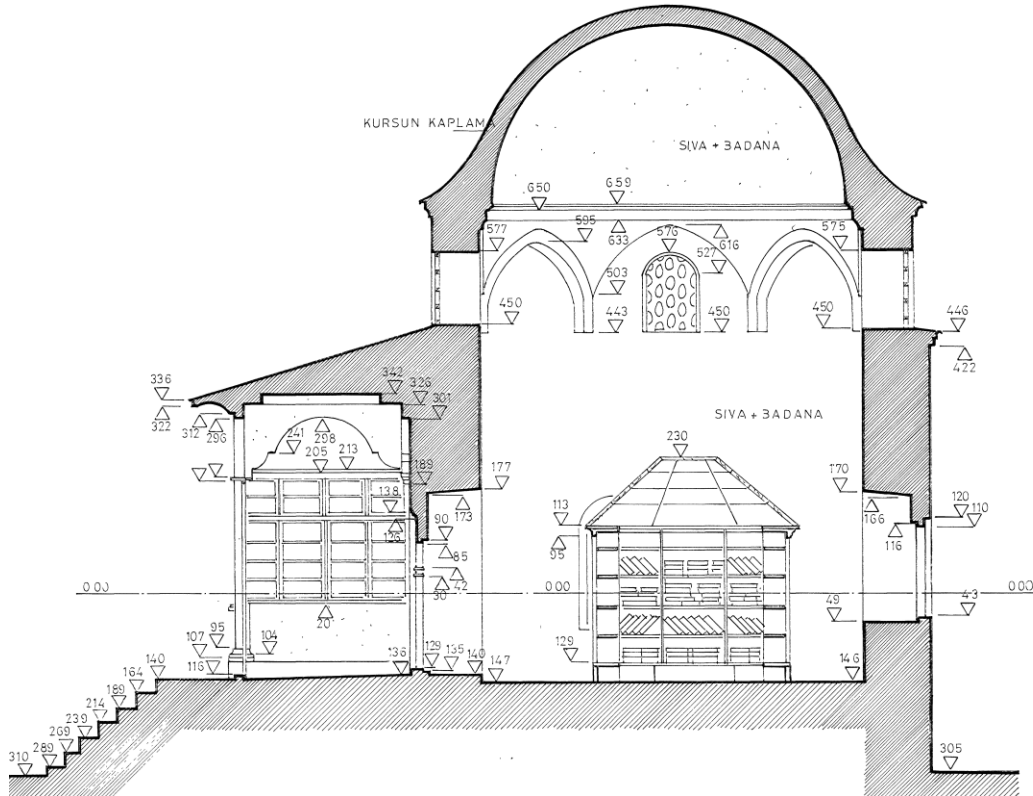
Vakfiyede yer alan diğer hayratları kısaca özetleyecek olursak, Nevşehir ili, Ürgüp ilçesi, Yeşilöz köyünde yıkılmış camiye yeniden inşa etme, İstanbul'da Kalenderhane fakirlerine yemek vermek, İstanbul'daki Lâlîzâde mektebinde okuyan öğrencilere harçlık verme, İstanbul'daki Beyazıt, Süleymaniye ve Şehzadebaşı Camilerinde ilim öğreten hocalara maaş verme, Mekke ve Medine'de birer alime ders okutma ve orda yaşayan yoksul insanlar için bir miktar para gönderme gibi hayratlar yer almaktadır. Necip Paşa, bu hayratları desteklemek için vakfiyesinde belirttiğine göre 2,350 dönüm tarla, zeytinlik, çiftlik, bağ ve bahçe gibi arsaların kira gelirleriyle birlikte zeyl vakfiyelerindeki akarların gelirlerini kullanmasını şart koşmuştur (Kılıç, 2020).

2.3.Necippaşa Kütüphane Binası

Necippaşa Kütüphanesi'nin plan kurgusu incelendiğinde 19 yy.'da inşa edilen müstakil kütüphaneler ile benzer özelliklerde inşa edildiği görülmektedir. Kütüphane yerel malzeme ve tekniklerle, yöresel yapıım geleneklerini, yörenin yerel kimliğini yansıtan geleneksel bir yapı olarak inşa edilmiştir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'ndeki kayda göre; kütüphane bahçeli kâgir yapı niteliğinde 805,56 tapu alanına sahiptir (www.parselsorgu.tkgm.gov.tr). Girişi güneye bakan kütüphane binası, dönemin Osmanlı mimari üslubundaki kütüphane binalarına benzer şekilde kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir. Taş-tuğla almaşık duvar sistemi ile inşa edilen yapı bahçenin ortasına dörtgen biçiminde yaklaşık 67m² bir alana sahiptir. Kubbe 10,70 m yüksekliğindedir ve tek bir mekân olarak inşa edilmiştir. Kütüphane bir kubbe, kasnak, yığma duvar, subasman ve merdivenlerden oluşmaktadır. Kütüphane içindeki kitapları; su baskınları, nem ve rutubet gibi fiziksel etkenlerden korumak amacıyla 2 metre yüksekliğinde su basmanı inşa edilmiştir. Kütüphane binasına giriş 8 basamaklı yarım daire şeklinde bir merdivenle yapılmaktadır.

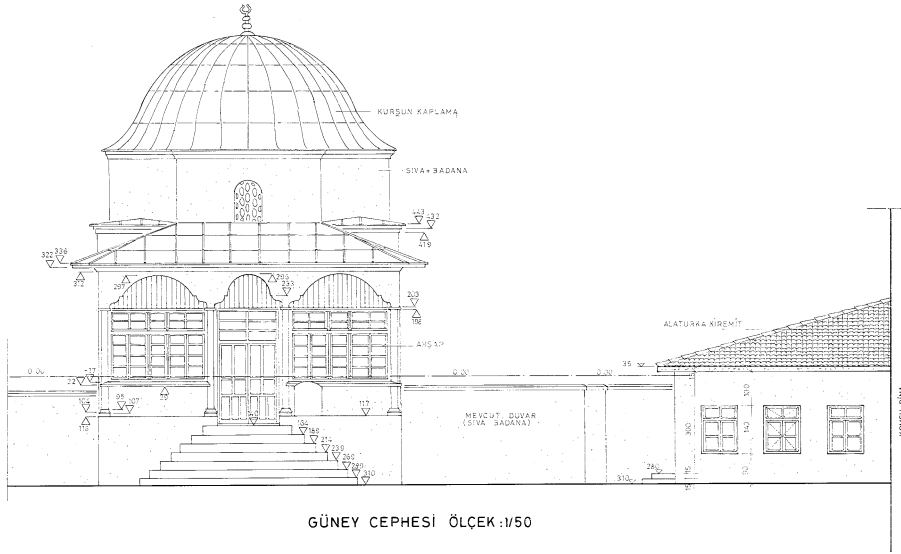

Kütüphanenin aydınlanması için 11 adet pencere açıklığı bırakılarak yapı inşa edilmiştir. Kubbe kasnağının dört tarafında birer adet yuvarlak kemerli alçı şebeke doğramalı pencere bulunurken ana mekânda kuzeyde bir adet olmak üzere diğer cephelerde ikişer tane pencere bulunmaktadır. Revaklı kısımda bulunan iki pencerenin dışarıya bakan yönlerinde pencerelerin etrafları mermer çerçeveye alınmış olup yuvarlak kemerlerle geçiş sağlanmış. Yapının geriye kalan diğer pencereleri ise dikdörtgen bir şekilde çerçeveye alınmış olup kör tuğla kemer ile tamamlanmıştır. Harim bölümünde yer alan tüm pencereler dışardan demir parmaklıklarla örülmüştür. Havalandırma ve aydınlatma amaçlı yapılan bu pencerelerde çift kanat kullanılmış dışarıya bakan kanatlar ahşap pervazlı olup düz cam ile geçiş sağlanmıştır. İçerde kalan kanatlar ise dışa bakan yönleri demir içe bakan yönlerinde ise ahşap kullanılmıştır. Kanatlar içeriye doğru açılmaktadır. İçeriden, yapıdaki tüm pencere ve kapı açıklıkları incelendiğinde ise tamamında yuvarlak kemerli geçişlerle bu açıklıkların örtüldüğü görülmektedir.

Şekil 2.2: Necippaşa Kütüphanesi Doğu Cephesi Kesiti (VGM Röleve Arşivi)

Yapı kâgir duvar ile örülmüş sekizgen kasnak geçişli yığma taş ile yapılmış tek kubbelidir. Kubbe dışardan kurşun kaplama ile örtülmüştür. Kubbenin tepesinde 84 cm yüksekliğinde bakırdan yapılan kubbe alemi bulunur. Kasnağın bitiminden başlayarak eğimli bir çatı ile örtülmüş revak kısmı bulunur. Revak bölümünde mermer sütun kaidelerin üzerine oturtulmuş ahşap sütunlarla kemer geçişi sağlanmıştır. Revak bölümü daha sonraki yıllarda camekân ile kapatılmıştır. Kütüphanenin eski fotoğraflarında revak bölümündeki pencere, kapı ve tavan geçişleri gibi detayların kalem işi ile süslendiği görülmektedir. Ama zaman içerisinde binanın geçirdiği restorasyonlar neticesinde revak bölümündeki kalem işleri günümüze ulaşamamıştır. Kütüphanenin ana kapısının dışarıya bakan yönünde demir kullanılmış içe bakan yönünde ise ahşap kullanılmıştır. Kapının söveleri mermer ile örülmüş olup yuvarlak kemer ile örtülmüştür. Kapının yuvarlak kemer geçişinde kilit taşı olarak pembe mermer kullanılmıştır. Ana kapı tuğladan örülen dikdörtgen bir çerçeveye alınmıştır.

Şekil 2.3: Necippaşa Kütüphanesi Güney Cephesi Kesiti (VGM Röleve Arşivi)

Foto 2.3: Necippaşa Kütüphanesinin Camekânla Kapatılmadan Önceki Hali (M. Topuz Arşivi,1929)

Kütüphanenin kubbe kısmı en dikkat çeken bölümlerdendir. Kareye yakın merkezi bir alana sahip kütüphanenin iki kat seviyesinde yüksek duvarları bulunmaktadır. Harim bölümünün ortasında sekizgen piramidal çatılı ahşap bir bölme bulunmaktadır. Bu bölmenin yapıya sonradan eklendiğini bu yapı için yazılan hat levhası kitabesinden öğrenmekteyiz.

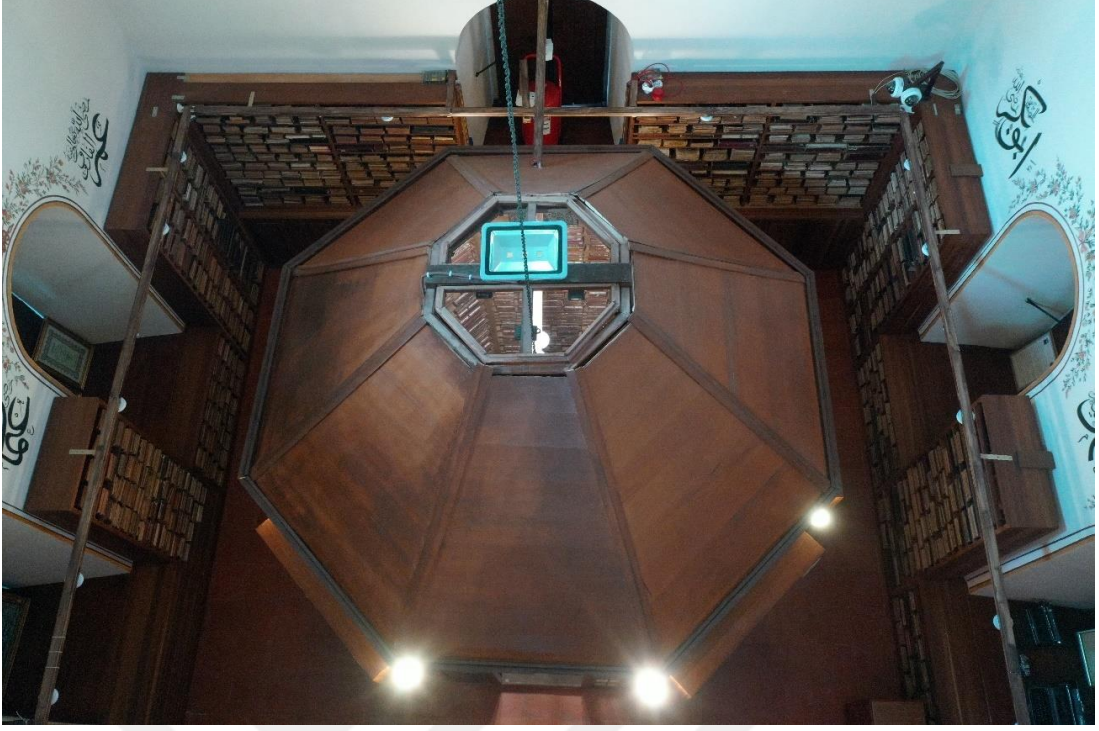

Foto 2.4: Necippaşa Kütüphanesinin Harim Bölümündeki Sekizgen Piramidal Bölme (O. Cansu Şahsi Arşivi, 2022)

Harim bölümünde yer alan tek süsleme kalem işi nakışlardır. Nakışlar yapının inşa tarihiyle uyumlu olarak kapı ve pencere kemerlerine, kubbe göbeğinde ve kubbe geçişlerine işlenmiştir. Kullanılan renkler yeşil, sarı, kırmızı ve mor olmakla birlikte, renklerin zamanla silinerek canlılığını yitirmesi nedeniyle 2015-2018 restorasyonu sırasında süslemelerde rötuşlar yapılmıştır. Kubbenin içinde bezeme olarak, dallar, fiyonklar, yapraklar, çiçekler ve kurdeleler yer almıştır. Pencere kemerlerinde de benzer şekilde natüralist dallar, yapraklar ve çiçekler yer almıştır. Pencerelelerin iki yanında "Allah", "Muhammed" ve dört halifenin gibi kutsal isimleri hat sülüsleri ile yazılmıştır (Kılıç, 2020; Yıldırım, 2003).

Foto 2.5: Kubbe Göbeği ve Pencere Kemerlerindeki Kalem İşleri (A. Kılıç Şahsi Arşivi, 2022)

Kütüphane binasının zamanla yıpranması sebebiyle, başlatılan yazışmalardan 04.09.1872 tarihinde kütüphanenin ilk onarımının yapıldığı bilgisine ulaşmaktayız. Bu yazışmalara göre kütüphane binasının tamiri inşasından 43 yıl sonra 24.11.1872 yılında tamamlanmıştır. Bu onarımdan 28 yıl sonra kütüphaneye birlikte inşa edilen Necippaşa tekkesi ve zaviyesinin de onarım ihtiyacı doğmuştur. 19.07.1900 tarihinde başlayan yazışmalardan anlaşılacağı üzere 06.11.1900 tarihinde yapının onarımının yapılması onaylanmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra ise 1953 tarihinde Tire Belediyesi'nin katkısı ile yapı tamir edilmiş ve ön taraftaki revaklı bölüm camekân ile kapatılmıştır. Kütüphanede görevli personelin hizmet vermesi için kapatılan bu mekân kütüphaneye ikinci bir kapalı alan kazandırmıştır. Günümüzde hâlâ kütüphanedeki kullanıcı hizmetleri, idari hizmetler ve restorasyon çalışmaları bu bölümde yürütülmektedir. 2004-2005 yıllarında basit onarımları yapılan kütüphanenin 2015 yılına gelindiğinde ise ciddi bir restorasyon ihtiyacı doğmuştur. 2015 yılında İzmir Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından başlatılan son restorasyon ve konservasyon çalışmaları 2018 yılında tamamlanarak hem yapı olarak hem de hizmet kalitesi açısından yeni bir hizmet anlayışına geçilmiştir (Kılıç, 2022).

Foto 2.6: 2015-2018 Tarihleri Arasındaki Restorasyon Çalışmaları (A. İ. Yıldırım Şahsi Arşivi, 2015)

2.4.Necippaşa Kütüphanesinin Kitâbeleri

Kütüphanenin güney cephe duvarında yer alan kitâbe: Kütüphane binasının güney cephesinin sağ alt köşesinde bulunan kitâbe, yekpare mermer üzerine nesih hatla yazılmıştır. Kitâbenin boyutları; genişlik; 76.5 cm, yükseklik; 93 cm olup kütüphanenin yapım tarihi ve kim tarafından yaptırıldığı ile ilgili bilgiler içermektedir. Kütüphanenin eski kütüphanecisi Ali İhsan Yıldırım ve yeni kütüphanecisi Ahmet Kılıç tarafından transkripsiyonu yapılan kitâbelerde şunlar yer almaktadır;

Sana medh-i senâ irdi necîbâ arş-ı
 Rahmâna,
 Ki zîrâ beyt-i ma'mûre adîl oldu kütübhâne.
 Sana tevfîk-i refîk oldu yapdın bir ulu
 hayrât,
 Cezâke'l-lâhu deyüb cümle, duâlar itdi
 Yezdâna.
 Kitaplar çünki vaz' oldu Sire envârla doldu.
 Ahâlîsi ferah buldu şükürler itdi Mennâna.
 Ulûm-ı zâhir bunda ulûm-ı bâtın bunda,
 Vesîle-i sa'âdetdir girenlere bu nev-hâne.
 Vire bânîsine Mevlâ cihanda mansîb-ı vâlâ,
 Cenânda rütbe-i a'lâ civâr ola O Subhâna.
 Mücevher harfle Zühdi didi târih-i bendini,
 Ne gûne vasf iderlerse revâdır ol
 kütüphâne.
 1242 (M. 1826-1827)
 (Transkripsiyonu)

Foto 2.7: Kütüphanenin Güney Cephesinin Sağ Alt Köşesinde Yer Alan Kitâbe (Şahsi Arşiv, 2023)

Cömertliğine yapılan övgüler Rahman'a ulaştı,
 Çünkü kütüphane Kabe'ye yakın değerdedir.
 Yaptığın bu ulu hayrat, ahirette yol arkadaşım oldu,
 Herkes "Allah'ım sen mükâfatlandır" diye dua etti.
 Çünkü getirdiğin bu kitaplarla Tire aydınlandı.
 Ahâlîsi ferah buldu, Allah'a şükürler etti.
 Gizli ve açık ilimler burada,
 Bu yeni bina, girenler için mutluluk sebebidir.
 Allah bu binayı yapana dünyada yüce bir makam versin
 Yüce makama sahip gönlün Allah'a yakın ola.
 Zühdi kıymetli harflerle tarihini bildirdi,
 En güzel tariflere lâyıktır bu kütüphane.
 1827 (Kitâbenin Günümüz Türkçesi'ne göre sadeleştirilmiş hali)

Harim kapısının alınlığında yer alan kitâbe: Kütüphanenin harim kapısının alınlığında ikinci bir kitâbe bulunmaktadır. Bu kitâbe ise mavi zeminli yekpare bir mermer üzerine ta'lik hatla ve altın yaldızla yazılmıştır. Kitabenin ölçüleri: genişlik; 93 cm ve yükseklik; 75 cm ebatlarındadır.

*Dibâce tırâz nüsha-i hayr,
Yâni ki ricâlin ercümendi.
Yaptı Tire 'de o rûşenâ-dil,
Bu dâr-ı kitâb-ı dil-pesend.
Tarîk iken münevver oldu,
Şehr-i Tire şimdi şûlelendi.
Ol rutye-i metîn binâ ki lâyük,
Hafız-ı kütüp olsa Taşkendî.
Tarihini Esad itdi te 'lif,
Vakf itdi kütüp Necib Efendi.
1243 (M. 1827-1828)
(Transkripsiyonu)*

Foto 2.8: Harim Kapısının Alınlığında Yer Alan Kitâbe (Şahsi Arşiv, 2023)

Güzel ve hayırlı nüshalara giriş,
Yani insanların şereflişi.
Bu gönlü aydın kişi yaptı Tire'de,
Bu gönülden beğenilen kitap evini.
Yol iken aydınlık oldu,
Tire şehri şimdi aydınlandı.
Bu muhteşem bina lâyıktır ki,
Kütüphanecisi Taşkendî olsa.
Esad tarihini yazdı,
Necip Efendi kütüphane vakfetti
1828 (Kitâbenin günümüz Türkçesi 'ne göre sadeleştirilmiş hali)

Piramidal bölmenin hat levhası kitâbesi: Kütüphanenin harim bölümüne sonradan eklenen sekizgen ahşap piramidal bölme için hazırlanan bir hat levhasıdır. Bu

bölmenin kütüphaneye ikinci bir alan kazandırmak ya da kütüphanedeki değerli nüshaları korumak amacıyla sonradan eklendiği düşünülmektedir. Günümüzde Necippaşa Koleksiyonu'nun tamamı ve Diğer Vakıf Koleksiyonu'nun bir kısmı ahşap piramidal alanda muhafaza edilmektedir.

*Kütüphane ehl-i zevkin sanki bir
gülzârıdır;
Her ilimden bir şükûfe topar erbâb-ı
fünûn.
Bir yadigâr olsun küşâdına işbu
târihim,
Ehl-i necat meskenidir bu binâ-yı pür
fünûn.
1333 (M. 1917)
(Transkripsiyonu)*

*İzmir'de Vatan Kütüphanesi Sahibi Hasan
Fehmi*

Foto 2.9: Piramidal Mekânın Hat Levhası (Şahsi Arşiv, 2023)

Kütüphane zevk ehlinin gül bahçesi gibidir
İlim erbabı her ilimden bir demet topar
Bu kitâbe kütüphanenin açılışına hatıra olsun
Bu ilim dolu bina kurtuluş ehlinin mekânıdır
İzmir'de Vatan Kütüphanesi Sahibi Hasan Fehmi
1917 (Hat levhasının günümüz Türkçesine göre sadeleştirilmiş hali)

2.5. Necippaşa Kütüphanesinin Kitap Koleksiyonları

Necippaşa Kütüphanesi, kütüphaneyi yaptıran Necip Paşa'nın 1829 yılında İstanbul'dan gönderdiği kitap koleksiyonu ile hizmet vermeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda kütüphaneye farklı dönemlerde bağışlanan kitaplardan ikinci bir kitap koleksiyonu olan Diğer Vakıf Koleksiyonu oluşturulmuş. Diğer 6 kitap koleksiyonu ise koleksiyon şeklinde bağış ya da devralma yoluyla koleksiyon şeklinde kütüphaneye kazandırılmıştır. Son olarak Cumhuriyet Dönemi Koleksiyonu, 1928 yılından sonra kamu kurumları tarafından basılan yayınlardan oluşmaktadır. Cumhuriyet Dönemi

Koleksiyonu diğer kitap koleksiyonlarından farklı olarak Latin alfabesi ile yazılmış ve 1928 yılından sonra basılmış eserlerden oluşmaktadır. Diğer kitap koleksiyonları ise Arap alfabesi ile yazılan Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi dillerinde yazılmış kaynaklardan oluşmaktadır. Yazma eserlerde yazı türü olarak nesih, rik'a, ta'lik ve divani hatları kullanılmıştır. Kütüphane, Türk Beylikleri dönemlerinden günümüze kadar pek çok tarihi el yazması ve eski harfli matbu eserleri barındırmaktadır.

Foto 2.10: NP 313 Envanter Numaralı (Mesnevi) Yazma Eserin Müzehhep Sayfaları (Şahsi Arşiv, 2023)

Günümüzde kütüphanedeki kitaplar, dokuz farklı koleksiyondan oluşmaktadır. Sürekli artış göstermekte olan bu koleksiyonlar yaklaşık 2000 yazma ve 3300 matbu eser olmak üzere toplam 5300 eserden oluşmaktadır. Koleksiyonlar ilmi ve sanatsal özellikleri yüksek eserleri bünyesinde barındırmaktadır. Necippaşa Kütüphanesi, koleksiyonlarında bir yazma eser kütüphanesine değer katan unsurların birçoğunu barındırmaktadır. Yazma ve eski harfli basma eserlerin değeri, öncelikle tek nüsha veya en eski nüsha, müellif hattı olanlar ile ünlü bir hattat tarafından yapılan istinsah (el ile çoğaltma), üzerinde mukabele ve tashih kaydı taşıyan, ilgi çekici bir konu hakkında

yazılmış veya hat, tezhip, minyatür, mürekkep, kâğıt ve cilt bakımından sanat ve estetik değeri taşıyan, nüshaları içeren eserleri barındırmasıyla ölçülmektedir. Özellikle farklı kişiler tarafından okunmuş ve satır altı veya sayfa kenarlarına "ta'likât" (haşiye) adı verilen notlar düşülmüş ise o yazma eserlere ayrı bir değer katmaktadır (www.teftis.ktb.gov.tr).

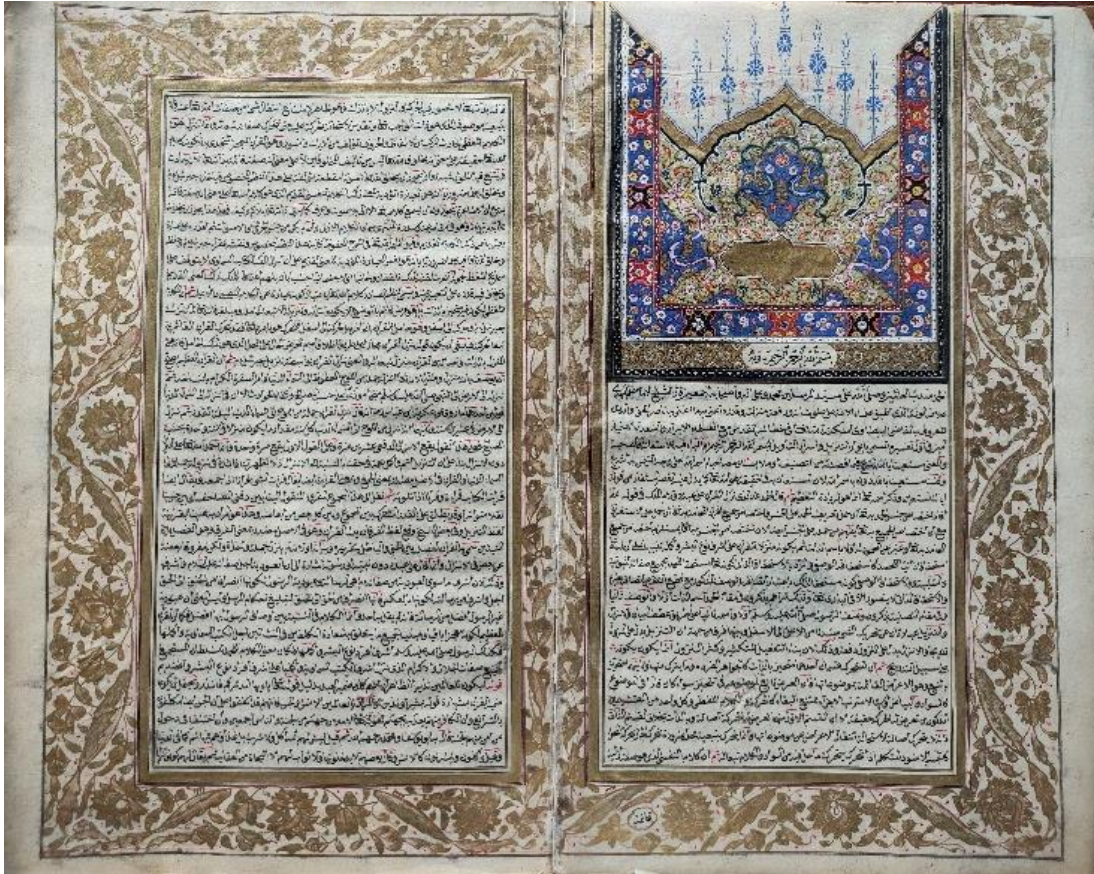

Foto 2.11: NP 4 Envanter Numaralı Yazma Eserin Altın Tezhipli Sayfaları (Şahsi Arşiv, 2023)

Necippaşa Kütüphanesi nadir eserlere değer katan bu öğelerin hemen hepsinin örneklerini barındıran zengin koleksiyonlara sahiptir. Kütüphanedeki kitaplar konu olarak; Tasavvuf, Fıkıh, Arap dili ve edebiyatı, Yeryüzü (Fiziki coğrafya), Kur'an-ı Kerim, İslam Dini, Hadis, Türkçe edebiyat, Yeryüzü (Fiziki coğrafya), Eğitim, Mantık, Akaid ve Kelam, Okkültizm, İran edebiyatı, İslam ibadeti, Tefsir, Siyer, İslam ahlakı, din bilimi, Kıraat ve Tecvid, Matematik, Tıp, Biyografi, şecere, nişanlar, Coğrafya, Ahiret, Hukuk, Ekonomi, Kamu Maliyesi, Felsefe gibi dinî, sosyal ve pozitif bilimlerde yazılan eserlerden oluşmaktadır.

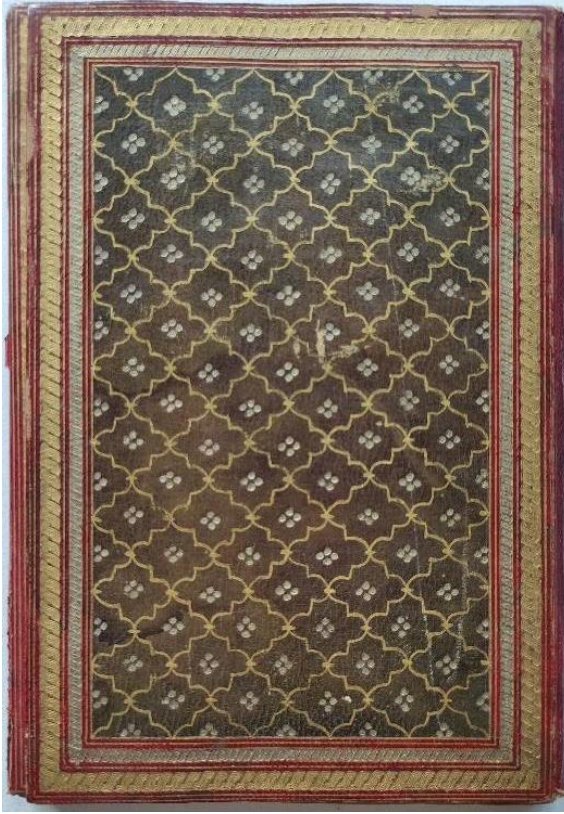

Foto 2.12: NP 338 Env. Numaralı Eserin Cilt Kapağı (Şahsi Arşiv, 2023)

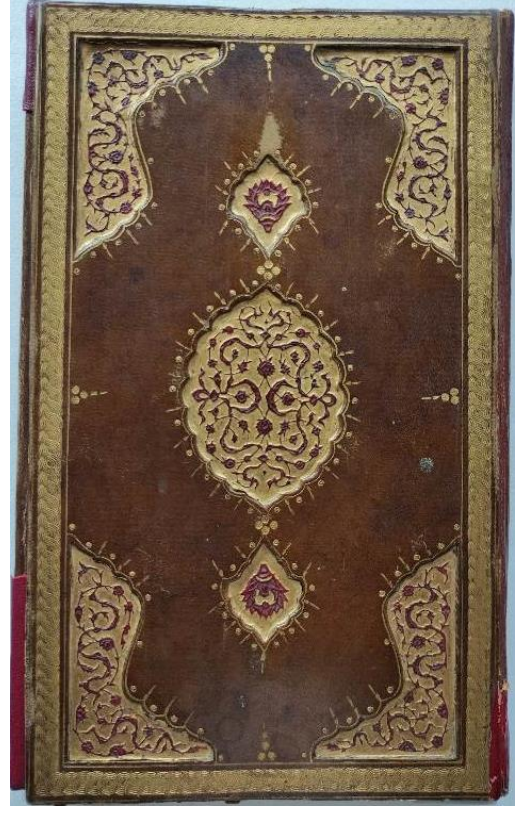

Foto 2.13: NP 126 Env. Numaralı Eserin Cilt Kapağı (Şahsi Arşiv, 2023)

Necippaşa Kütüphanesi'nin kitap koleksiyonlarında; dinî, sosyal ve pozitif bilimlerde eserleri bulunan ünlü isimlerden bazılarının bilinen künyelerini kısaca bilindikleri şekliyle belirtecek olursak: İbn Melek, İmâm Cafer es-Sâdık, İbn Sina, İmam Matûrîdî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, İbn Haldun, İbnü'l-Cezerî, Kâdî İyaz, Kâtîb Çelebi, Kınalızâde Ali Çelebi, Koçi Bey, Saçaklızâde, Solakzâde, Sultan Veled, Şems-i Tebrizî, Taşköprüzâde, Vankulî, Vassaf, Ahterî, Alâ ed-dîn Çelebi, Ali Kuşçu, Mustafa b. Muhammed et-Tirevi, Ebu Hayyan, Ebû Mansûr es-Semerkindî, Ebû'l-Leys es-Semerkindî, es-Suyûtî, Ferîd ed-dîn Attar, el-Babertî, Kadî Beyzâvî, İmam Birgivî, İmam Buhârî, Cürcânî, Fenari, Fergânî, Gazzalî, Gelenbevî, Gelibolî, Gucduvanî, Hâdimî, Hemedânî, İsfahânî, İsferyînî, Kastalânî, Kaşanî, Kıbrısî, Konevî, Kurtubî, Nevevî, Siyalkutî, Taşkendî, Teftazânî, Tirmizî, Zemahşerî, Aziz Mahmud Hüdâyî, İbn Hacer el-Askalânî, İbn Kemal Paşa (Kemalpaşazâde), İbn Kesir, Lami'i Çelebi, Lübbi Muhammed Efendi, Mirza Can, Murad Molla, Musannifek, el-Kuşeyrî, Nâbî, Nesîmî, Nev'i, Okçuzâde, Örfî ve daha birçok alimin eserleri bulunmaktadır.

İlim dünyasında iz bırakan ve kütüphanede nüshaları bulunan kitaplardan bazıları; Ahkâmü'l-Kur'an, Ahter-i Kebir, Bist Bâb der Ma'rifet-i Usturlâb , Bûstân,

Cedvel-i Vakâyî, Ceridetü'l-Etibba ve Haridetü'l-Elibba, Cihannümâ, Delâilü'l-Hayrat Tercümesi, Riyazü's-Sâlihîn, Divân-ı Hafız, Divân-ı Örfî, ed-Dürrü'n-Nâci alâ Metni İşâgôcî, el-Câmiü's-Sahîh -Sahîhü'l-Buhârî, el-Fıkhı'l-Ekber, el-Hidâye fî Şerhü'l-Bidâye el-İşârât, el-Milel ve'n-Nihal, el-Muhakemat Beyne Fahri'r-Razi ve Nasirü't-Tûsî, et-Tarikatü'l-Muhammediyye, Eyyühelveled, Fezâil-i Abbas Tercümesi, Füsûsü'l-Hikem, Füyûzât-ı Mıknatısıyye, Haridetü'l-Acâib Tercümesi, Hâşiye ale'l-Fevâidü'l-Fenâriyye, Hayatü'l-Hayevan, Kitâbü'n-Nüzhetü'n-Nazar fî-Beyânü'l-Enbâ-i ve'l-Habel li-Kemal Paşazâde, Kitâbü's-Şifâ, Mantıku't-Tayr, Ma'rifetname, Mi`raciye, Mukaddime-i İbn Haldun Tercümesi, Müntehâb fi't-Tıb, Nahlistân-ı Tarab fî Mehâsin-i Arzül'-Arab, Pendname, Risâle-i Koçi Bey, Risâlet-i li'l-Vebâ ve't-Tâ'un, Rücûü's-Şeyh ilâ Sıbah, Solakzâde Tarihi -Tarih-i Âl-i Osman, Süleyman-nâme, Şerh-i Fusûl-i Bokrat fi't-Tıb, Şerh-i Gülistan, Şerh-i Miftâhü'l-Gayb, Şerh-i Miftâhü'l-Ulûm, Şerh-i Risâle-i Hey'et li-Ali Kuşcî, Şerh-i Tağyirü'l-Miftâh, Şerh-i Usûlü'l-Hadis li'l-Birgivî, Şerhü'l-Makâmât, Şerhü'l-Menâr, Tarih-i Vassaf, Te'vîlât, Zeylû'z-Zeyl-i Siyer-i Nâbî gibi eserlerdir (www.vgm.gov.tr).

Bu kitap koleksiyonlarını ayrı ayrı inceleyecek olursak;

2.5.1.Necippaşa Koleksiyonu

Necippaşa Koleksiyonu kütüphanenin ilk ve ana koleksiyonudur. Necip Paşa tarafından vakfiyeye bağlanarak İstanbul'dan gönderilen kitaplar kütüphanenin kuruluş koleksiyonunu oluşturur. Koleksiyon 609 yazma, 68 eski harfli basma (matbu) ve bir vakfiye olmak üzere toplam 678 eserden oluşmaktadır. Necip Paşa bu kitapları İstanbul'dan Tire'ye göndermeden önce her bir kitaba özel olarak kırmızı deriden mahfaza (kitap kutusu) yaptırıp kitapların kutularının kapaklarına kitap isimlerinin yazılı olduğu kağıtlar yapıştırılmıştır. Bu mahfazaların her biri ayrı bir sanatsal özellik taşımaktadır. Mahfazaların ön ve arka yüzlerinde süsleme olarak ebru, cilt bezi ya da deri kullanılmıştır. Kitapların kutularından rahat çıkmasını sağlamak için ipekten çekme ipler örülüp mahfazalara yapıştırılmıştır.

Foto 2.14: Necippaşa Kitap Koleksiyonu (A.A. Çimen Şahsi Arşivi, 2022)

Necippaşa Kitap Koleksiyonu'nun bu şekilde mahfazalara yerleştirilip kütüphaneye gönderilmesi kitapların günümüze kadar dağılmadan ulaşabilmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Bu koleksiyondaki kitaplar incelendiğinde dışardan gelen darbeleri kitap kutuları aldığı için kitapların fiziksel olarak iyi korundukları gözlemlenmiştir. Ancak bu koleksiyondaki 7 adet kitabın (6 yazma ve 1 eski harfli matbu eser) 08.09.1991 yılında çalınmasının ardından Tire Kaymakamlığı'na çalınan kitapların listesinin verildiğine dair yazı yazılmıştır. Bu kitapların bulunması için Tire Kaymakamlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi'ne çalıntı kitaplarla ilgili bilgileri göndermiş ve bu kitapların bulunması için Kültür ve Turizm Bakanlığı Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi soruşturma başlatmıştır. Ancak daha bir netice alınamamıştır. Bu çalınan kitaplardan en önemlisi ise Kâtip Çelebi'nin Mîzânü'l-Hak adlı bir el yazması eseridir.

Necippaşa Vakıf Kaydı: İş bu kitap, satılmamak, satın alınmamak, rehin verilmemek üzere sahih bir şeri vakıfla Mehmet Necip tarafından Allah rızası için vakfedilmiştir. Her kim ki bunu duyduktan sonra bu şartları değiştirirse onun günahı ancak değiştirenlerin üzerindedir.

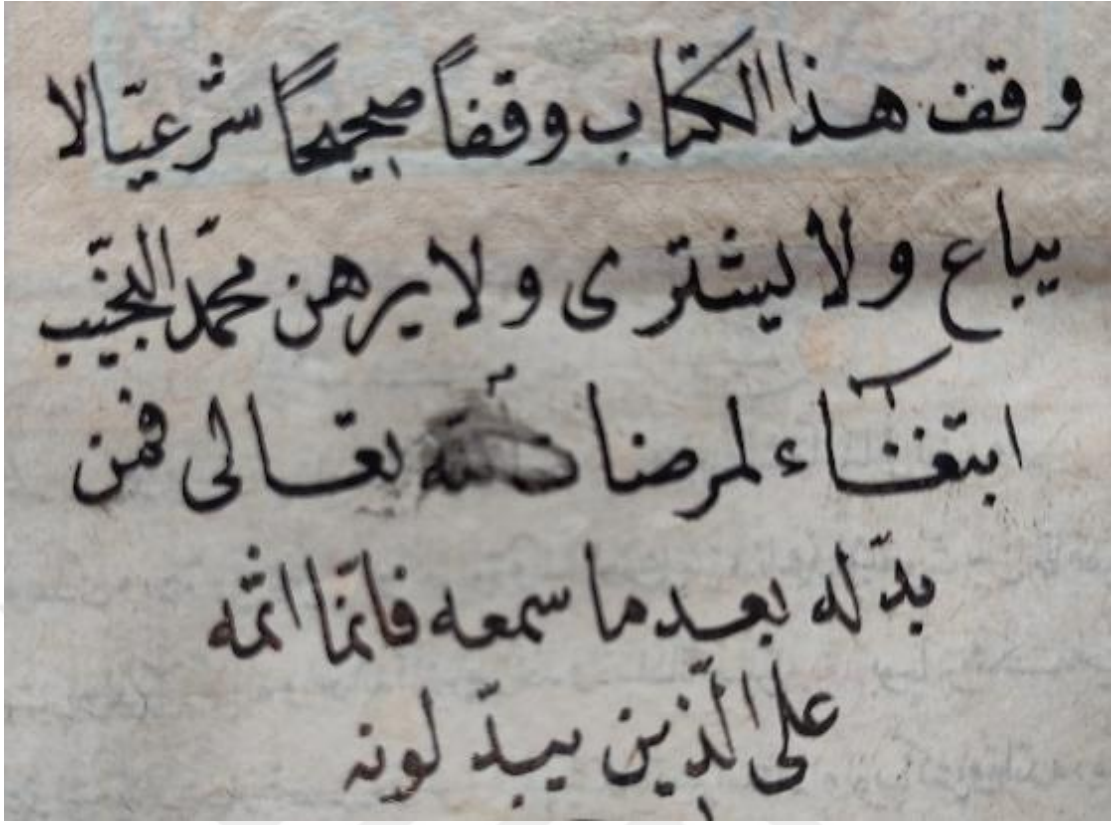

Foto 2.15: Necippaşa Vakıf Kaydı (Şahsi Arşiv, 2023)

2.5.2. Diğer Vakıf Koleksiyonu

Kütüphanenin hizmete girdiği 1829 yılından günümüze kadar farklı kişiler tarafından bağışlanan kitaplardan oluşan bir koleksiyondur. Bu koleksiyondaki kitaplar, 1928 öncesi yazma ya da eski harfli matbu eserlerden oluşmaktadır. Koleksiyon 665 yazma ve 1107 eski harfli matbu eser olmak üzere toplam 1772 kitaptan oluşmaktadır.

2.5.3. Kuşadası Koleksiyonu

Kuşadası'nda bulunan İlyas Ağa Kütüphanesi'nden gelen kitaplardan oluşmaktadır. İlyas Ağa Cami ve Kütüphanesi Muğla'nın mülki amiri olan İlyas Ağa tarafından 1818 yılında Kuşadası'nda yaptırılmıştır (www.kulturenvanteri.com/tr). Günümüzde Kale İçi Camii olarak bilinen yapının kuzeydoğu köşesinde yer alan İlyas Ağa Kütüphanesi, kütüphane olarak kullanılmakta iken boşaltılıp kiraya verilmesi sonucunda kitaplar metruk duruma düşmüştür. Camiinin iç kısmında kapalı bir alana

konulmuş kitapların ortam koşulları uygun olmadığı için kitaplarda tahribatlar meydana gelmiştir. Halk tarafından bu durum şikâyetine konu olunca bir komisyon tarafından kitaplar incelenerek listelenmiş; 18.04.2002 tarihinde de Necippaşa Kütüphanesi'ne devredilmiştir. Bu koleksiyon, 391 yazma ve 174 eski harfli matbu eser olmak üzere toplam 565 kitaptan oluşmaktadır.

2.5.4. Karakadı Koleksiyonu

Tire Karakadı Camisi'nin arka bahçesindeki türbe olarak bilinen yapının içerisinde iken 2020 yılı başında varlığı tespit edilen kitapların kütüphaneye devri gerçekleştirilmiştir. Koleksiyon, 18 yazma ve 406 eski harfli matbu eser olmak üzere toplam 424 kitaptan oluşmaktadır.

2.5.5. Tire Müzesi Koleksiyonu

Tire Etnografya Müzesi'nden devir alınan kitaplardan oluşan koleksiyondur. 2020 yılında meydana gelen İzmir depreminden sonra Tire Etnografya Müze binasının depreme dayanım raporuna göre yeterli taşıma gücüne sahip olmadığı tespit edilmiştir. Yapının yıkılıp yeniden yapılması kararının ardından müzeyi boşaltma işlemleri başlamıştır. Müze binasının boşaltılması sırasında bir kitap koleksiyonunun varlığı tespit edilmiştir. Bu koleksiyondaki eserler, 21.01.2021 ve 29.03.2021 tarihlerinde iki farklı periyotta kütüphaneye devredilmiştir. Koleksiyon, 35 yazma ve 785 eski harfli matbu eser olmak üzere toplam 820 kitaptan oluşmaktadır.

2.5.6. İsmail Adanalı Koleksiyonu

2021 yılı içerisinde kütüphanenin ilk hâfız-ı kütübünün torunlarından İsmail Adanalı'nın oğlu tarafından babası adına bağışladığı koleksiyondur. Koleksiyon, 18 yazma ve 62 eski harfli matbu eser olmak üzere toplam 80 kitaptan oluşmaktadır.

2.5.7. Kayseri Vakıf Koleksiyonu

2021 yılı içerisinde Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün teberrukat eşya deposunda bulunan 18 yazma eserin Necippaşa Kütüphanesi'ne devri ile oluşan koleksiyondur.

2.5.8. Gıyasettin Bilici Koleksiyonu

2023 yılı içerisinde Ödemiş'in emekli müftüsü olan Gıyasettin Bilici tarafından bağışlanmıştır. Koleksiyon, 25 yazma ve 173 eski harfli matbu eser olmak üzere toplam 198 kitaptan oluşmaktadır.

2.5.9. Cumhuriyet Dönemi Koleksiyonu

Cumhuriyet Dönemi Koleksiyonu, 1928 yılındaki harf inkılabıyla birlikte oluşmaya başlamış bir kitap koleksiyonudur. Matbu kitapların sayısının artması ile özellikle 1953 yılından sonra ansiklopediler ve ders kitaplarının da koleksiyonlara katılmasıyla kitap sayıları arttığı için bu alana sığmayacak hale gelmiştir. Bu durum harim bölümünde hareket alanını kısıtlamıştır. Çözüm olarak revaklı bölümün camekânla kapatılarak okuma salonu olarak düzenlenmesine karar verilmiştir.

İlkokul, ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik ders kitapları bu alandaki kitaplıklarda hizmete sunulmuş, el yazması ve nadir harfli matbu eserler ise harim bölümünde tutulmuştur. 2015 yılına kadar devam eden bu süreç ilkokul öğrencisinden akademisyenlere kadar geniş bir kesime hem kaynak sağlamış hem de kısıtlı bir alanda okuyucu salonu olarak hizmet vermiştir. Kütüphanenin 2015 – 2018 yılları arasında İzmir Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan kapsamlı restorasyon sonrasında Cumhuriyet döneminin güncel kitapları, ansiklopediler, okul ders kitapları gibi kitaplar ilçe halk kütüphanesine devredilmiştir. Günümüzde Cumhuriyet Dönemi Koleksiyonu; Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu, İSAM, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet Vakfı Yayınları gibi kurumsal araştırma kitaplarından oluşan koleksiyondur. Koleksiyon, 1928'den sonraki matbu eserlerden oluşmaktadır. Gelişmeye devam eden koleksiyon, günümüzde 800 eseri bünyesinde barındırmaktadır.

III. BÖLÜM

MÜZE KÜTÜPHANE KONSEPTİYLE NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİ

3.1. Necippaşa Kütüphanesi'nin Müze Kütüphane Konseptinde İşlevini Sürdürmesi

Necippaşa Kütüphanesi kitap koleksiyonlarını, muhafaza edilip korunması gereken tarihi eserleri ve bu eserlerin taşıdıkları bilgileri devirler boyunca erişilir kılmak için bazı hizmetler vermektedir. Bu hizmetler doğrultusunda; kütüphanedeki kitapların ziyaretçilere tanıtılması, eski eser sevgisinin uyandırılması, eski eser kaçakçılığı ve vandalizm gibi yurdun kültürel mirasın yok edici faaliyetlerinin önlenmesi; eserlerin ihtiyacına göre konservasyon ve restorasyonlarının yapılması; depolardaki eserlerin sağlıklı bir şekilde korunması için önleyici koruma önlemlerinin alınması ve kitap koleksiyonlarının ilmî çalışmalara olanak verecek şekilde kataloglanması, dijitalleştirilmesi ve araştırmacılarla paylaşılacak şekilde düzenlenmesi olarak

Foto 2.16: Kütüphanenin Aynı Anda Hem Okul Çocuklarına Hem de Araştırmacılara Hizmet Verdiği Bir Dönem (Y. Göçmen Arşivi, 1963)

özetlenebilir.

3.1.1.Müze Kütüphane Konseptinde Ziyaretçi Hizmeti

Kütüphaneler, araştırmacıların ilmi çalışmalar yapabilecekleri okuyucu salonları olan ve araştırmacılara kaynak sağlama görevini üstlenen kurumlardır. Necippaşa Kütüphanesi de Osmanlı Devleti zamanında kurulan kütüphanelerden biri olduğu için kendi çağının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde inşa edilmiştir. Tek mekân olarak inşa edilen Necippaşa Kütüphane binası günümüz kütüphanecilik hizmetleri için küçük ve yetersiz kalmaktadır. Binada bir okuyucu salonunun olmaması, kitap dermelerinin belli bir kesime hitap etmesi ve kitapların fiziksel olarak verilememesi gibi nedenler, kütüphane olarak çağa ayak uydurabilmesi, işlevselliğini sürdürebilmesi için değişim ihtiyacı doğurmuştur. Bu değişim ihtiyacı sonucunda konsept değişikliğine gidilmiş ve müze kütüphane olarak; sanat, tarih, folklor, tıp, edebiyat, astronomi, fıkıh, kelim gibi etnografik eserlerin araştırmacılar dışında halka da tanıtılması amaçlanmıştır. Bu eserlerin toplum tarafından görülmesinin bilim ve kültür mirasının sahiplenilmesi ve geleceğe aktarılmasına katkı sunacağı düşünülmüştür. Aynı zamanda bu eserler akademik eğitime katkıda bulunan bir mekânizmaya dönüşmüştür. Dijital kütüphanecilikle araştırmacılara sunulan hizmetinin yanında, kitap deposu alanına, kütüphane personeli refakatinde sınırlı sayıda ziyaretçi alınmaya başlanmıştır.

Ziyaretçilere, müze vitrinleri dışında kendine has binasında ve dokusunda, toplu bir şekilde sergilenen/depolanan yazma ve eski harfli matbu kitap koleksiyonlarını görme fırsatı sunulmuştur. Sergilemede, kütüphane yapısını koruma, mimari mirasın yapılış amacını yani kültürel mirasın parçası olduğu sosyal ve kültürel bağlam ile yapının işlevselliği sürdürülmeye çalışılmıştır. Kütüphane olarak inşa edilen bina ve içerisindeki eserler ile eserlerin sergilenme tarzı kendi dönemini yansıtmaktadır. Bu nedenle kütüphanede ziyaretçilerin odak noktası hem kütüphane binası hem de kütüphane içerisinde sergilenen/depolanan kitap koleksiyonlarında yoğunlaşmıştır.

Foto 3.1: 2023 Tarihinde Bir Grup Ziyaretçi

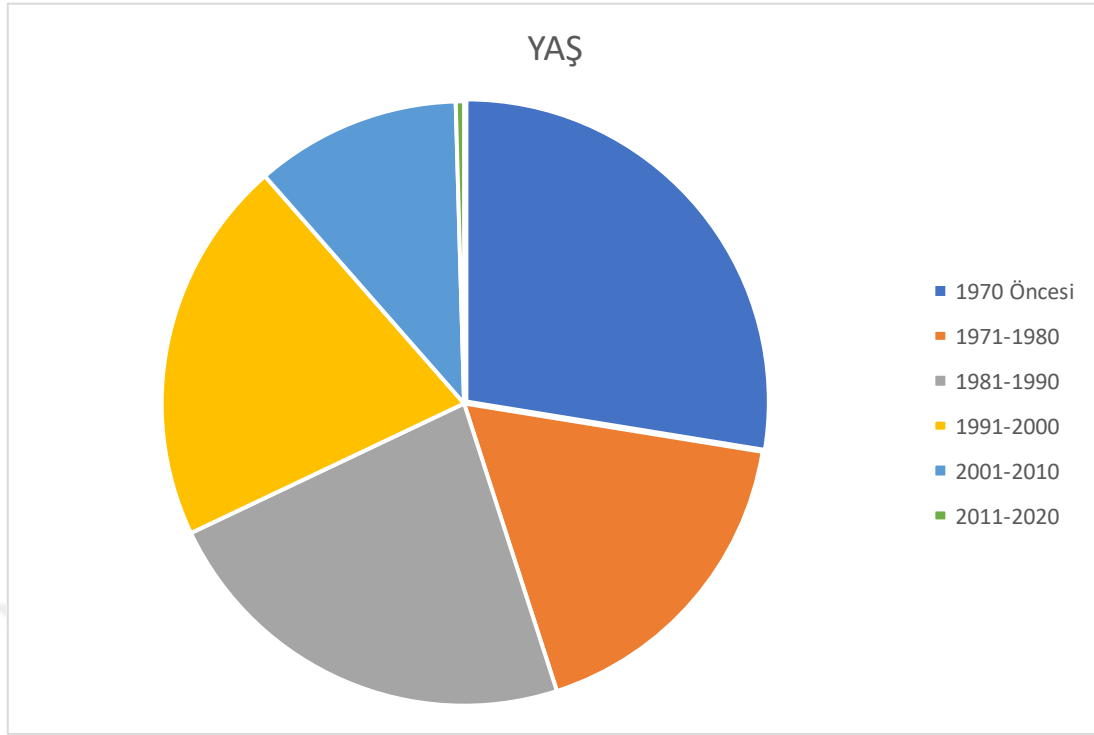
Kitaplar, herkesin görebileceği şekilde raflara, düzgün, uygun ve özenli bir biçimde yerleştirilmiştir. Kütüphanedeki kitaplar sağdan sola yukarıdan aşağıya doğru envanter/demirbaş numaralarına göre raflara yerleştirilmiştir. Kitapların bu şekilde raflara yerleştirilmelerinin sebebi kütüphanedeki kitapların çoğunluğunun Arap alfabesi ile yazılmış olup Arap alfabesinin de sağdan sola doğru yazılmasından dolayı kitapları kendine has (geleneksel) özellikte sunma isteğinden kaynaklanmaktadır. Kütüphane binasının ışıklandırılması ve rafların rengi kitapların ait oldukları ortama göre seçilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2018 yılında binada yapılan son restorasyondan sonra bina gezilebilir bir forma göre düzenlenmiştir.

Kütüphanede ziyaretçilerle iletişim, nesne ile ziyaretçi, mekân ile ziyaretçi ve nesne ile mekân arasındaki sarmal bir yapıdır. Ziyaretçilerin serbest bir şekilde kütüphaneyi gezememesi ilk etapta ziyaretçiler üzerinde olumsuz bir etki uyandırıp özgürlük alanları kısıtlanıyormuş hissiyatı oluşturabilmektedir. Ancak doğru bir iletişim ile bunun gerekçeleri anlatılmaktadır. Bu nedenle iletişim, müze kütüphane tasarımının

odağını oluşturmaktadır. Kimlik kontrolü ile ücretsiz gezilebilen müze kütüphanenin ziyaretçi kayıtları tutulmaktadır. Kütüphane binasının ana mekânı dar olduğu için grup ziyaretlerinde 5'erli gruplar halinde ziyaretçiler içeri alınmaktadır. Müze kütüphane; ziyaretçilerine müracaat birimi, dinlenme yeri ve tuvalet gibi zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri imkanlar da sağlamaktadır. Necippaşa Kütüphanesi'nin personeli tarafından, gelen ziyaretçilere uymaları gereken kurallar anlatıldıktan sonra ziyaretçiler ana mekâna alınır. Ana mekânda tarihi kütüphane binası ve kütüphanedeki kitap koleksiyonları hakkında ziyaretçilere bilgi verilir.

Tablo 3.1: Necippaşa Kütüphanesi Ziyaretçi Kayıt Sistemindeki Verileri (RFID Kayıt Sistemi, 2023)					
Yıl	Cinsiyet		Toplam ziyaretçi sayısı	Ziyaretçilerin yaş aralıkları (2021 ocak – 2023 haziran arası)	
2021	Kadın	354	638	1970 öncesi	1055
	Erkek	284		1971-1980 arası	669
2022	Kadın	968	1759	1981-1990 arası	877
	Erkek	791		1991-2000 arası	789
2023 haziran	Kadın	824	1423	2001-2010 arası	421
	Erkek	599		2011-2020 arası	17
	Toplam kişi sayısı		3828		

Müze kütüphane, 2021 yılında başlayan Koronavirüs (COVID-19) salgınından dolayı birkaç ay ziyaretçi hizmetine kapatılmıştır. Sonraki aylarda uygulanan esnek çalışma saatleri sebebiyle 2021 yılındaki ziyaretçi sayısının diğer yıllara göre düşük kaldığı Tablo 3.1'de görülmektedir. Yukardaki tablo cinsiyet dağılımına göre incelendiğinde kadın ziyaretçi sayısının erkek ziyaretçi sayısından fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3.2: Yaş Dağılımına Göre Ziyaretçiler (RFID Kayıt Sistemi, 2023)

Yaş dağılımına göre tablo 3.2 grafiği incelendiğinde ise Tire'ye turistik amaçla gelen kişilerin yaş ortalamasının yüksek olduğu söylenebilir. 18 yaş altı gençlerin okul grupları ile gelmeleri nedeniyle kimlik kontrolleri yapılmadığı için gençler ile ilgili sağlıklı bir çalışma yapılamamıştır.

3.1.2. Katalog Oluşturma, Dijitalleştirme ve Bilgiye Erişim

Katalog oluşturma, kütüphanelerin sorumluluğunda bulunan kitap koleksiyonlarının kayıt altına alınması işleminde incelenen ölçütlerin ortaya koyduğu belgelerdir. Doğru bir belgeleme yöntemi ile kütüphanelerin bünyelerinde bulundurdukları kitapların bilinmesi ve bu kitapların listesinin araştırmacılarla paylaşılması sağlanır. Kitap koleksiyonları hakkında bilgi oluşturup, bu bilgilerin korumasını sağlama açısından katalog oluşturma önemlidir. Kitaplar, her zaman tanımlanan standartlara uygun şekilde belgelenip kataloglamalıdır. Ancak yazma eserlerin kataloglanması çalışmalarında modern kataloglama sistemlerinde belirlenmeyen veri girişlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu veri girişlerinin tespiti için

Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun izleyeceği yöntemin benimsenmesi ulusal standartlaşmayı sağlayacaktır.

Kayıt düzeni ve terminolojinin standartlaşması; bilginin güvenilirliği, paylaşım kolaylığı, kayıtların tutarlılığı ve ileri düzeyde erişim sağlanmasına yardımcı olur. Kütüphanede bulunan eserlerin çalınma veya kaybolma olasılığına karşı doğru ve ayrıntılı tanımlamalarının bulunması her zaman için yararlı olacaktır. Bu tanım aynı zamanda eseri tanıma, ya da onu benzer başka eserlerden ayırmaya yardımcı olur.

Foto 3.2: Tarama Cihazı (Şahsi Arşiv, 2023)

Kültür varlığı sayılan nadir yazma ve eski harfli matbu eserlerin tanımlanması ve kataloglanması için şu ölçütlerden yararlanılır; envanter (demirbaş) numarası, kitabın konusu, yazar adı, müstensih adı, kitabın adı, hicri ve miladi yazılış tarihleri, cilt sayısı, satır sayısı, varak sayısı, kitabın ölçüleri, kağıt türü, cilt türü, yazı türü, kitabın türü (yazma ya da matbu), dili, alfabe türü ve filigran gibi özellikler bu eserlerin kataloglarını oluştururken standartlaşma sağlamaktadır (Gacek, 2017). Yazma nüshaların kataloglanmasında özellikle, eserin baş kısmından ve son kısmından 3'er satır eserin yazıldığı alfabe ve dili değiştirmeksizin kataloglara eklenir. Bu kataloglar hem kütüphane personeli hem de araştırmacıları çoğu zaman her bir yazmayı tek tek inceleme zahmetinden kurtarıp büyük kolaylık sağlamaktadır.

Araştırmacılara zorluk yaşatan durumlardan biri de hatalı ya da eksik hazırlanan kataloglardır. Bu durumda o kütüphanede var olan eserler kayda geçirilmemiş olabilir. Bu tür sorunların önüne geçmek için eserler yukarıda bahsedilen standart ölçütlere uygun kataloglanmalıdır. Oluşturulan bu kataloglardan hareketle belgeleme işleminin ikinci ayağı olan tarama işlemine geçilmektedir. Kataloglar sayesinde tarama işleminde öncelik listesi oluşturulup önem sırasına göre tarama işlemine başlanmaktadır. “V” açılı tarama cihazının yardımı ile nadir yazma ve eski harfli matbu kitaplar sayfa sayfa taranarak dijital ortama aktarılmaktadır. Tercih edilen bu tarama yöntemi ile kitapların sırt ve şiraze örgüleri, ciltlerin fasiküllerden ayrılması, sayfaların lekelenme ya da yırtılması gibi fiziksel özelliklerinin zarar görmesi engellenmektedir. Aynı zamanda, yüksek çözünürlükte (Necippaşa Kütüphanesi yazmaları 600 dpi çözünürlükte taranmıştır) dijitalize edildiği için eserlerden fiziksel olarak faydalanamayan araştırmacılara sunulan yüksek çözünürlüklü renkli çekimler ile kişisel bilgisayarlarında inceleme yapma imkânı sağlanmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi’nin 2022 yılında imzaladıkları protokol gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Ankara - Merkez, İzmir - Tire Necippaşa ve İstanbul - İbrahim Hakkı Konyalı kütüphanelerinde bulunan yazma eserlerin dijitalleştirmeleri ve katalog çalışmalarının yapılması için “Vakıf Yazmaları Kuyûdâtı Katalog Projesi” başlatılmıştır. Bu proje kapsamına alınan Necippaşa Kütüphanesi’nde bulunan yazma eserlerin çekimlerine 2022 yılı ağustos ayında başlanmış olup 2023 yılı haziran ayında tarama işlemleri tamamlanmıştır. Necippaşa Kütüphanesi’nde bulunan yazma eserlerin kataloglama çalışmaları devam etmektedir (www.yazmakataloglama.fsm.edu.tr).

Kütüphanelerde dijitalleştirme kavramı, kütüphane materyallerinin elektronik cihazlar kullanılarak dijital ortama aktarılmasıdır. Dijitalleşme; yazılı/basılı materyallerde bulunan bilgiye daha kolay ve daha hızlı bir şekilde erişim sağlamak amacıyla günün teknolojik imkânlarıyla üretilen elektronik sistemlerle araştırmaya sunulması olarak algılanmaktadır (Yücel & Adiloğlu, 2019). Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde bilgi kaynakları da dijitalleştirilmeye başlanmıştır. Dijitalleştirme ile kütüphanelerde kitaplarla beraber dergi vb. materyallerde elektronik ortama aktararak kullanıma sunulmaya başlanmıştır (Ashyüksel, 2016). Dijitalleşme, bilgi kaynaklarının bilgisayarlarda kullanıma uygun forma dönüştürülmesi sürecidir.

Dijitalleşmenin amacı; çağa ayak uydurmak, bilgiye erişim maliyetlerini azaltılmak ve insanlara yeni fırsatlar sunmaktır (Stremousova, & Buchinskaia, & Engineering, 2019).

Kütüphaneler teknolojik gelişmeler sonucunda çağın gerisinde kalmamak için dijitalleşmeye başlamıştır. Kütüphane kullanıcılarının kütüphaneleri ziyaret etme sıklıkları azalmaya başladığı için kütüphanelerin koleksiyonlarını dijitalleştirilmesi kütüphane kullanımını artırma açısından önemli bir adımdır. Kullanıcılar açısından mekân ve zaman kısıtlaması olmadan bilgiye erişebilmek, giderek önem kazanmaya başlamıştır. Dijital kütüphane hizmetleri bu talepleri karşılamak için önemli bir yer tutmuştur. Kütüphanelerin dijitalleşmesi ile istenilen bilgiye gerekli şartlar yerine getirildikten sonra kapsamlı bir şekilde erişilmekte, kullanıcılara daha iyi hizmet verilebilmekte ve yeni araştırmaların gelişmesi sağlanabilmektedir (Bayter, 2018).

Dijital kütüphanelerin sunduğu imkanlar şunlardır; arama ve tarama yapma yeteneğini geliştirmiştir, kitapların içeriklerini daha hızlı erişilebilir kılmıştır, kaynakları çoğaltılabilir ve korunabilir hale getirmede zamandan tasarruf sağlamıştır, herhangi bir kaynağa birçok kişinin aynı zamanda erişebilmesine olanak tanımıştır, her türlü kaynağa 7/24 erişim sağlanabilir hale gelmiştir ve kurumlar internet ağları yardımı ile kaynak entegrasyonunu daha rahat bir şekilde yapabilir hale gelmiştir (Yalçınkaya, 2016). Bilgiye erişimin kolaylaşması bilimin hızlı gelişmesine katkı sağlamaktadır. Dijital kütüphaneler, kaynakların teknolojik cihazlarla işlenebildiği, görüntüleme, erişme, depolama ve koruma gibi işlemlerin dijital teknolojiler ile gerçekleştirildiği kütüphanelerdir. Dijital kütüphane; kaynakları daha sonradan dijitalleştirilmiş olan kütüphanelerdir. Dijital kütüphaneler ile materyaller daha az yıpranmakta, aynı anda birçok kişi bir kaynağı görüntüleyebilmekte, kütüphane binasının dışındaki herhangi bir yerden de içerikler görüntülenebilmektedir.

Necippaşa Kütüphanesi kitap koleksiyonları nadir yazma ve eski harfli matbu kitaplardan oluştuğu için 2018 yılından itibaren dijital kütüphane olarak hizmet vermektedir. Araştırmacılar kütüphanedeki kitap koleksiyonlarının listelerine vgm.gov.tr den ulaşabilmektedir. Kullanıcılar bu listelerde olan kitapları incelemek istediklerinde Necippaşa Kütüphanesi ile iletişime geçip form talep edebilmektedir. Eser talep formunu doldurup taahhütname imzalayan araştırmacılara talep ettikleri kitaplar e-posta yolu ile gönderilmektedir. 2018-2023 tarihleri arasında toplamda 192 araştırmacıya dijital kütüphane hizmeti kapsamında uzaktan hizmet verilmiştir.

Tablo 3.3: Dijital Kütüphane Hizmetinin Yıllara Göre Dağılımı (RFID Kayıt Sistemi, 2023)			
Yıl	Bireysel Başvuru	Yıl	Bireysel Başvuru
2018	31	2021	35
2019	48	2022	39
2020	25	2023 (Haziran ayına kadar)	14

3.1.3. Kitapların Korunması ve Onarımları

Koruma/konservasyon: Taşınır veya taşınmaz eserlerin "özgün niteliklerini korumak" amacıyla yapılan işlemleri tanımlar. Onarım/restorasyon: Yapısal, teknik ve biçimsel müdahalelerden oluşan "onarım, yenileme, güçlendirme" gibi işlemleri tanımlar (İlden, 2010). Kültür varlıklarının korunması ve restorasyonu, malzemelerin malzeme ve teknolojik özellikleri ile strüktür ve taşıdıkları dekoratif unsurların korunmasını, bozulmaya neden olan etkenlerin ortaya çıkarılmasını, aslına en yakın, geri dönüşümü mümkün malzemelerle en etkili koruma yöntemlerinin belirlenerek esere uygulanmasını ve aslına bağlı kalınarak fiziksel bütünlüğün sağlanmasını amaçlar. Kültürel mirası koruma uygulamaları iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar önleyici koruma (pasif koruma) ve aktif korumadır (aktif konservasyon) (Doğruer, 2020).

Önleyici koruma; eserlerin bozulmasına ve tahrip olmasına yol açan faktörlerin kontrol altına alınmasıdır. Doğrudan müdahale gerektirmez. Eserlerin depolama ve sergileme ortamındaki çevre koşullarının malzemeye göre düzenlenmesi, sürekli ve periyodik bakımlarının yapılması, insan eliyle oluşabilecek zararların önlenmesi amacıyla yapılan tüm koruma uygulamaları önleyici/pasif konservasyondur (Çakan & Çakan, 2013).

Etkin koruma ise, eserlerin malzemeleri, üretim teknolojileri, uğradıkları bozulmalar ve bozulmalarına neden olan etkenler göz önünde bulundurularak, yapısal özellikleri değiştirilmeden, geri dönüştürülebilir yöntem ve malzemelerle yapılan tüm koruma müdahalelerinden oluşur (Kiraz, 2017).

Necippaşa Kütüphanesi'nde önleyici koruma uygulamaları için alınan önlemler "**Necippaşa Kütüphanesi'nde Kitapların Teşhir ve Tanzimi**" başlığı altında detaylı olarak anlatılacaktır. Necippaşa Kütüphanesi'nde bulunan kitaplar üzerinde doğrudan müdahale gerektiren etkin koruma uygulamaları konusunu ele alacak olursak; organik malzemelerden üretilen kitapların restorasyonuna geçmeden önce malzemenin üretim teknolojisi, hammadde özellikleri, bozulmaya neden olan etkenler ve bozulma türleri

incelenir. Malzemenin kendisinden alınan her bilgi araştırılır ve eser belgeleme formuna kaydedilir. Ayrıca kitapların restorasyon öncesi durumları dijital taramalar ve fotoğraflarla belgelenir. Belgeleme, kitap restorasyonunun ilk aşamasıdır. Belgelerin üzerinde yazan bilgilerin dışında, objenin boyutları (uzunluk, genişlik, kâğıt kalınlığı), kullanılan kâğıt türü (el yapımı ya da fabrika), kâğıdın rengi, kullanılan mürekkeplerin rengi, kâğıt süzgeç izleri ya da filigranlar gibi detaylar belgenin üretildiği dönem hakkında pek çok bilgi sağlar (Gacek, 2017).

Konservasyon ve onarım çalışmaları öncesinde, eserlerin malzemesi ne olursa olsun, mevcut durumunun tespit edilmesi ve raporlanması gerekir. Durum tespit raporunda; kâğıt türü, mürekkep türü, filigran, cilt durumu ve kullanılan malzemeler tespit edilerek görsel ve mikroskopik tanımlama çalışmaları yapılır. Bunun yanında eserlerin bulunduğu çevre koşulları, biyolojik zararlıların varlığı ya da yokluğu gibi ön çalışmalar da daha sonra yapılacak restorasyon ve konservasyon işlemlerine yol gösterici olmaktadır. Eserlerin durumu belgelendikten sonra diğer aşamalara geçilir. Necippaşa Kütüphanesi'nde de kitaplar öncelikle bir durum değerlendirmesine tabi tutuluyor. Bu süreçte yeni bağışlanan eserler varsa durum değerlendirme çalışmaları yapıldıktan sonra hepa filtreli vakum cihazı ile tozları alınıyor, fiziksel olarak temizlenen eserlerdeki mikroorganizmalar ve sporları ölmeleri için azot sterilizasyon cihazında strelize edildikten sonra kütüphanedeki raflara yerleştiriliyor. Necippaşa Kütüphanesi için hazırlanan durum değerlendirme formları, kitapların bozulma türlerini ve durumlarını tespit etmeye ve kayıt altına almaya yöneliktir. Bozulma durumunun belirlenmesi, restorasyona ihtiyaç duyan kitap sayısı ve kitapların genel sorunları hakkında bilgi vermektedir. Bozulma durumunun tespit edilmesi, restorasyona ihtiyaç duyan kitap sayısı ve kitapların genel sorunları hakkında bilgi sağlar. Eserlerin bozulma değerlendirmesi tamamlandıktan sonra sonuçlar değerlendirilecektir. Bu değerlendirmenin sonuçlarını güvende tutmak için kaydedilen bilgiler hem bilgisayarlarda saklanır hem de yazılı olarak çıktısı alınır. Taramalar sırasında kitaplar tek tek ele alınarak restorasyon için öncelikli olanlar tespit ediliyor. Eserlerin restorasyon için seçiminde, bozulmaları, sanatsal değerleri, sergileme amaçlı olup olmadıkları, nüsha sayılarının azlığı, müellif hattı olmaları, bozulmaya devam etmeleri ve onarımın aciliyeti gibi faktörler göz önünde bulundurularak restorasyon ihtiyacı olan eserler seçiliyor.

Eserlerin durum değerlendirmesi sırasında Necippaşa Kütüphanesi'ndeki kitaplarda gözlemlenen bozulma türleri 3 kategoride incelenebilir; Fiziksel-Mekânîk tahribat, Biyolojik tahribat ve Kimyasal tahribat.

Fiziksel- Mekânîk tahribatlar; yırtılma, katlanma, deformasyon, sertabın ayrılması, mıklebin ayrılması, şirazenin dağılması, sırt dikişinin dağılması, su lekesi, aşınma, tozlanma, nem tahribatı, eksik kısımlar, eski onarımlar...gibi tahribatlardan oluşmaktadır.

Biyolojik tahribatlar; böcek tahribatı, kurt yeniği, mantarlaşma, pamuklaşma ve kemirgen tahribatı gibi biyolojik etkenlerden kaynaklanmaktadır (Merkez Kütüphanesi, 2015).

Kimyasal tahribatlar; renk değişimi, cetvel kırığı, mürekkep korozyonu, kırılgnalık/asidite gibi faktörleri içeren tahribatlardır.

Kütüphanede bulunan kitaplardaki bu bozulmalar göz önünde bulundurularak restorasyonu yapılacak eserler seçilir. Detaylı belgelemenin ardından restorasyon süreci başlar. Kitabın bozulma türüne göre nasıl bir yol izleneceğine karar verilir. Öncelikle kitabın cildinden ayrılıp ayrılmayacağına karar verilir. Kitabın cildinden ayrılmasına karar verilirse, kitap formlara ayrılır ve cildinden çıkarılır. Kitap ve belge restorasyonu, kuru tozun (kir ve böcek kalıntıları) alınması, yüzeysel kirlerin silgi ile temizlenmesi ve lekelerin çıkarılması için ıslak temizlik yapılmasını içeren temizlik aşaması ile başlar. Sayfalar kırışmış veya buruşmuşsa, restorasyondan önce düzleşmesi için preslenir. Restorasyonu yapılacak kağıtlarda parça kaybı varsa eserin kâğıt kalınlığına ve rengine uygun olarak seçilen Japon kâğıdı ile alttan ve üstten iki kat halinde birbirine ve aynı zamanda orijinal kağıda yapıştırılır. Yapıştırıcı olarak kullanılan malzeme kuruduktan sonra fazla gelen japon kâğıdı falçata ile kazınarak kâğıdın her iki tarafından uzaklaştırılır (Kiraz, 2016). Restorasyonu tamamlanan sayfalar bir kitaba ait ise kitap formları tekrar bir araya getirilerek ipek ibrişim (ip) veya pamuk ipliği ile sırt dikişleri yapılır. Orijinalinde şiraze varsa orijinaline uygun olarak şirazesini örölür. Kitabın cildi restore edilir ve kitap ile cildi birleştirilir. Tüm bu aşamalar tek tek belgelenir ve eserin, onarım uygulamaları sırasında görmüş olduğu işlemlerin yazılı ve görsel kayıtları restorasyon raporuna eklenir. Restorasyon işlemleri tamamlandıktan sonra kitap tekrar dijital tarama ve fotoğraflar ile belgelenir. Necippaşa Kütüphanesi'ndeki yazma ve eski harfli matbu eserlerin geleceğe sağlıklı bir biçimde aktarılabilmesi için kütüphanede koruma-onarım çalışmaları devam etmektedir.

Foto 3.3: Restorasyondan Önce Kuran'ı Kerim (Şahsi Arşiv, 2022)

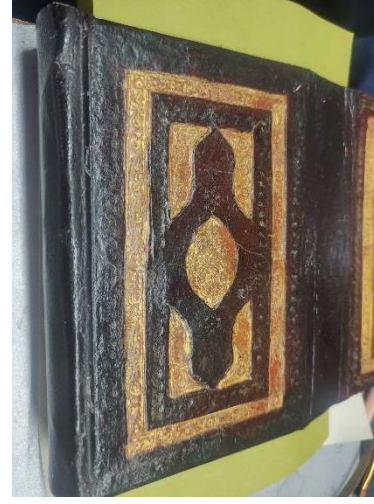

Foto 3.4: Restorasyondan Sonra Kuran'ı Kerim (Şahsi Arşiv, 2022)

3.2. Necippaşa Kütüphanesindeki Kitapların Teşhir ve Tanzimi

3.2.1. Depolama ve Sergileme

Nadir yazma ve eski harfli matbu kitapların depolandığı yapılarda kitap koleksiyonlarının depolama standartlarına mümkün olduğunca uygunluk göstermelidir. UNESCO'nun 2006 yılında Cultural Heritage Protection Handbook ve Care and Handling of Manuscripts konularında Paris'te basılan el kitaplarında kitap depolama alanlarında ulaşılması gereken ideal koşullar belirlenmiştir. Bunlar;

- Kütüphane ve kitap depolarında iklim denetimi yapılması ve bağıl nemin %50-60 arası sıcaklığın ise 16-20°C arasında tutulması,
- Binadaki kapı ve pencerelerin sıkı kapatılıp hava, toz, böcek gibi dışardan gelecek fiziksel faktörlerin geçmemesi için gerekli önlemlerin alınması,
- Kitap koleksiyonlarını güneşin zararlı ışınlarından korumak için UV geçirgenliği olmayan perde, plaka kullanılması veya pencerelerin iç ve dış kanatlarının sürekli kapalı tutulması,
- Kitapları sel veya su baskınlarına karşı korumak için yapının yerden yükseltilerek inşa edilmesi ve kütüphane binasından su borularının geçmemesi,
- Binadaki tüm elektrik tesisatlarında halojen free kabloların kullanılması,
- Yangın dedektörü ve yangın söndürme sistemlerinin ekipmanlarının bulundurulması,

- Kütüphane binasının belirli aralıklarla tozu tamamen filtreleme yapabilen hepa filtreli elektrik süpürgesi ile temizlenmesi ve daha sonra nemli bir bez ile rafların silinmesi,
- Kitaplar ve depolarının, toz, küf, böcek, örümcek ve kemirgenlere karşı periyodik olarak kontrol edilmesi,
- Kitap koleksiyonlarının bulunduğu ortamda ışık hassasiyetlerinden dolayı düşük wattlı ledler kullanılması ve belli aralıklarla kapatılması,
- Kütüphaneye yeni getirilen kitapların kütüphane dermelerine dahil edilmeden önce alandan olan bir uzman tarafından incelenmesi ve zarar görmüş kitapların, genel kirlilik veya mikrobiyolojik risklerini azaltmak için tecrit edilmesi, gibi maddelerdir.

Nadir yazma ve eski harfli matbu eserleri korumak için uyulması gereken kurallar yukarıda maddeler halinde sıralanmıştır. Bu kuralların yanında yapıda kullanılan mobilyaların malzemesi ve kitapların raflara yerleştirilme şekilleri gibi konular da büyük önem taşımaktadır. Depolama/sergileme alanındaki mobilyaların yerleşiminde alanının etkili ve tasarruflu bir şekilde kullanılması gibi hususlara dikkat edilmelidir. Kitaplar raflardan kolaylıkla çıkarılıp yerine geri konulabilecek yeterli alana sahip olmalı ve raflara yerleştirilen kitapları tamamen destekleyecek boyut ve şekillerde tasarlanmalıdır. Çok sık dizilen kitaplar, alınırken veya geri yerleştirilirken kolayca tahrip olabilir. Büyük boyutlardaki kitaplar, ağır, zayıf yapıda ya da tahrip olmuş eserlerin, daha fazla yıpranmasını engellemek için raflara yatay olarak yerleştirilmeleri elzemdir. Bu tip kitapların üst üste yığılmasını engellemek için raf aralıkları kısa tutulmalı ya da raflar ayarlanabilir olmalıdır. Nadir eser kütüphanelerinde raf sistemleri farklı biçimlerde ve farklı malzemeler tercih edilerek tasarlanabilir. Seçilen materyal ne olursa olsun, rafların pürüzsüz ve aşındırıcı olmayan bir yapıda olmasına dikkat etmek gerekir. Depolamanın yapıldığı mobilyalarda çıkıntı ve keskin kenarları olmaması, mobilyalarda açıkta olan somun ve cıvatalar özellikle tehlike yaratmaktadır. Dolap rafları, içerisine kitap yerleştirildiğinde zamanla meydana gelebilecek eğilme ve bükülmelere karşı dayanıklı materyallerden imal edilmeli. Raflara yerleştirilecek kitapların ebatları değişkenlik gösterdiğinden çeşitli büyüklükteki eserlerin özellikle de büyük boyuttaki kitapların yerleştirilebilmesi için rafların ayarlanabilir özellikte olması gerekmektedir. Dolapların en alt rafları yerden en az 15 cm yüksekte olmalı, böylelikle rutubet ve sel gibi durumlara karşı koleksiyonlarda

oluşabilecek su hasarları engellenmiş olur. Depolama alanları farklı koleksiyonlar için bölümlere ayrılarak, raf yerleşimi yapılmalı koleksiyonları dağıtmadan kitapların bir arada depolanması/sergilenmesi sağlanmalıdır. Sırasıyla yatay olarak dizilen kitapların etiketleri, isimleri ya da envanter numaraları kitabın görünen yüzünde olmasına özellikle dikkat edilmelidir, böylece eserler yerlerinden hareket ettirilmeden de yerleri kolaylıkla tespit edilebilir (Biasiotti, 2006).

Nadir yazma ve eski harfli matbu eserlerin sergilenmesi/depolanması konusunda Necippaşa Kütüphanesi'ni inceleyecek olursak 2018'deki restorasyondan sonra harim bölümündeki sunta mobilyalar değiştirilmiştir. Eski dolapların raf aralıkları çok yüksek olduğu için nadir yazma ve eski harfli matbu kitapların muhafazası için kullanışsız olduğu uzmanlar tarafından tespit edilmiştir. Eski dolaplar mekân özellikleri gözetilmeden tasarlandığı için içerde gezmeyi zorlaştırıyordu. Restorasyondan sonra kütüphanedeki dolapların düzenleri ve raf boyutları kitap koleksiyonlarının ebatları ile orantılı olacak şekilde yapılmıştır. Kitap sayısında değişiklik olmayacak koleksiyonlar için yapılan hesaplamalar sonucu alan belirlemesi yapılmıştır. Mekânın optimum kullanımını sağlamak için aynı koleksiyon içindeki kitaplar raflara sırasıyla yerleştirilmiştir. Necippaşa Kütüphanesi'nde kitaplar koleksiyon bazlı yerleştirilmektedir. Koleksiyon içindeki kitaplardan özellikle büyük boyutlu olanlar yine koleksiyon içinde kendi sırasında ayrı bir rafta tek başına sergilenmektedir. Necippaşa Kütüphanesi'nde kitaplar depolandıkları raf sistemleri eserlerin boyutlarına göre raf yükseklik ölçüsü 4 cm aralıklı olarak ayarlanabilir şekilde tasarlanmıştır. Kütüphanedeki dolapların raf aralıklarının genişlik, yükseklik ve derinlikleri düzenli hava akışını sağlayacak şekilde yapılmıştır. Raflarda ısı ve nem birikimini önlemek için 15 cm aralıklar ile 1,5 cm çapında havalandırma delikleri açılmıştır. En alt raflar, rutubet ve kemirgenlere karşı kitapları korumak için yerden 15-18 cm yükseklikte tutulmuştur. Kitapların kolayca ulaşılabilir olması için pencere altındaki dolapların yükseklikleri 82,2 cm maksimum dolap yüksekliği ise 239 cm olarak kütüphanenin mekân özellikleri gözetilerek yapılmıştır. Kitapların sırt dikişi ve şirazelerinin dağılmaması ya da cildinde baskı oluşmaması için Necippaşa Kütüphanesi'ndeki Cumhuriyet Dönemi Koleksiyonu dışındaki bütün kitap koleksiyonları raflara yatay pozisyonda yerleştirilmiştir. Kitapların isimleri ya da envanter numaraları (Necippaşa Koleksiyonu) görünecek şekilde raflara dizilmiştir. Kitapların raf kenarlarından dışarı doğru çıkması halinde insanların geçişi sırasında zarar görebilme ihtimali göz önünde

bulundurularak ahşap piramidal alan içerisindeki dolapların derinliği 35 cm, diğer dolapların derinliği 30 cm olarak ayarlanmış ve böylelikle kütüphanedeki bütün kitaplar dolapların içine tam oturacak şekilde ayarlanmıştır.

Dolaplar yangın söndürme sistemine engel olmayacak şekilde mekâna yerleştirilmiştir. Cildi olmayan ya da cildi hasarlı olan kitapların daha fazla yıpranmaması için restorasyon sıraları gelene kadar kitaplar asitsiz kutularda yatay olarak muhafaza edilmektedir. Üç ya da dörtten fazla kitap üst üste yerleştirilmemiştir. Deri ciltli, kâğıt/karton ciltli ve bez ciltli eserleri ayırmak için aralarına asitsiz kağıtlar yerleştirilerek muhafaza edilmektedir. Çünkü tabaklanmış derilerdeki asit ve yağlar, kâğıt ve bez ciltlere geçip tahribatları hızlandırabilmektedir. Ayrıca niteliği bozulmuş tozlu deri, kâğıt, karton ve bezi kirletip leke bırakabilir. Eserler ile ilgili bir çalışma yapılacak ise eldiven kullanılarak bu işlemler yapılmaktadır. Kitapların bakım ve onarımları ile ilgili çalışmalar harim bölümünün dışında yani kitapların sergilendiği/depolandığı alandan uzak bir yerde yapılmaktadır (Biasiotti, 2016).

Kütüphane için hangi materyalden üretilmiş mobilyaların kullanılması gerektiğine ve harim bölümünün nasıl düzenleneceğine karar verilmeden önce ortam koşulları ve mekân özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Dolapların muhafaza edildiği alanda bağıl nem dalgalanması meydana gelirse kapalı çelik dolaplarda yoğuşma sorunu yaratabilir. Yoğuşma sonucunda dolaplarda paslanma ya da küf gelişimi oluşabilir. Dolaplar iyi havalandırılmayacaksa veya bağıl nem kontrol edilemeyecekse kapalı dolap kullanımından kaçınmak gerekir. Dolap materyali olarak farklı malzemeler kullanılmaktadır. Eski kütüphanelerde genellikle ahşap mobilyalar tercih edilmiştir ancak ahşap dolaplar estetik bir görünüm sağlamakla birlikte ideal ortam koşulları oluşturulmazsa kitapların bozulmasına yönelik bazı problemlere neden olabilir. Karanlık olmayan, yeteri kadar havalandırılmayan ahşap dolaplar küf gelişimine yol açabilir ya da bu ortamlar böcek gelişimine sebep olabilir. Metal raflar kitaplar açısından daha güvenli bir depo ortamı sağlamakla birlikte ahşaba göre daha az estetikdir ancak su, yangın ve ışık hasarlarına karşı ahşap dolaplara kıyasla daha emniyetlidir. Kütüphane mobilyalarında kullanılacak malzeme seçilirken yukarıda anlatılan gerekçeler göz önünde bulundurulmuş ve dolapların yapımında iroko (*Chlorophora excelsa*) ahşabı tercih edilmiştir. Necippaşa Kütüphanesi için özel yaptırılan raflar depolama/sergileme alanının mimarisi ve koleksiyonların durumu

gözetilerek özgün olarak tasarlanmıştır. Kitap koleksiyonlarının güvenliğini tehlikeye atmadan görünürlüklerini sağlayacak estetik düzenlemeler yapılmıştır.

Foto 3.5: Necippaşa Kütüphanesi Restorasyon Öncesi Raf Sistemleri (A. İ. Yıldırım Şahsi Arşivi, 2000)

Foto 3.6: Necippaşa Kütüphanesi Restorasyon Sonrası Raf Sistemleri (Şahsi Arşiv, 2023)

Iroko ağacı koyu kahverengi bir renge sahiptir. Genellikle kayık, yat ve travers yapımında binaların iç ve dış unsurlarında duvar, pencere, mobilya, taban döşemeleri ve lambri (bir yapının iç duvar kaplaması) gibi kullanım alanları için Afrika ülkelerinden ithal edilerek kullanılan denizaşırı bir ağaç türüdür. Bu ahşap türünün tercih edilmesinde aranılan en önemli özellikleri hava koşulları ve zararlılara karşı koyma direncidir (Göker & Kurtoğlu, 1986). Kitap koleksiyonlarının uzun vadeli muhafazaları için önleyici koruma, hayati önem taşımaktadır. Eserleri uzun vadeli koruma planının bir parçası olarak Necippaşa Kütüphanesi mevcut depo koşulları incelendiğinde, şimdiki ve gelecekteki ihtiyaçları değerlendirildiğinde kitap dermeleri için uygun depolama stratejilerinin belirlenmiş ve bu stratejilerin hayata geçirilmiş olduğu görülmektedir (www.yek.gov.tr, Kütüphane ve Arşiv Depo Mobilyaları).

3.2.2. Nem, Isı ve Işık Faktörleri

Necippaşa Kütüphanesi, koleksiyonları, organik materyallerden üretilen, dolayısıyla, fiziksel/mekânîk, kimyasal ve biyolojik bozulmalara karşı korunması gereken kültürel miras değerlerine ev sahipliği yapmaktadır. Kütüphanelerdeki her tür materyaller için tek bir ideal düzey yoktur. Ancak üretildikleri malzemeler için belirli türdeki değişiklikleri minimize edecek değerler ve sınırlar vardır. Kütüphane ve arşivlerde bozulmaları tetikleyen en önemli faktörlerin başında; nem, ısı ve ışık gelir (Adcock, & Varlamoff, & Kremp, & Somer, 2011). Düşük depolama sıcaklığı (10 °C) ve düşük bağıl nemde (%30–40) kâğıdın kimyasal kararlılığı ve fiziksel görünümünde uzun süreli değişmeden koruyabildiğini gösteren bilimsel çalışmalar vardır. Ancak deri veya tirşe² gibi malzemelerle ciltlenen kitapları düşük nemde muhafaza etmek, kitabın genellikle selülozdan üretilen kâğıt sayfaları için faydalı olsa da ciltlerine zarar verir (Kızık, 2005). Deri veya tirşenin fiziksel işlevselliğinin devamı için en az %50 bağıl nem gerekir. Genellikle karma malzemelerden üretilen kitaplarda bozulmaları önlemek için kitapların muhafaza edildiği depo veya kütüphane gibi binalarda nem ve sıcaklık değerleri şu aralıklarda tutulmalıdır; 16-20 °C arası sıcaklık ve %50-60 arası bağıl nem oranları mümkün mertebe stabil tutulmalıdır (Biasiotti, 2016).

Bağıl nem, havadaki buhar basıncının, aynı sıcaklıktaki doymuş buhar basıncına oranı olarak ifade edilebilir. Kütüphane materyali organik olduğu için nemi çeker. Bağıl

² 1.Tirşe, henüz doğmamış veya ölü doğmuş dana yavrularından ve yaşlı hayvanların midelerinden elde edilen çok ince derilerdir.

nem arttıkça eserlerin de nemi artar; bağıl nem azaldıkça eserler nem kaybeder. Kütüphanedeki kitap ve arşiv belgeleri organik malzemelerden üretildiği için, nem düzeyinin artması veya azalmasına bağlı olarak özellikle deri gibi malzemelerde genişleme veya büzüşme görülür. Ortamdaki bağıl nem %55–65 civarlarında olduğu zaman malzemeler esnekliklerini korudukları için, fiziksel tahribat en aza indirgenmiş olur. Bağıl nem %65'in üzerine çıktığında ise hem modern hem de geleneksel kütüphane malzemelerinde kullanılan yapıştırıcıların yumuşamasına ve mukavemetlerini kaybetmelerine neden olur (Adcock, 2011). Bağıl nem %70'in üzerine çıkarsa, sıcaklık düşük bile olsa biyolojik saldırı (küf üremesi gibi) ihtimali ciddi bir olasılık haline gelir. %70 bağıl nemde küf gelişimi üç ay üzerinde bir sürede gerçekleşebiliyorken %90 bağıl nemde bu süre birkaç güne kadar inebilir. Deri, kâğıt veya nişasta aherli kâğıtlar gibi materyaller mikroorganizmalar için çekici unsurlardır. Özellikle kâğıt üzerinde gelişen mikroorganizmalar çıkartılması imkânsız renkli (siyah, beyaz..) lekeler oluşmasına neden olur ve lifleri zayıflatır. Bu bozulma süreci liflerin zayıflaması, tamamen dağılması ve bütünlüğünü kaybetmesi ile sonuçlanabilir. Kitaplarda demir ve bakır bileşenlerinin bulunduğu metal zımba tarzı şeyler varsa yüksek bağıl nem bu eklentilerdeki korozyon oluşumunu hızlandırır. Hava dolaşımının iyi olmadığı yerlerde bağıl nem %60'ın üzerine çıkmamalı, hava sirkülasyonu iyi bile olsa küf gelişimini önlemek için bağıl nem %65'i geçmemelidir. Bağıl nem 'in %40'tan daha düşük olması, materyallerdeki kimyasal değişimi en aza indirir ancak onların sertleşmesine, büzüşmesine, çatlamasına ve kırılganlaşmasına neden olur. Kısacası bağıl nemin %50-60 arası stabil tutulması organik malzemelerden üretilen kültürel mirası korumak açısından en önemli etkenlerden biridir (Adcock, 2011).

Sıcaklık, maddenin içindeki taneciklerin ortalama kinetik enerjisinin bir ölçüsüdür (www.bilimgenc.tubitak.gov.tr). Yüksek sıcaklık organik maddelerin bozulmasına neden olur. Bu bozulma, maddenin yapısını ve özelliklerini değiştirebilir ve hatta onları yok edebilir. Yüksek sıcaklıklar tüm organik malzemelerde kimyasal bozulma sürecini hızlandırır. Sıcaklık bozulma sürecinin hızını her 5°C'de iki katına çıkartır ve bu da materyallerin ömrünü yarıya indirir. Bu olgu kimyasal olarak dengeli olmayan kitaplar için özellikle önem arz eder. Düşük sıcaklıklar kitaplar için pek çok avantaj sağlar. Kimyasal bozulma süreçlerini yavaşlatmanın yanı sıra, böcek saldırılarını da önemli ölçüde azaltır (Çakan & Çakan, 2013). Sıcaklık ve bağıl nemdeki

ciddi iniş çıkışlar, yüksek ama sabit değerlere oranla eserlerde daha fazla tahribat yapar, bu nedenle iç ortam şartları eserlere uygun değerlerde stabil tutulmalıdır.

Nem ve sıcaklık ile ilgili yukarda anlatılan bozulmaların meydana gelmemesi amacıyla uygun ortam şartlarını sağlamak için 2018'deki bina restorasyonundan sonra kütüphanenin harim bölümüne iklimlendirme sistemi kurulmuştur. Harim bölümündeki bütün pencerelere su, toz ve rüzgâr gibi dışarıdan gelen ve binanın iç ortam şartlarını değiştiren faktörleri engellemek üzere izolasyon bandı ile sızdırmazlık sağlanmıştır. Kitapları güneş ışığından korumak için pencerelerin iç ve dış kanatları sürekli kapalı tutulmaktadır.

Tarihi bir kütüphanede iç ortam şartlarını stabil tutup iyileştirmek üzere, uzun vadeli önleyici bir koruma metodu olan HVAC (Heating, Ventilating and Air Conditioning – Isıtma, Havalandırma ve İklimlendirme) sisteminin kurulmasının etkili olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla 2019 ve 2021 yılları arasında çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmada kütüphane binasının hem sıcaklık hem de bağıl nem değerlerini birlikte kaydedebilen higrotermograf veya veri kaydedici (data logger) cihazları ile mevsimsel salınımlarda bağıl nem ve sıcaklık dalgalanmalarının sürekli ölçümü yapılmıştır. HVAC sistemi entegre edilmeden önce kütüphanenin iç ortam şartlarının incelenmiş olması yapının restorasyon öncesi ve sonrası dönemlerinin karşılaştırılmasına imkân tanımıştır.

Kütüphane binasının değerleri, 2019 ve 2021 yılları arasında beş farklı konumda izlenmiştir. 2019-2020 yıllarının izleme sonuçları, bozulma riskleri ve ASHRAE (American Society of Heating, Refrigerating and Air- Amerikan Isıtma, Soğutma ve Klima Derneği) kontrol sınıfları açısından restorasyon öncesi ve sonrası izleme sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır. ASHRAE göre kâğıt gibi materyallerin korunma koşulları için iç mekân iklimlendirmelerini 5'e ayırarak sınıflandırır. Bunlar; AA, A, B, C ve D'dir. Her iklim kontrol sınıfı hem sıcaklık için hem de bağıl nem için izin verilen farklı dalgalanma aralıkları ve mevsimsel ayar değerlerine sahiptir. ASHRAE sınıflandırmalarına göre B, C ve D'nin sıcaklık ve bağıl nem 'in değer aralıkları kâğıt türü materyaller için gerekli koruma seviyesini karşılamak için yeterli değildir. AA sınıfı kitaplar için ideal bağıl nem ve sıcaklık değerlerinin sağlandığı kategoridir.

Tablo 3.4 : 2014-2021 Tarihleri Arasındaki Sıcaklığın Minimum, Maksimum ve Ortalama Değerleri Verilmiştir (Çağırğan, 2022).

T (°C)	2014-2015			2019-2020			2020-2021		
	Min	Max	Ort	Min	Max	Ort	Min	Max	Ort
Aralık	5.53	21.79	11.42	6.91	18.05	11.42	6.67	18.76	12.61
Ocak	-2.50	21.03	8.75	3.81	14.68	8.02	2.31	19.33	11.14
Şubat	1.61	20.05	9.50	2.66	19.96	10.82	1.08	19.81	11.54
Mart	5.64	19.95	12.31	7.43	23.25	13.89	5.68	20.53	11.54
Nisan	6.70	27.70	16.16	11.00	26.11	17.57	8.22	30.59	17.38
Mayıs	17.19	32.21	23.59	16.26	38.24	23.20	17.90	34.33	24.50
Haziran	19.94	33.67	26.24	17.21	35.03	25.73	19.66	37.41	26.51
Temmuz	23.02	37.77	31.14	25.04	38.69	30.94	26.52	40.66	31.66
Ağustos	20.32	51.87	29.94	25.70	38.60	30.96	25.40	41.04	31.89
Eylül	16.73	32.59	25.36	22.53	37.15	28.54	18.66	34.09	26.05
Ekim	13.15	26.28	19.80	16.25	34.02	22.40	13.74	28.09	19.53
Kasım	7.59	20.26	13.67	8.33	23.08	14.48	10.26	24.60	15.94

Tablo 3.5 : 2014-2021 Tarihleri Arasındaki Nemin Minimum, Maksimum ve Ortalama Değerleri Verilmiştir (Çağırğan, 2022).

RH (%)	2014-2015			2019-2020			2020-2021		
	Min	Max	Ort	Min	Max	Ort	Min	Max	Ort
Aralık	41.15	94.31	82.72	49.63	84.75	71.22	51.97	85.84	70.75
Ocak	29.29	95.49	81.83	34.98	84.02	66.07	51.97	85.84	71.81
Şubat	33.03	94.22	78.64	42.14	85.64	68.12	55.49	85.84	72.10
Mart	41.68	91.62	76.68	29.99	82.60	63.96	37.64	85.87	67.39
Nisan	27.05	88.14	63.61	25.41	81.39	58.34	33.36	78.56	57.03
Mayıs	29.04	82.26	58.71	26.13	74.14	52.59	29.27	67.06	49.28
Haziran	29.92	83.61	56.40	26.03	68.49	54.60	29.47	70.68	51.66
Temmuz	24.14	70.47	47.46	28.54	67.77	48.95	25.11	61.56	46.02
Ağustos	12.85	73.86	51.11	24.99	67.80	45.37	23.79	63.53	42.82
Eylül	30.39	73.65	56.58	29.22	66.32	50.67	28.53	66.96	48.22
Ekim	31.87	87.24	63.67	32.55	82.32	57.52	33.54	77.02	58.32
Kasım	46.31	89.44	77.54	32.55	77.04	59.11	38.78	86.68	67.79

2014-2021 yılları arasında kütüphanenin 5 farklı noktasına yerleştirilen dataloggerların sıcaklık ve bağıl nem ile ilgili verileri yukardaki tabloda verilmiştir. Bu veriler ışığında şu bilgiler elde edilmiştir; Restorasyon öncesi ve restorasyon sonrası kütüphanenin iç ortam şartları, ASHRAE'nin AA kontrol sınıfını karşılamaktadır. Binanın restorasyonundan önce fiziksel ve kimyasal bozulma riskleri varken, restorasyondan sonra herhangi bir risk gözlemlenmemiştir. Binanın restorasyonundan önce ve sonrasında biyolojik bozulma riski görülmemiştir. Kütüphane binasında kurulan HVAC sistemi düzenli çalıştığında organik eserler üzerinde yüksek koruma sağladığı sonucuna varılmaktadır. Ek olarak 2020-2021'in yaz ve kış mevsimlerinde hava kirleticiler gözlenmiştir ve yüksek SO₂ (kükürt dioksit) ile NO₂ (azot dioksit) konsantrasyonları tespit edilmiştir (Çağırğan, 2022). Isı, ışık ve nem ölçümleri bu tarz yapılarda çok önemlidir, çünkü bu tarz ölçümler sayesinde var olan çevre koşulları tespit edilir; çevre kontrolünü sağlayacak ihtiyaçların neler olduğu ortaya çıkar, kullanılan iklim kontrol cihazının düzgün çalışıp çalışmadığı ve istenilen ortam koşullarını sağlayıp sağlamadığı anlaşılır (Biasiotti, 2006).

Eserlerin bozulmasına yol açan bir diğer faktör ise ışık konusudur. Kitapların üzerine düşen morötesi ışınımı asgari düzeyde tutmak materyallerin rengi ve yapısı üzerinde oluşabilecek kümülatif zararları azaltmak açısından önemlidir. UV ışınımın ölçülmesinde bilinen iki yol vardır; bağıl ölçüm ve mutlak ölçümdür. Kültürel miras koruma alanında genellikle bağıl ölçüm kullanılır (Tétreault, 2015). Bağıl ölçüm, bağıl ışınım yüzeyinin aldığı UV (ultraviyole) enerji miktarının aynı ışık kaynağından gelen görünür ışınım (lümen) oranına göre hesaplanır. Bağıl ışınımın değeri, ışık şiddetinden bağımsız olarak, aydınlatıcılar arasındaki morötesi ışığın içeriğinin karşılaştırılmasını sağlar. Eserlerin ışığa maruz kaldıkları toplam aydınlanma (lümen) çarpı maruz kalma süreleri (saat) olarak anlaşılmalıdır. Aydınlanma veya ışık şiddeti lümen cinsinden ölçülür (Tétreault, 2015).

Tablo 3.6: Farklı Işık Kaynaklarından Yayılan Tipik Bağlı UV Seviyeleri (Michalski 2011; Saunders 1989)	
Işık kaynakları	Bağlı UV seviyeleri (µW/lümen)
Akkor, geleneksel (tungsten lambası)	60-80
Akkor, quartz halojen	100-200
Floresan, uzun tüp	30-150
Floresan, kompakt	70-150
HID (yüksek yoğunluklu deşarj) lambaları	160-700
Beyaz LED	Genellikle 1'in altı
Gün ışığı (dış ortamdan odaya giren ışık)	300-600

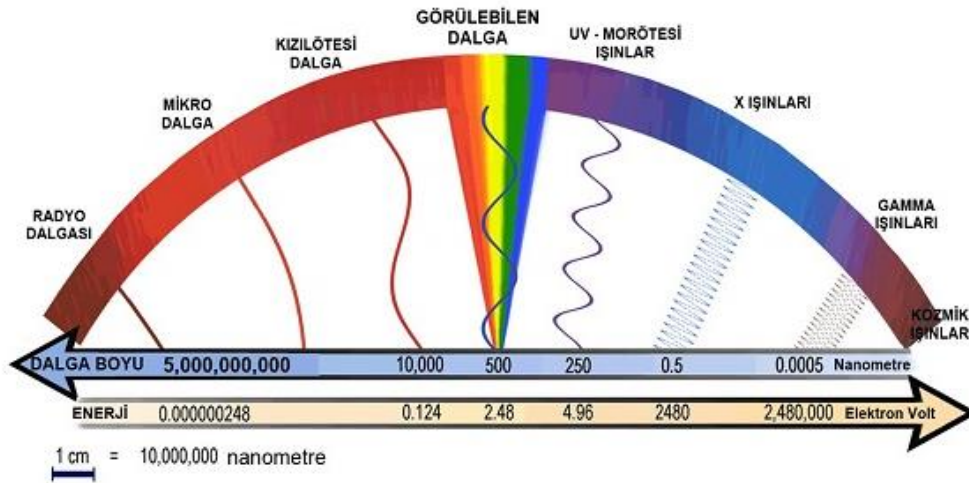
Tablo 3.6'da farklı ışık kaynakları tarafından yayılan olası morötesi ışınım aralıklarının birimini lümen başına mikrowatt (lümen) türünden göstermektedir. Tabloda da görüldüğü üzere en fazla ultraviyole içeriğine sahip ışık kaynakları gün ışığı ve yüksek yoğunluklu deşarj lambaları (HID), en düşük ultraviyole içeriğini ise LED (light emitting diode) ışık kaynakları vermektedir. Son yıllarda, teknolojiye gelişmeler neticesinde, floresan lambalarından yayılan UV miktarları ciddi biçimde düşmüştür (Tétreault, 2015).

Morötesi ışık enerjisinin cisimler üzerindeki zararlı etkisini azaltmanın iki yolu vardır. Bu yollardan birincisi eserlerin maruz kaldığı ultraviyole ışık seviyesini günün belli bir saatinde azaltmaktır. Bunun yanında düşük ultraviyole içeriği bulunan bir ışık kaynağı seçmek suretiyle, ışık şiddetini azaltarak ve UV enerjisi filtrelenerek yapılabilir. İkinci bir yöntem olarak ise eserlerin ışığa maruz kalma sürelerini sınırlandırmaktır. Her iki yöntemde de amaç toplam ultraviyole ışık dozunu, ışık dimmerlar (ışık azaltıcı cihazlar) aracılığıyla eserlerin ışığa maruz kalma sürelerini azaltmayı (ışık dozu = lüks x maruz kalma süresi) benzer şekillerde amaçlar. Tarihi eserlerin parlak ışığa kısa süre maruz kalması ya da düşük şiddetteki ışığa uzun süre maruz kalması sonucunda eserlerde görülen bozulma süreçlerinin sonuçları aynı olacaktır. Morötesi ışınımın tarihi eserler üzerindeki zararlı etkilerini minimize etmek için; tarihi materyallerin ışığa karşı hassasiyetleri konusunda ortaya çıkan yeni gelişmeler, teknolojiye ilerlemeler ve konservasyon ile sürdürülebilirlik arasındaki döngünün dayatacağı yaptırımların ışığı altında ileriki yıllarda standartlar değişebilir. Risk değerlendirmesi açısından, ultraviyole ışıklar ile materyaller arasındaki potansiyel tepkimelerin sayısal hale getirilmesine yönelik çalışmalar sürmektedir. Bu durum,

cisimlerin olası hasarı hakkında bilgi verecek ağırlıklı mutlak ultraviyolenin ölçülmesi ya da cisimler tarafından alınan ultraviyolenin ölçülmesi ile başarılabilir. Her iki durumda da organik materyaller için ışık seviyesini 10 mW/m^2 'nin altında tutmakta fayda vardır (T  treault, 2015).

Işık, bir tür enerji olan elektromanyetik ışıının görülebilen kısmıdır. Mordan, kırmızıya doğru bir yelpazeye yayılır. Yelpazede yer alan mor rengin ötesindeki dalga boyları (UV/Morötesi), yelpazenin kırmızı renginin ötesindeki dalga boylarına (IR/Kızılötesi) göre daha enerjiktir ve dolayısıyla organik eserlere daha fazla zarar verirler. Morötesi ve görülebilir ışıklar fotokimyasal açıdan zarar vermeye yatkınken, kızılötesi ışık sadece ısı üretir. Organik eserlerin maruz kaldığı zarar, ışığın şiddetine, morötesi ışıının oranına ve eserlerin ışığa maruz bırakılma süresine göre değişir. Güneş, gün ışığı ve bazı elektrik ışıklarındaki ultraviyole ışıınlar liflerin sararması ve zayıflamasının başlıca nedenlerindendir (Adcock, 2011).

ELEKTROMANYETİK SPEKTRUM

şekil 3.2: Dalga boyları (www.bilimkurgukulubu.com)

Elektromanyetik dalgalar taşıdıkları enerji, frekans ve dalga boylarına göre değişmektedir. Bu neden ile elektromanyetik dalgaların birden fazla türü bulunmaktadır. Elektromanyetik dalga türleri; Kozmik ışıınlar, Gama ışıınları, X ışıınları, Mor   tesi ışıınlar, Görünür ışıınlar, Kızıl   tesi ışıınlar, Mikro dalgalar ve Radyo dalgalarıdır. Yukardaki şekil 3.2’de görülen dalga boylarının büyüklüğüne göre sınıflandırılmasına elektromanyetik spektrum (tayf) denmektedir. Elektromanyetik spektrum, tarihi

eserlerin hangi ışık kaynağı ile sergileneceği, kullanılacak eserlerin UV seviyeleri ve ışığın eserler üzerindeki zararlı etkileri ile ilgili fikir vermektedir (Adcock, 2011).

İdeal olarak, kitaplar gün ışığında bulunan veya filtrelenmemiş ultraviyole yayan lambalardan gelen morötesi ışığa maruz bırakılmamalıdır. Ancak ışık, tarihi eserlerin görülmesi ve takdir edilmesi için elzemdir. Kitaplarda kullanılan materyaller ve boyar maddelerin ışığa karşı hassasiyetleri değişkenlik gösterir. Ultraviyole radyasyonu kitaplarda; renk değişimine, rengin açılmasına, liflerin zayıflamasına, derinin dökülmesine, cilt bezinin zayıflamasına, kâğıdın kırılabilirliğinin artmasına ve sararmasına, kitapta mürekkep korozyonu başlamışsa bunun bozulma hızını artırması gibi fiziksel ve kimyasal bozulmalara sebep olmaktadır.

Necippaşa Kütüphanesi'nde ışığın organik eserlere verdiği zararlar göz önünde bulundurularak kitapları morötesi ışınlardan korumak için bazı önlemler alınmıştır. Bunlar; sergileme/depolama alanındaki ışıkları ziyaret saatleri ve o alanda çalışma yapıldığı saatler dışında kapalı tutmak, ışığın şiddetini kontrol edebilmek için düşük güçlü (Watt) ledler kullanmak, kitaplar ile ışık kaynakları arasındaki mesafeyi uzun tutmak, kütüphanenin depolama/sergileme alanında gün ışığını engellemek için buralardaki pencerelerin iç ve dış kanatlarını sürekli kapalı tutmak ve kütüphane binasının kubbe kasnağında bulunan alçı süslemeli pencerelerden gelen UV ışığını kesmek için güneş kırıcı museum acrylic plaka yerleştirmek olarak sıralanabilir. Ancak doğal veya yapay tüm ışıklar organik eserlerde bozulmalara neden olurlar ve verdikleri zarar kümülatiftir.

3.2.3 Periyodik Bakım ve Kontrol

Kütüphanelerin öncelikli görevi, sahip oldukları kitap koleksiyonlarını sağlıklı ve güvenli bir şekilde korunmaları için gerekli olan ortam koşullarını oluşturmak ve sürekliliğini sağlamaktır. Eserlerin sağlıklı bir biçimde korunması ve geleceğe taşınması için periyodik kontrol ve bakım şarttır. Kütüphane binası ve bina içindeki eserlerin belirli zaman aralıkları ile sistematik bir biçimde izlenmesi, kontrol, bakım ve temizliklerinin yapılması, bozulmaya neden olan çevresel etkenlerin ortadan kaldırılması hedeflenir. Eserlerin sergilendiği/depolandığı alanların korunmasında; bina bakımı, çevresel koşullar, güvenlik sistemleri, biyolojik bozulmalar ile mücadele,

afetlere hazırlık ve eserlere göre değişen koleksiyon yönetim planlarının hazırlanması büyük önem taşımaktadır.

Necippaşa Kütüphanesi'ndeki kitap koleksiyonları, parçacık kirliliğine karşı korumak, sorunları erken teşhis etmek ve geç kalınmadan müdahale edebilmek için periyodik aralıklarla sürekli izlenmektedir. Bu kontroller tüm kitap koleksiyonlarını ve binayı kapsayacak şekilde planlanmaktadır. Kitap koleksiyonları açısından periyodik bakım ve kontrol her bir eserin yapıldığı materyaller ve bulundukları mevcut durumlara göre değişkenlik göstermektedir. Kütüphane binasında depolanan/sergilenen kitapların ihtiyaçlarına göre farklı bakım süreçleri izlenmektedir. Necippaşa Kütüphane binası ve kitap koleksiyonları, düzenli ve sürekli bir temizlik programı içerisinde sürdürölmektedir. Çevrenin temizlenmesi ve kitapların steril hale getirilmesi küf, böcek ve pestleri de engeller. Temizleme planı sırasında koleksiyon incelemeleri de yapılmaktadır. Koleksiyon incelemelerinde amaç, yalnızca biyolojik ya da kimyasal bozulmaların erken uyarısını almak değil; aynı zamanda ortamdaki bütün koşulları gözlemlemektir. Ortam koşulları, çevresel şartlar, iç ve dış kirleticiler ve aydınlatma gibi korumayı etkileyen tüm faktörlerin düzenli takibi yapılarak yaşanabilecek bütün değişimler raporlanmaktadır. Bu raporlar neticesinde tespit edilen sorunlarla ilgili uzmanlarla görüşölüp çözüm yöntemleri ve materyalleri belirlenmektedir.

Raflardaki kütüphane materyallerinin temizliği, bu konuda gereken eğitimi almış uzman personeller tarafından yapılmaktadır. Periyodik aralıklarla, kir ve tozu ortama geri vermeyen çekiş gücü ayarlanabilen hepa filtreli vakum süpürgesi ile temizlik yapıldıktan sonra zemin nemli paspas ile silinmektedir. Kütüphanedeki tefrişattın temizliğinde, toz parçacıklarını üzerine çeken temizleme bezleri kullanılmaktadır. Kullanılan temizlik malzemeleri zehirli madde içermeyen ve çözöcü buharı ya da aşındırıcı etkileri açısından koleksiyonlar için tehlike oluşturmayan ürünlerden tercih edilmektedir (Adcock, 2011).

Kütüphanede zararlılar ile mücadele içinse feromon tuzakları, böceklerin barınma ihtimali olan yerlere kurulmuştur. Periyodik olarak kontrol edilen bu böcek tuzaklarından elde edilen sonuçlar binada böcek olup olmadığını ve varsa hangi böcek/örümcek türü olduğu ile ilgili bilgi vermektedir. Böcek olduğu gözlemlenirse bununla ilgili nasıl bir çalışma yapılabilceği ile ilgili uzmanlarla fikir alışverişinde bulunulur.

Ortam koşulları tozlu olan ortamlarda, küf sporlarının oluşması için uygun zemin olduğundan, eserlerin üzerinde küf gelişimi gözlemlenebilir. Bu durumun önüne geçmek için bina içerisinde periyodik aralıklarla temizlik yapılmasının yanında dışardan gelen tozları engellemek için kapı ve pencerelere izolasyon yapılmıştır ve kütüphaneyi ziyaret etmek için gelen ziyaretçiler galoş giydikten sonra içeri alınmaktadır.

Organik materyallerde önleyici koruma şartlarının sağlanması çok önemlidir. Önleyici koruma şartlarını sağlamak için periyodik bakım ve kontrol gerekmektedir. Önleyici koruma şartları sağlanan organik eserlerin bozulma süreçleri yavaşlayıp eserlerin ömrü uzarken, düşen harcama giderleriyle başka eserlerin korunmasına kaynak sağlanabilir. Periyodik bakım sırasında tutulan durum tespit kayıtları ise gelecekteki uygulamalar için yol gösterici olup, bilimsel çalışmalar için veri oluşturmaktadır (Koçak & Eskici, 2019).

3.2.4. Yangın Söndürme Sistemi

Kültürel mirasa ev sahipliği yapan kurumların ve bu kurumlara ait belgelerin yangından korunması, tarihi eserlerimiz açısından hayati önem taşımaktadır. Organik materyallerden imal edilen kültürel miraslar hemen alev aldığı için bir yangın esnasında tamamen yok olabilir. Kültürel miras hizmet kaynaklarını oluşturan kütüphanelerde bulunan bilgi kaynaklarının oluşturduğu arşiv ya da kitap, dergi ve doküman gibi bilgi kaynaklarının oluşturduğu kütüphanelerdeki malzeme de organik materyaller olduğundan yangında yitilmesi durumunda arşiv ya da kütüphanelerin temel varlık sebepleri ortadan kalkacak ve faaliyetleri tamamen durma noktasına gelecektir (Ataman, 2008).

Yangın gibi doğal afetleri engellemek ve yangın başladığı zaman hemen söndürmek için yapılması gerekenlerin bilinmesinin yanında, yangının yapısını, yangının nasıl yayıldığını bilmek, olası yangınları büyümeden söndürebilmek için alınacak önlemleri bilmek kültürel miras alanında çalışan personellerin temel görevlerindendir. Kütüphanelerde yangın ile mücadele için atılması gereken ilk adım, kütüphanenin acil durum planlarının içerisinde yangın ile mücadelenin yer almasını sağlamaktır. Tatbikat ve hazırlık yapılmadan, yangın öncesinde ve yangın sırasında yapılacak işlemleri bilmeden yangına müdahale etmek mümkün değildir. Yangınlara yol açan sebepler ile ilgili AR-GE çalışmaları yapıp bu sebeplerin tek tek ortadan

kaldırılması sağlanmalıdır. Yangın ihtimalini ortadan kaldırmak için bazı önlemler alınmalıdır (Ataman, 2008). Bunlar;

- Yangınlar insanların kullandığı mekânlarda daha çok çıkar. Bu nedenle, çalışma alanları ile arşiv ve kütüphane gibi yerlerin havalandırma sistemleri ayrılmalıdır.
- Mekânlar mümkün mertebe küçük odalara ayrılmalıdır. Kütüphane veya arşiv depoları hiçbir zaman azami 7000 m³'ten büyük olmamalıdır. Ortalama 200 m² civarında depolama alanları uygundur.
- Duvar ve zeminler yangına dayanıklı materyallerden imal edilmelidir.
- Yapının zemini su geçirmemelidir.
- Kapı ve pencereler yangına en az yarım saat dayanıklı olmalıdır.
- Asansör ve merdiven gibi unsurlar yangına dayanıklı malzemelerden imal edilmelidir.
- Binaların paratoneri olmalıdır.
- Elektrik tesisatında kullanılan malzemeler modern standartlara uygun olmalı, kolay alev almayan halojen free kablolar kullanılmalı ve yapıdaki tüm elektrik tesisatı izole edilmelidir.
- Yangın erken uyarı dedektörleri ve yangın söndürme için sprinkler kullanılmalıdır.
- Arşiv ve kütüphane depolarında materyal olarak genellikle kâğıt malzeme bulunduğu için ısı ve duman dedektörleri kullanılmalıdır.
- Erken uyarı sistemlerinin periyodik olarak çalışır durumda olup olmadığı kontrol edilmelidir.
- Yangın söndürücülerin kullanım süreleri takip edilmeli, bu süre dolduğunda ise sistem yenilenmelidir (Ataman, 2008).

Yangının başlayabilmesi için dört etkenin bir araya gelmesi gerekir. Bunlar; oksijen, yanıcı madde, yanıcı maddeyi tutuşma sıcaklığına kadar ısıtacak ısı kaynağı ve baştaki üç faktörün bir araya gelip oksitlenmeyi başlattıktan sonra devreye giren zincirleme bir reaksiyon sürecidir. Bu reaksiyon süreci başlamadan yukarıda sıralanan gerekli önlemler alınmalıdır. Yangına sebep olan etkenlerden biri olan ısı birçok kaynaktan gelebilir. Bunlar; oksijen kaynağı, kibrit alevi, mum alevi ve gaz kaçaklarının tutuşması sonucu ortaya çıkan alevler, elektrik tesisatı, jeneratör ve elektrikli ısıtıcılar gibi birçok faktör yangına sebep olabilir. Bu ve buna benzer gerekçelerden biri sebebiyle yangın çıkarsa; erken uyarı sistemleri ile haber alınmalı, yangının yayılması engellenmeli, yangın söndürme sistemi araçlarına sahip olunmalı, yangın fazla yayılmadan söndürülmeli, insan hayatı ve kütüphane materyalleri yangın söndürme

sistemlerinin olumsuz etkilerine karşı korunmalıdır. Yangın ile mücadele esnasında kullanılan yöntem ve malzemelerin arşiv ve kütüphane materyallerine zarar vermemelidir (Ataman, 2008).

Yangınlarda su en yaygın ve ucuz söndürme maddesi olduğundan günümüzde en çok tercih edilen söndürücüdür. Ancak suyun bazı materyallerle kimyasal reaksiyonlara girme özelliğinden dolayı tercih edilmeyebilir. Bununla beraber suyun kütüphane malzemesi üzerindeki geri dönüşü zor olan zararlı etkileri nedeniyle bu yöntemle söndürme kütüphanelerde kullanılmaz. Yangın söndürmede kullanılan diğer yöntemlerden kuru kimyevi tozlar ise arşiv veya kütüphane materyalinin yüzeyinden temizlenmesi epey zahmetli, zor ve kalıcı lekeler bıraktığı için bu tür kimyevi söndürücülerde pek kullanılmaz. Su ve kimyevi tozlar dışında basınçlı gaz devreleriyle çalışan 2 farklı söndürme sistemi daha vardır. Bu sistemlerde basınçlı tüplerin içinde, genellikle sıvı halde depolanan gazın serbest bırakılarak, kapalı bir alandaki hacmi bütünüyle doldurmasıyla çalışır. İlk olarak karbondioksit (CO_2) gazı ile çalışan sistemden bahsedecek olursak, rengi ve kokusu olmayan son derece temiz bir gazdır. Kütüphane ve arşivlerde karbondioksitle çalışan basınçlı gaz sistemleri mekânlarda gerekli şartlar sağlandığında tercih edilebilir. Ancak bu gaz kullanımında sistemler devreye girdiği anda, içeride bulunan oksijen oranını düşürdüğü için canlıların yaşama şansı olmayacağından ciddi bir risk taşımaktadır. Bu sebeple, bu tür sistemlerin kullanıldığı mekânlarda, mutlaka ön uyarı sistemi kurulmalı ve insanların bu alanı terk etmesine yetecek kadar zaman kazanmalarına imkân verilmelidir. İkinci tür basınçlı gaz sisteminde ise halon gazı ve onun alternatifi olan gazlar kullanılır. Halon gazı, yanıcı maddelerin oksijen yerine kendisi ile kimyasal reaksiyona girdiği için zincirleme reaksiyonun kırılması sistemi ile çalışır. Bu sebeple karbondioksit gibi ortamda bulunan insanlar için hayati tehlike yaratmaz. Ancak bu gaz, atmosferin ozon tabakasını incelttiği ve çevreye zararlı etkiler vermesinden dolayı kullanımı yasaklanmıştır. Günümüzde bu gaza alternatif olarak NOVEC1230, HFC236FA, FM-200, argon ve inergen gibi başka gazlar kullanılmaktadır (Ataman, 2008).

Yukarda yangın önleme ve söndürme sistemleri ile ilgili standartlara yer verildikten sonra bu standartlar doğrultusunda nadir yazma ve eski harfli matbu kitapları bünyesinde barındıran ve zengin bir kültürel miras koleksiyonuna ev sahipliği yapan Necippaşa Kütüphanesi'ndeki kitapları yangından korumak için alınan önlemlere

değinecek olursak; 2018’de kütüphane binasının restorasyonundan sonra yapıda yangınlara yol açabilecek sebepler ile ilgili ön çalışmalar yapılmıştır.

Foto 3.7: Necippaşa Kütüphanesi 2018 Restorasyonundan Önce Harim Bölümü (Bayraktar, 1996)

Bu çalışmalar doğrultusunda kütüphanede yangına sebebiyet verebilecek etkenler tespit edilmiş ve bu etkenleri ortadan kaldırmak için çalışmalar yapılmıştır. Kütüphanede yapılan çalışmalarda yangın önleme ve söndürme standartları baz alınarak şu önlemler alınmıştır; restorasyondan önce yukardaki fotoğrafta 3.7 görüldüğü üzere binanın elektrik tesisatı harim bölümünün içinde yer almaktaydı. Kablolar ya da sigortalarda çıkabilecek herhangi bir yangının tüm binayı kısa sürede sarması muhtemeldi. Restorasyondan sonra ise tüm bu eksikler dikkate alınarak binadaki bütün elektrik tesisatında halojen free (yanmaz kablo) kablolar kullanılmış ve bu kablolar bakır boruların içerisinde geçirilerek döşenmiştir (Yavuz, 2004).

Kütüphane binasındaki sekizgen pramidal yapının içerisine 1adet duman ve 2 adet ısı sensörü olmak üzere toplam 3 adet sensör, harim bölümünün geriye kalan alanlarında ise 2 adet duman ve 8 adet ısı sensörü olmak üzere harim bölümüne toplam 13 adet sensör yerleştirilmiştir. Bu sensörler devreye girdikten 30 saniye sonra ise aktive olan 10 adet pendant sprinklerden likid (HFC236FA) gazı püskürtülmektedir. Revaklı bölüme de 2 adet duman sensörü yerleştirilmiştir. Otomatik sistemde duman veya ısı algılandığında devreye giren bu sensörlerle beraber manuel olarak kullanılan harimde 1 adet 50 kg ve 2 adet 6 kg’lık, revaklı bölümde ise 4 adet 6 kg’lık yangın

söndürme tüpleri bulunmaktadır. Kütüphanede kurulan bu yangın söndürme sisteminin bakımı 3 ayda bir periyodik olarak yapılmaktadır.

Necippaşa Kütüphanesi'nde kullanılan yangın söndürme sisteminde kullanılan yöntem ve malzemelerin kütüphanedeki nadir yazma ve eski harfli matbu kitaplara herhangi bir zarar vermemesi en önemli kriter olarak belirlenmiştir. Yapılan uzun araştırmalar sonucu kitapların iyi korunabilmesi için ortam söndürmesi için aerosol gazlı sistem, lokal alanlar için kordon tip ve plaka tip söndürme sistemine geçişe karar verilmiştir. Aerosol gazlı ortam söndürme sistemi; ortama püskürtülen aerosol gazın içerisinde asılı duran küçük katı ya da sıvı parçacıklardan oluşan maddenin önce buharlaşması, ardından yoğunlaşması süreçleriyle ortama ultra ince bir söndürme maddesi saçarak elektriksel tetiklemeyle çalışmakta ve yangın çıkmasına engel olmaktadır. Kordon ve plaka tip söndürme ise; elektrik prizleri, aydınlatma armatür anahtarları ve armatür duy bağlantı noktaları içerisinde oluşabilecek ark kaynaklı yangınlara engel olan önleyici yangın söndürme sistemidir. Bu sistemlerin birlikte kullanılmasıyla kütüphanenin yangınlara karşı daha iyi korunması sağlanacaktır.

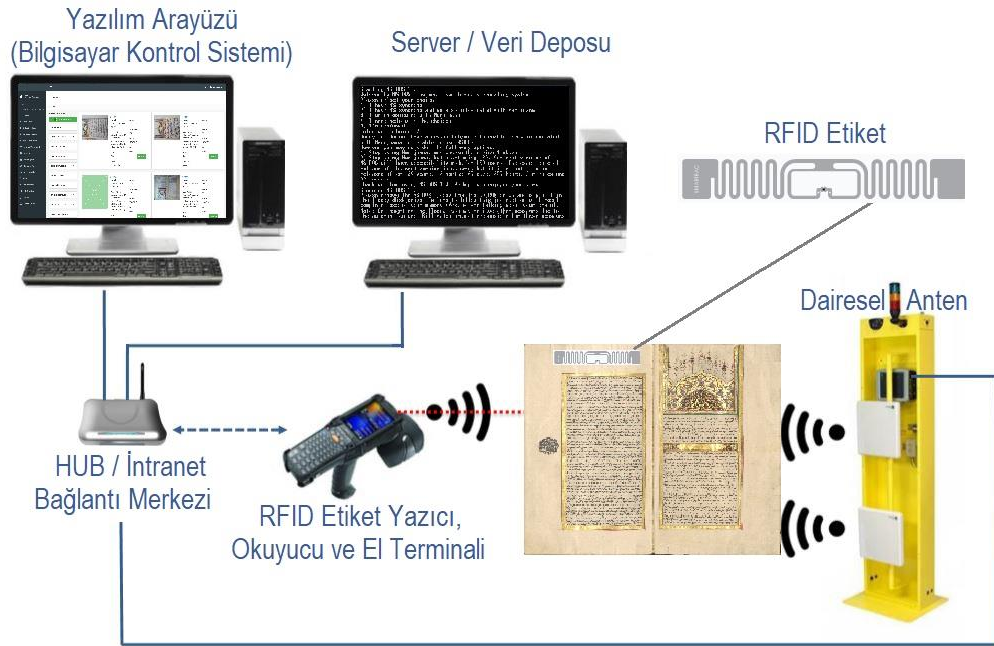
Karbondioksit renksiz ve kokusuz dokusu ile temiz bir gazdır ve kitaplar üzerinde herhangi bir kalıntı bırakmaz. Kütüphanede karbondioksit basınçlı gaz sisteminin kullanımı için mekânda gerekli şartlar sağlanmıştır. Bu gazın kullanımında sistemler devreye girdiği anda, içeride bulunan oksijen oranını düşürdüğü için canlıların yaşamının riske girebileceği dezavantajına karşın kütüphane binasının 64 m² olması ve kütüphanenin harim kapısının manuel açılıp kapanmasından dolayı mekân insanların çıkabileceği kadar süre tanımaktadır. Karbondioksit kullanımının dezavantajı olan insan hayatını tehlikeye atması durumu binanın küçük olması neticesinde bertaraf edilmiştir. Bununla birlikte binada ön uyarı sistemi kurulmuş ve insanların bu alanı terk etmesine yetecek kadar süre tanınmıştır. Yangın söndürme sistemlerinin bütün avantaj ve dezavantajları incelendiğinde Necippaşa Kütüphanesi'nde yangın söndürme sisteminde kullanılan HFC236FA gazının karbondioksit gazı ile değiştirilmesine karar verilmiş ve bununla ilgili çalışmalar başlatılmıştır (Kılıç, 2003).

3.2.5. RFID Envanter Yönetim Sistemi

UHF RFID (Ultra High Frequency Radio-Frequency Identification), Radyo Frekanslı Tanımlama Teknolojisi olarak tanımlanan teknoloji, yıllardır farklı alanlarda varlığını sürdürmektedir. Ancak son zamanlarda RFID sisteminin artan potansiyeliyle

birlikte hızlıca yaygınlaşıp farklı sektörlerde de kullanılmaya başlanmıştır. Kablosuz sistemler geliştikçe, farklı alanlardaki sorunlara çözüm bulunmakta ve kullanım sahaları gittikçe genişlemektedir. Bu sahalarda esnek, uygulanabilir, güvenilir ve ucuz maliyeti olan birçok kablosuz sistemle entegre edilebilen RFID sistemlerin payı da büyük olacaktır. RFID kimliği materyallerin seri numaralarını kablosuz olarak ileten bir sistemdir. RFID, objelere otomatik kimlik teknolojisi sağlamaktadır. UHF RFID etiket teknolojisinin, gelecekte geleneksel barkod etiketlerinin yerini alacağı öngörülmektedir. Materyallerin otomatik tanımlanması alanında en önemli gelişmeler RFID teknolojisi ile yaşanmıştır. RFID sisteminin genel hatları ile çalışma mekânizmasına bakacak olursak alıcı ve verici yapılardan oluşmaktadır. Bu teknolojilerin temel çalışma sistemini, tanımlamak için objelere eklenen etiketlerde depolanan bilgilerin, etiketleri otomatik olarak okuması için radyo dalgaları ve elektromanyetik alanların kullanılması şeklindedir (Yüksel & Zaim, 2009).

NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİ ESER TAKİP SİSTEMİ ŞEMASI

Şekil 3.3: Necippaşa Kütüphanesi'nde Kurulu Pasif UHF RFID Sistemi ve Bileşenleri

RFID sistemi genel olarak, server, okuyucu/el terminali, anten ve etiket şeklinde 4 temel bileşenden oluşur. Server/Veri deposu bileşeni için RFID yazılımının yüklü olduğu bir bilgisayar amaca hizmet eder. Bu bilgisayara ek olarak yazılımın kullanılacağı birimdeki herhangi bir bilgisayardan servera IP numarasıyla erişilip

yazılım arayüzünden sisteme bilgi aktarılıp kontrol sağlanabilir. RFID etiket yazıcı, okuyucu ve el terminali, etiketlere benzersiz ID (İdentification Number- Kimlik Numarası) bilgilerinin kaydedildiği, etiketlerden bu bilgilerin okunduğu ve bilgilerin yazılım aracılığıyla kullanıcıya yönlendirildiği bileşendir. Bu bileşenlerden antende Necippaşa Kütüphanesi RFID sisteminde dairesel polarize antenler tercih edilmiştir. Çünkü elektromanyetik mekânı helezonik bir şekilde yayar ve bu anten türünde, bir dalga boyunda iki düzlemde yayın yapılır. Anten ve el terminali bileşenleri ayrı olabileceği gibi kompakt şekilde bir arada da olabilir. RFID teknolojisinin bir diğer bileşeni etiketlerdir. Etiketle aktif ve pasif olmak üzere iki tür okuyucu bağlantısı vardır. Necippaşa Kütüphanesi'nde pasif RFID etiketleri tercih edilmiştir çünkü pilsiz çalışıyor, verici ve okuyucu tarafından anten aracılığıyla iletilen radyo dalgalarından aldığı enerjiyi yayarak kimlik bilgilerini iletirler. Alan uygulamalarında pasif RFID etiketlerinin kullanımı yoğunluktadır. Pasif etiketlerin boyutlarının küçük olması ve maliyetlerinin daha düşük olması sebebiyle kütüphane otomasyonu gibi uygulama alanlarında sıklıkla Pasif UHF RFID etiket türleri tercih edilmektedir. Etiketler, RFID sistemi ile sistemin merkezi bileşeni olan RFID yazıcı, okuyucu ve el terminali bileşeni üzerinden radyo sinyalleri aracılığıyla iletişim kurar (Maraşlı & Çıbuk, 2015). Tüm bu bileşenlerin sistem içerisinde birbirleri ile bağlantısını kurmak amacıyla, kablolu ve kablosuz ağ erişimine imkân sunan hub (router) bileşeni kullanılmalıdır.

Dünyada kütüphanecilik alanında RFID uygulamaları genellikle 2006 yılından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu açıdan UHF RFID kütüphane uygulamaları dünyada da çok yenidir. Bu teknoloji 1990'lı yılların ortalarından itibaren High Frequency (HF-yüksek frekans) bandında kütüphanecilik alanında kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde ise 2008 yılında ilk defa IRCICA Kütüphanesi UHF RFID sistemlerini kullanmaya başlamıştır (Maraşlı & Çıbuk, 2015).

Necippaşa Kütüphanesi'nde yapılan 2 yıllık AR-GE çalışmasının ardından 2020 yılında kütüphanenin ihtiyaçları doğrultusunda RFID sistemi kurulmuştur. Nadir eser kütüphanesi olan Necippaşa Kütüphanesi'nin ihtiyaçları yerinde tespit edilip bu ihtiyaçlara göre; en uygun, en verimli, en karlı sistem tasarlanmış ve neticede "Necippaşa Kütüphanesi RFID Eser Takip Sistemi" ile kütüphanedeki bütün iş süreçleri RFID teknolojisine entegre edilerek kullanılmaya başlanmıştır. Kütüphanedeki kitapların raflarından çıkarılmadan yerlerinin tespit edilmesi, eser sayımlarının güvenilir ve hızlı bir şekilde yapılabilmesi, kitapların hızlı bir şekilde bulunabilmesi, kitapların

güvenliğinin sağlanması, dolaşımın kolaylıkla yapılabilmesi, zaman ve işgücünün azaltılması, gerçek zamanlı veri doğruluğunun sağlanması ve bütün bu işlemlerin raporlandırılması amacıyla elektronik tanıma, takip ve denetleme için, UHF RFID sistemi kullanılmaktadır. Necippaşa Kütüphanesi'ne özel hazırlanan RFID arayüzünde; arşiv, kitap ve dokümantasyonların envanter bilgilerinin yanında; ziyaretçi kayıt sistemi, konservasyon belgeleme, kayıp/çalıntı işlemleri, nakil ve terkin işlemleri, lokasyon/konum işlemleri RFID sistemi ile entegre edilip kütüphanedeki kontrolü ve yönetimi sağlamaktadır. Sistem olarak RFID'nin tercih edilmesinde; RFID çözümlerinin, kendi içinde geliştirilebilen yapısı ve arayüzüne yeni modüller eklenme özeliğinin bulunmasıdır. Aynı zamanda asıl işlevini arka planda gerçekleştirdiği genel işlem modül seçenekleriyle kurumsal verimliliği, güvenirliliği ve kaliteyi artırıcı hizmetler sağlaması faktörleri de bu sistemin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Eserlerin envanter kayıtlarındaki tüm bibliyografik bilgileri, sistem tarafından oluşturulan benzersiz RFID kodu ile eşleştirilen manyetik etikete aktarılmaktadır. Mevcut yazılım RFID etiketlerinde; okuma, yazma ve kontrol etme işlemlerini bu benzersiz kod ile izleme imkânı sağlamaktadır. Elle (manuel) ya da RFID okuyucusu tarafından girilen verileri yorumlamak, depolamak ve işlemek üzere tasarlanan, eserlere konuşlandırılan ve doğruluğunun kontrol edilmesi gereken, RFID etiketler, modüle, el terminali aracılığıyla okutulur. El terminalinin ekranına eserin tasnif/demirbaş ya da envanter numarası, eserin bulunduğu yeri ve adı gibi bilgiler görüntülenerek kontrol işlemleri gerçekleştirilir. El terminalinde depolanan veriler servera aktarılır. Sayım modülü de el terminali aracılığıyla yapılır. RFID uygulamaları için kullanılan arayüz aracılığıyla takip edilir. Kütüphanedeki eserlerin sayım işlemleri el terminali ile kütüphanedeki raflar arasında dolaşarak raflarda bulunan kitapların belirli bir mesafeden okutulması uygulaması ile yapılır. Raflarda bulunması gereken bütün eserlerin; envanter/demirbaş numarası, RFID kodu, statüsü ve durumları ile ilgili bilgileri yanında raftaki kitapların sayısı da görüntülenerek sayım işlemi başlatılır. Sonucunda elde edilen veriler el terminalinden servera transfer edilir. Eser arama ve bulma işlemleri de el terminali üzerinde çalışan yazılım yardımıyla yapılır. El terminali, aranan eseri kolaylıkla bulan ve yerini tespit edebilen bir bileşendir. Aranan eser el terminaline tanıtılıp (envanter numarası, adı veya tanımlayıcı kodlarından birinin bilgisi terminaline girilir) materyalin bibliyografik bilgileri çağrılır. Eser arama ve bulma işlemi seçilerek bulma işlemi için raflar arasında el terminali ile belirli bir mesafeden,

belirli bir hızla okutma işlemi yapılır. Aranılan kitaba yaklaşıldıkça el terminalinden alınan uyarı sesi artarak devam eder. Eser bulununca el terminali “bip” uyarısı verir. Böylelikle aranılan eser kısa sürede bulunmuş olur (Topaloğlu, 2011).

Necippaşa Kütüphanesi’ndeki nadir yazma ve eski harfli matbu eserler kimliklendirilerek dijital envanterlerinin hazırlanması, envanter takibinin yapılması ve güvenlik unsurları da eklenerek eserlerin yüksek seviyede kontrolü sağlanmaktadır. Kütüphanedeki kitapların güvenliğini sağlamak için harim alanının girişine RFID sistemi ile entegre çalışan manyetik kapı (antenler) ve alarm sistemi kurulmuştur. Kitaplar harim bölümünden çıkarılırken etiketler, yazılım arayüzünden, pasif hale getirilmezse kapıda alarm sistemi devreye girmektedir. Böylelikle eserlerin güvenlikleri üst seviyeye çıkarılmıştır. Bu alarm sistemi; okuyucu, sensörler, antenler ve diğer RFID bileşenleriyle entegre bir biçimde çalışmaktadır. Necippaşa Kütüphanesi’ndeki sistem, kütüphanenin giriş/çıkış kapısını güvenli bir bölge olarak kontrol altında tutmaktadır. RFID güvenlik kapısı; Necippaşa Kütüphanesi’ne resmi veya gayri resmi olarak giren veya çıkan eserleri algılayarak gerektiğinde sesli ve yazılı olarak uyarı verip raporlandırmasını yapmaktadır. RFID sistem yazılımı, kapıdan yapılan birçok tanımlı veya tanımsız hareket ve olayı kayıt altına almaktadır. Özetle, RFID sistemi; sayım, sahtecilik, güvenlik, hizmet hızı ve kalitesi gibi konularda başarılı çözümler sunmaktadır (Topaloğlu, 2011).

3.3. Necippaşa Kütüphanesinde Afet ve Risk Yönetimi

İnsanlığın bilgi birikimi ve kültür miraslarını bünyelerinde bulunduran arşiv ve kütüphane yapıları yangın, deprem, sel gibi acil afet olaylarından etkilenmektedir. Bu tarihi yapılardaki nadir yazma ve eski harfli matbu kitaplar geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Tarihi eserlerin bulunduğu yapılardaki olası risklerin azaltılması kültür mirası alanında çalışanların göz ardı etmemesi gereken konulardan biridir. Bununla birlikte bu tür yapılar çok sayıda çalışan ve ziyaretçinin aynı anda bulunduğu kamusal alanlardır. Bundan dolayı afetlere yönelik önlemlerin önceden alındığı proaktif yöntemler benimsenerek, toplu korunma esas alınmalıdır. Tarihi nitelikteki binalarda, afet mihraklı risk analizlerinin yapılması ve gerekli önlemlerin alınması önemli bir konudur (Kuzucuoğlu, 2015).

UNESCO tarafından II. Dünya Savaşı'ndan sonra kültür mirası alanında kullanılmaya başlanan risk yönetimi kavramı, tarihi alanlarda farklı yaklaşımlarla uygulanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası literatürde kütüphanelere yönelik riskler; yangın, fiziksel kuvvet, hırsızlık, su, hatalı bağıl nem ve sıcaklık değerleri, morötesi (UV) ve görünür ışınım, biyolojik etkenler, kirlilik ve ihmal olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlarla beraber son yüzyılda dünyada öne çıkan iklim değişiklikleri, terör saldırıları ve salgın hastalıklar da kütüphanelere yönelik riskler arasında yer almaktadır. Kültürel miras risk yönetimi alanlarında yoğun bir şekilde çalışan kurumlar tarafından geliştirilen risk yönetimi yaklaşımları, risk yönetimi aşamalarının temelini oluşturmaktadır. Söz konusu aşamalar şöyle sıralanabilir; risklerin belirlenmesi, durum değerlendirmesi, risklerin değerlendirilmesi, risk analizi, uygulama ve izlemeden oluşmaktadır. Risk yönetimi, kaçınılması mümkün olan bütün afetleri önlemek için imkanlar dâhilindeki tüm tedbirleri almak ve aldırarak, bütün kültürel miras alanları için hayati önem taşımaktadır (Ertürk, 2021).

Afet planlaması genellikle beş aşamadan oluşur ve şöyle sıralanabilir;

- Afet planlamasının birincisi aşaması risk değerlendirmesidir. Bu aşamada bina ve bina içerisindeki eserlerle ilgili; dış çevre tehlikelerinin belirlenmesi, iç çevre tehlikelerinin belirlenmesi, mevcut koruyucu önlemlerin değerlendirilmesi gibi risk teşkil edebilecek sorunlar araştırılıp tespit edilir.
- Afet planlamasının ikinci aşaması önlemedir. Önleme olası tehlikeleri ortadan kaldıracak ya da azaltacak tedbirlerin alınmasıdır. Tehlike yaratabilecek faktörler belirlendikten sonra, kütüphane binalarını güvenli hale getirmek için gerekli tüm önlemlerin (yangın algılama sistemleri, otomatik söndürme sistemleri, manuel söndürme sistemleri, rutin bakım, alarm sistemleri gibi) alınması aşamasıdır.
- Afet planlamasının üçüncü aşaması hazırlıklı olmadır. Bu aşamada depo ya da sergileme binalarının; pencereler, kapılar, girişler ve çıkışlar; yangın söndürme sistemleri, yangın alarmları; püskürtme başlıkları (sprinkler); duman/ısı dedektörleri; gaz, su ve ısıtma sistemlerinin boruları; elektrik tesisatları ve bunların kesişme noktalarının işaretlendiği bina planlarının hazır, ulaşılır ve güncel olması gerekir. Afette yapılacaklar ve kurtarma ile ilgili yazılı bir plan hazırlanması aşamasıdır.

- Afet planlamasının dördüncü aşaması afette sırasında takip edilecek işlemlerdir. Önceden belirlenmiş acil durum işlemleri uygulanmalıdır.
- Afet planlamasının beşinci ve son aşaması ise kurtarmadır. Kurtarma afete uğramış eserlerin ve tahrip olmuş malzemelerin, ihtiyaçlarına göre konservasyon ve restorasyonlarının yapılarak tekrar kullanılabilir hale getirilmesi aşamasıdır (Adcock, 2011).

Necippaşa Kütüphane binasında olası bir acil durum veya afet durumuna yönelik risk yönetimi yaklaşımına gelecek olursak. Taşınır ve taşınmaz kültür varlığı niteliği taşıyan tarihi kütüphane ve içerisindeki eserleri korumak için kültürel miras afet ve risk analizleri dikkate alınarak imkanlar dâhilinde önlemler alınmıştır. Bu önlemler çerçevesinde, kütüphane için risk değerlendirmesi yapılmış ve tehlike arz eden durumlar tespit edilip risk teşkil eden hususlar için gerekli tedbirler alınmıştır. Alınan tedbirlerde afet durumunda kütüphanede zarar hafifletme ve zararla baş edebilme kapasitesini artırmak hedeflenmiştir. “Necippaşa Kütüphanesindeki Kitapların Teşhir ve Tanzimi” başlığı altında afet ve risk yönetimi konusunda kütüphane için alınan önlemler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Kütüphanede meydana gelebilecek olağanüstü bir afet durumunda nadir yazma kitap koleksiyonlarının tamamının yok olması durumunda kütüphanenin en temel varlık sebebini ortadan kaldıracak olma olasılığına karşın bu kitapların tamamı dijital ortama aktarılmıştır. Risk yönetimi çalışmalarında, kitap koleksiyonlarının yanı sıra, kütüphane binası, kütüphane personelleri ve ziyaretçiler de göz önünde bulundurulmaktadır.

1.4. Necippaşa Kütüphanesinde Güvenlik

Necippaşa Kütüphanesindeki nadir yazma ve eski harfli matbu kitap koleksiyonlarını korumak ve gelecek kuşaklara taşımak için bir güvenlik politikası geliştirmiştir. Bu politikalar planlanırken nadir eser mevzuatının aksamadan yürütülmesi ve kütüphanede güvenlik zafiyeti oluşturabilecek etkenler göz önünde bulundurulmuştur. Güvenlik açısından sorun yaratabilecek etkenleri ortadan kaldırmak için kütüphane binası ve çevresinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda kütüphane binasının çevresi ve etrafındaki alanlar her zaman düzenli tutulmaktadır. Binanın çevresi dışardan giriş kolaylığı açısından değerlendirilerek alarm ve kapalı devre kamera sistemleri kurulmuştur. Kütüphane harim bölümü, revaklı

bölüm ve bahçe alanlarının tamamı kör nokta olmaksızın, IP erişimi ile uzaktan izlemeye imkân veren kamera sistemi ile izlenmektedir. Binada gece güvenlik zafiyeti oluşmaması ve kameraların düzgün kayıt almaları için binanın ve etrafının net görülebilmesi amacıyla bahçe aydınlatması sistemi kurulmuştur.

Kütüphanenin giriş/çıkış kapısında yer alan güvenlik kulübesinde 7/24 nöbet tutan güvenlik personeli bulundurulmaktadır. Kütüphanedeki koruma görevi kesintiye uğramaksızın görev devir teslimi, kabul edilmiş esaslar çerçevesinde, düzgün ve güvenli bir şekilde uygulanmaktadır. Gece/gündüz vardiya değişikliklerinde kendinden sonraki güvenlik görevlilerini bilgilendirmek için nöbet sırasındaki tüm bilgiler kayıt defterlerine yazılmaktadır. Kütüphane kapanışından sonra binada hiç kimse kalmamakta sadece güvenlik kulübesindeki nöbetçi personel kulübede nöbetine devam etmektedir. Mesai saatleri dışında müdür izni olmadan hiç kimse kütüphaneye giremez. Güvenlik açığı oluşturmaması amacıyla kütüphanedeki elektronik cihazların periyodik bakımları için gelen yüklenici firmaların personellerine girişte imza attırılmaktadır. Güvenlik personeli mesai saatleri sonrasında belirlenen periyotlarla kütüphane çevresinde bekçi tur kalemi sistemi ile sabit elektronik noktalara uğrayarak gece boyu kontrol sürekliliğini sağlamaktadır.

Binanın içi her zaman düzenli tutulmaktadır. Bu düzen ve güvenlik denetlemesi, olası kötü niyetli yaklaşımlarda caydırıcı etki oluşturmaktadır. Kütüphaneyi ziyaret etmek isteyenlerin kimlik kontrolleri yapıp ziyaretçi kayıt sistemine kayıtları yapıldıktan sonra kütüphane binasına alınmaktadır. Ziyaretçiler, kütüphanenin revaklı bölümünde bilgilendirilmekte özellikle kütüphaneye yemek veya içecek sokmalarına izin verilmediği ve herhangi bir esere dokunmayacakları gibi konuları içeren kurallarla bilgilendirilmektedir. Ziyaretçiler, üzerlerinde eserlere zarar verebilecek ya da eserleri saklayarak kaçırılmalarını sağlayacak çanta ve benzeri kişisel eşyalarını girişte bırakmaları konusunda kibarca uyarılmaktadır. Ziyaretçiler gerekli bilgilendirmeden sonra kütüphane personeli refakatinde harim bölümünü gezmektedir.

Kütüphanedeki kitap koleksiyonlarının güvenliğini sağlamak için alınan bir diğer önlem ise RFID sistemidir. Harim alanının girişine yerleştirilen RFID sistemi ile entegre çalışan manyetik kapı (antenler) ve alarm sistemi kurulmuştur. Eserler harim bölümünden çıkarıldığında RFID etiketler, yazılımın arayüzünden, pasif hale getirilmezse kapıda alarm sistemi devreye girmektedir. Böylelikle kütüphanede eser güvenliği üst seviyeye çıkarılmıştır (Biasiotti, 2016).

IV. BÖLÜM

NECİPPAŞA KÜTÜPHANESİNİN KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

Kültürel miras, insanlığın geçmişinden kalan ve bugüne kadar aktarılan tüm maddi ve manevi değerlerin toplamıdır. Bu yüzden kültürel miras, toplumların kimliklerinin temelini oluşturur ve toplumlara has bir karakter kazandırır. Kültürel miras aynı zamanda bir toplumun; kültürünü, değerlerini, yaşam biçimlerini yansıtır ve geçmiş ile gelecek arasında bir köprü görevi üstlenir. Kültürel miras, somut ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere iki ana kategoriye ayrılır. Somut kültürel miras, toplumların geçmişinden kalan maddi/fiziksel eserleri içerir. Bunlar; mimari yapılar, el sanatları, sanat eserleri ve arkeolojik buluntular gibi fiziksel eserlerdir. Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) ise toplumların geçmişinden gelen zihinsel değerleri içerir. Bu eserler; din, dil, gelenekler, müzik, ebru, folklor ve dans gibi unsurlardan oluşur. Somut ve somut olmayan tüm kültürel mirası kapsayan kültürel miras, toplumların kültürel çeşitliliklerini ve zenginliklerini korumaları, geleceğe taşımaları; böylelikle geçmişlerini unutmadan geleceğe hazırlanmaları açısından önemlidir (Öztürk & Caber, 2017). Kültürel miras, insanların ortak zenginliğidir ve korunması bütün toplumların ortak sorumluluğudur. Bu zenginliklerin ve değerlerin korunarak turizme kazandırılması, ülkelerin uluslararası platformlarda tanınmasını sağlamakta, tarihi mekânlar turistler için cazibe merkezi haline gelerek ülkelerin ekonomik gelirlerine katkı sağlamaya başlamaktadır. Ancak bu süreçler doğru yönetildiğinde; kültürel mirasın korunması, turizme kazandırılması ve bu unsurların sürdürülebilirliği önemlidir.

Turizm çok fonksiyonlu bir sektördür. Ülkelerin kültürleri arasındaki etkileşimi sağlar ve farklı kültürleri tanıtmaya yardımcı olur. Turizm kelimesinin birden fazla tanımı vardır ancak genel olarak şu çerçevede tanımlanabilir; insanların yaşadıkları yerlerden başka yerlere gitmek ve gittikleri yerlerde bir süre kalmak için yaptıkları faaliyetlerdir. Turizmin birçok farklı türü vardır; kültür turizmi, doğa turizmi, spor turizmi, sağlık turizmi, inanç turizmi ve MICE (kongre) turizmi gibi (www.ktb.gov.tr). Turizm genel olarak insanların eğlenmek, dinlenmek, yeni yerler keşfetmek, farklı kültürleri tanımak ve yeni deneyimler kazanmak gayesiyle yaptıkları faaliyetlerdir. Konumuzla ilgili olan kültür turizmi ise insanların farklı kültürleri tanımak, tarihi eserleri, müzeleri, kültürel etkinlikleri, sanat galerilerini ve festivalleri ziyaret etmek

amacıyla yaptıkları gezileri kapsamaktadır. Kültürel turizm, aynı zamanda kültürel miras için önemli bir gelir kaynağı sağlar. Turizm, ayrıca tarihi eserleri daha görünür bir hale getirir ve bu da insanların eserler hakkında daha fazla bilgi edinmesine yardımcı olur. Ancak turizm, kültür varlıkları için aynı zamanda bir tehdit unsuru da yaratabilir. Kültür varlıkları ve turizm arasındaki dengeyi sağlamak için, turizmin kültürel miras üzerindeki olumlu etkilerini artırırken, olumsuz etkilerini azaltmak için gerekli tedbirler alınmalıdır. Turizmin olumsuz tesirlerini azaltmak için şu tedbirler alınabilir; ziyaretçiler tarihi eserleri ziyaret ederken eserlerin korunması için gerekli tedbirlerin alınması, tarihi eserlerin korunması ve bakımının sağlanması, tarihi eserlerin korunması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması. Turizm ve tarihi eserler arasındaki denge sağlanmalıdır. Günümüzde kültürel mirasın korunması ve turizm potansiyelinin değerlendirilmesi tarihi öneme sahip yapılar için büyük önem taşımaktadır (Dedehayır, 2012).

Kültürel mirasın korunarak turizme kazandırılması için bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu yasal düzenlemelere göre kültürel mirasın sınırları genişletilmiş ve turizm ile ilişkileri değerlendirilmiştir. Söz konusu yasal düzenlemelerden biri olan ve Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği'nde geçen; *"Daimî teşhir bölümleri bulunan kütüphaneler ve arşiv merkezleri, resmi şekilde halkın ziyaretine açık bulunan tarihi anıtlar, tarihi anıtlara ait binaların kısım veya müştemilatı, tarihi, arkeolojik tabii önemi haiz mevkiler ve parklar, nebatat ve hayvanat bahçeleri, akvaryumlar ve benzeri teşekküller bu tarife girer"* ifadesi ile ICOM'da da müze tanımı genişletilmiştir. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere müze, sadece tarihi ve kültürel materyallerin bir arada olduğu mekânlar değil; kültürel ve sosyal yaşama konu olan, kamuya özgü estetik duygusunu geliştiren ve muhafaza eden araştırma merkezleridir (www.mevzuat.gov.tr).

ICOM'un tanımı kapsamına giren kamusal alanlardaki tarihi eserlerin geleceğe taşınabilmesi için doğru bir şekilde korunması ve ziyaretçilere sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda tarihi ve kültürel gelişmeleri belgeleyen bütün eserlerin sergileme/depolama alanlarında sağlıklı bir şekilde korunarak geleceğe taşınabilmesi için sergileme ve düzenleme tarihi teknikleri ile ziyaretçilere sunulması ve modern bir şekilde yönetilmesi mutlak bir gerekliliktir. ICOM'un müze tanımı içinde yer alan kütüphaneler, kültürel çeşitliliğin ve toplumsal belleğin daha iyi aktarılmasını sağlayan mekânlardır (Ersoy, 2016). Bu mekânlarda yeni anlatım ve sunum yöntemlerinin

kullanılmasıyla tarihi kütüphanelere olan ilgi de artırılabilir. Küreselleşme kavramı ile kültür kavramına bakış ve teknolojiye yaşanan değişimlerle beraber, koleksiyonların sadece toplanıp korunması ve saklanması işlevini sürdüren klasik kütüphanecilik anlayışından sıyrılarak müze kütüphane konsepti ile kütüphaneciliğe yeni bir bakış açısı kazandırılmıştır.

Müze kütüphane konseptinde koleksiyonların ziyaretçiler üzerindeki etkisi artırılırken, kültür ve sanat eserlerinin toplumla buluşmasına olanak sağlanmıştır. Kütüphanede teşhir/tanzim alanı modern anlayışa uygun teknolojik ve iklimsel yöntemlerle yeniden düzenlenmiştir. Kültür varlıklarının meziyetine uygun, doğal afetlerde koleksiyon korumasını standartlara uygun bir şekilde sağlayan dolap, raf sistemleri, koleksiyonların korunması ve geleceğe taşınması için hayati önem taşımaktadır. Bu nitelikteki sergilemelerin amacı ziyaretçilere eserlerin anlamlı bir bütünün parçaları olarak ulaşmasını sağlayarak, koleksiyonları estetik bir teşhirle sunmaktır.

Necippaşa Kütüphanesi'nin, sağladığı dijital kütüphanecilik hizmetinin yanında müze kütüphane olarak turizme kazandırılması, ziyaretçilerin kütüphanedeki kitap koleksiyonları hakkında bilgi sahibi olmaları açısından önemlidir. Kütüphanede sağlanan rehberlik hizmeti ile ziyaretçiler bir taraftan Necippaşa Kütüphanesi ve koleksiyonları hakkında bilgi alırken bir taraftan da eşsiz kitapların tarihi ve kültürel meziyetlerinin ve konumlarının kendine has doku bağlamları içerisinde görmektedirler. Kütüphane koleksiyonlarının korunaklı bir ortamda muhafaza edilip düzenli ve bakımlı olduklarını görmek ziyaretçilerin ilgisini artırır ve daha estetik görüntü sağlar. Kütüphane koleksiyonları organik materyallerden imal edildiği için periyodik kontrol ve bakım ile eserlerin özgünlüklerinin korunması ve geleceğe taşınmasında da önemli bir faktördür.

Ayrıca tarihi kütüphanelerin turizm potansiyelini artırmak için, sürdürülebilir politikalar benimsenmelidir. Kütüphanedeki ziyaretçi hizmetleri, kütüphanenin kitap koleksiyonlarını koruyacak ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak şekilde planlanmalıdır. Kütüphanelerdeki zenginliğin halka sunulabilmesine olanak sağlayan yeni hizmet politikaları kullanılmaya başlandıkça tarihi kütüphanelere olan ilgi de artmaya başlar. Kütüphanelerin, ziyaretçiye başarılı bir şekilde sunulması, kütüphane-toplum ilişkisinin geliştirilmesine, ziyaretçilerin kütüphane gezilerinden keyif almasına, ziyaret sıklıkları ve sürelerinin artmasına olanak sağlayacaktır.

Sürdürülebilir bir politikayı amaçlayan Necippaşa Kütüphanesi hem taşınır kültür varlıkları hem de taşınmaz kültür varlıklarına saygılı, güncel, kültürel ve sosyal boyutları ile ele alınmıştır. Sürdürülebilir bir gelişme çerçevesinde mimari miras olan kütüphanenin işlevini hala sürdürüyor olması, yaratıcılığın önemli bir bileşeni olduğunu göstererek aynı zamanda toplumsal bütünleşmenin ve karşılıklı anlayışın temin edilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Kütüphane yapısı ve içerisindeki kitapların kültür varlığı olmasını sağlayan tüm değerleriyle birlikte ele alınarak sürdürülebilir politikalar izlenmelidir. Çünkü tarihsel süreç içinde kitap koleksiyonları ya da dermelerini koruyamayan kütüphanelerin zamanla âtil duruma düştüğü ya da işlevini yitirip başka amaçlarla kullanılmaya başlandığının örnekleri ülkemizde mevcut ve Necippaşa Kütüphanesi de sürdürülebilir politikalar izlenmezse bu kütüphanelerle aynı kaderi yaşaması kaçınılmazdır. Yapılan politikaların sürdürülebilir olması için tarihi kütüphanelerin turizme kazandırılması önemli bir etkidir. Kültürel mirasın korunması için birbirine bağlı olan turizmde önemli bir rol üstlendiği bilinmektedir. Bu nedenle turizmin sağlamış olduğu kaynaklar, kültürel miras alanlarının işlevselliklerinin sürdürülebilirlik ilkesi etrafında korunarak gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamaktadır.

Necippaşa Kütüphanesi, sunum alanındaki eksiklerini tamamlayıp, kitap koleksiyonlarını daha güvenli bir hale getirirse ve bunu interaktif deneyimlerle birleştirirse ziyaretçilerin kütüphaneye olan ilgileri artırılmış olur. Ziyaretçi deneyimlerini artırmak için aktif RFID teknolojisi tabanlı bir kulaklık aracılığıyla kütüphane ve koleksiyonları hakkında ziyaretçilere bilgi verilebilir. RFID teknolojisine tanımlanacak koleksiyon bilgileri ile ziyaretçiler istedikleri dilde eserler hakkında bilgi alabilir bir formata dönüştürülebilir. Bu tasarım önerisi ile müze kütüphane personellerinin gelen ziyaretçilere rehberlik etme zorunluluğunu ortadan kaldırarak ziyaretçilere daha doğru ve standart bir bilgi aktarımı sağlanmış olur. Ayrıca Necippaşa Kütüphanesi ve koleksiyonları hakkında üniversiteler ve okullarda yapılacak eğitim programları ve seminerlerle hedef kitlelere ulaşılabilir. Bu çalışmalar ziyaretçilerin de kültürel ve tarihi açıdan daha bilinçli yaklaşımlar sergilemelerini sağlayabilir. Bu öneriler, Necippaşa Kütüphanesi'ndeki eserlerin turizme kazandırılması için uygulanabilir politikalardır. Dikkate alındığı takdirde kütüphanenin turizm potansiyeli artırılabilir ve sürdürülebilirliği sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adcock, E. P., & Varlamoff, M.T., & Kremp, V., & Somer, Ş. N. (2011). Kütüphane Malzemesinin Bakım ve Kullanımında IFLA İlkeleri.
- Ashyüksel, M. K. (2016). Bilgi Teknolojileri ve Dijitalleşmenin Türkiye’de Bilgi Bilim Literatürüne Yansıması: Bilgi Dünyası Dergisi Örneği 17(1), 87-103.
- Ataman, B. (2008). Arşiv ve Kütüphanelerde Yangınla Mücadele. Bilgi ve Belge
- Biasiotti, A. (2016). Yazma Eserlerin Bakımı ve Elleçlenmesi, KUMİD.
- Biasiotti, A. (2016). Müzelerde Güvenlik. KUMİD.
- Çağırğan, U. (2022). The Effect Of Restoration Interventions On The Indoor Climate Of Historic Buildings: Case study of Tire Necip Paşa Library, İzmir, Turkey. İzmir Institute of Technology,
- Çakan, F. B., & Çakan, M. (2013). Tekstiller ve Ortam Koşulları N13. KUMİD.
- Çam, M., & Akçatepe, R. E. (2020). İlginç Vakıflar, *Vakıflar Genel Müdürlüğü*.
- Çavdar, T. (2006). Vakıf Kütüphaneleri, *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı*.
- Çelebi, E. (1982). Seyahatname
- Dedehayır, H. (2012). Sürdürülebilir Kültür Turizmi, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı.
- Demir, S. (2021). Karolenj Rönesansı Bağlamında Kütüphaneler, Manastırlar ve Karolenj El Yazmaları. 35(2), 183-207.
- Doğruer, F. S. (2020). Müze Tasarımları İçin Önleyici Koruma Kılavuzu. ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları.
- Dörtlemez, Y. H. (2013). Dünya ve Türkiye’de Kütüphaneler. İstihdam 3i, 30.
- Ersoy, O., & Soysal, Ö. (1963). İslam Kütüphaneleri. Tarih Araştırmaları Dergisi, 1(1), 275-293.
- Ersoy, U. (2016). Türk Müzeciliğinde Mevcut Durum Analizi. Müze Profesyonelleri Projesi Yayını, 1.
- Ertürk, N. (2021). Müzelerde Risk Yönetimi: Uluslararası Yaklaşımlar. Electronic Turkish Studies, 16(2).
- Erünsal, İ. (2008). Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri, Türk Tarih Kurumu.
- Gacek, A. (2017). Arapça El Yazmaları İçin Rehber. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Göker, Y., & Kurtoğlu, A. (1986). Bazı Deniz aşırı Ağaç Türlerinin Kullanım Yerleri. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 54-74.
- Hizmetli, M. (2018). Beytülhikme: Kökeni ve Abbasi İdeolojisini Biçimlendirmedeki Rolü.
- ICOMOS. (2013). ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi.
- İlden, S. (2010). Yazılı Eserlerde Korumanın (konservasyonun) Tarihi ve Türkiye’de Kitap Konservasyonu Çalışmaları. Sanat Dergisi(14), 117-123.
- İnalçık, H. (2019). Vakıf Medeniyeti, Vakıflar Dergisi, 246-247.
- Jean Tétreault, & Murat Çakan. (2015). Morötesi İşinin Ölçülmesi N2/2. KUMİD.
- Keseroğlu, H. S., & Demir, G. (2016). Antikçağda Bilim ve Kütüphane. 30(3), 365-397.
- Kılıç, A. (2020). Mehmet Necip Paşa Kütüphanesi ve Vakfı. Tire’den yansımalar, 15.
- Kılıç, M. (2003). Yapılarda Yangın Güvenliği ve Söndürme Sistemleri.

- Kiraz, M. N. (2016). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Kâğıt Konservasyon Laboratuvarında Yapılan Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları. XX. Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu.
- Kiraz, M. N. (2017). Bir El Yazmasının Restorasyonunda Tümleme Yönteminin Seçimi ve Seçilen Yöntemin Yırtılma Direncinin Hesaplanması, Art-Sanat Dergisi(8), 251-260.
- Kızık, M. N. (2005). Yazma Eserlerin Müze ve Kütüphanelerde Korunma Yöntemleri.
- Koçak, E., & Eskici, B. (2019). Müzelerde Korumaya Etkiyen Faktörler, Sanat ve Tasarım Dergisi(24), 235-259.
- Köklü, E. (2017). Müze, Arşiv, Kütüphane Malzemesi ile Kataloglama İlişkisi.
- Kuzucuoğlu, A. H. (2015). Müze, Kütüphane ve Arşiv Binalarında Afetlere Yönelik Tedbirler. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 1-12.
- Kütüphane ve Arşiv Depo Mobilyaları. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- SYE Kütüphanesi, (2015). Yazma Eserlerde Biyolojik Bozulmalar ve Entegre Zararlı Mücadelesi Programı.
- Lamartine, A. D., & Banoğlu, N. A., & Tuncay, H., & Toker, Y. (1991). Osmanlı Tarihi.
- Maraşlı, F., & Çıbuk, M. (2015). RFID Teknolojisi ve Kullanım Alanları. Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 4(2), 249-275.
- Mollaoğlu, R. N. (2007). Müze Kütüphaneleri ve Müze Bilgi Ortamına Katkıları. 21(3), 303-334.
- Oğuz, E. S. (2017). Türkiye’de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler, 1923-1980. Hiperlink eğit. ilet. yay. san. tic. ve ltd. sti.
- Okur, M. (2010). Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1), 199-217.
- Önal, M. (2020). Cumhuriyet Döneminde Halkın Eğitiminde Halk Kütüphanelerinin Yeri ve Tarihi Gelişimi.
- Özarslantürk, A. K. (2019). Kütüphane Türleri ve Türkiye’den Örnekler Yerel Kimlik Dergisi, 38-45.
- Özbay, M. (2005). Bilim ve Kültür Aktarıcısı Olarak Yazı. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları(2), 67-74.
- Öztürk, A., & Caber, M. (2017). Kültürel Miras ve Üniversitelerin Turizm Rehberliği Bölümlerinde (Lisans/Önlisans) Kültürel Miras Eğitimi Üzerine Bir Durum Tespiti, Avrasya Sosyal Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı.
- Sivri, E.(2023) Kütüphanelerde Yapay Zekâ’nın Geleceği: Farklı Alanlardaki Potansiyel Uygulamalar ve Yeni Kullanım Alanları Oluşturma. Library Archive Museum Research, 4(2), 175-184.
- Stremousova, E., & Buchinskaia, O. (2019). Some Approaches To Evaluation Macroeconomic Efficiency Of Digitalisation, Business, Management and Economics Engineering 17(2), 232-247.
- Şenalp, L. (2008). Eski Çağlarda Kütüphaneler, Türk Kütüphaneciliği

- Terzioğlu, A. (2006). İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmamıştır. Topaloğlu, A. (2011). IRCICA Kütüphanesi UHF RFID Çözümleri. Türk Kütüphaneciliği, 25(1), 106-116.
- Turgut, B. (2018). İslam Medeniyetinde Vakfiye: Hz. Ömer Örneği. İlahiyat Tetkikleri Dergisi(50), 271-293.
- Türkyılmaz, Z. (2018). Cumhuriyet Döneminde Sosyal, Ekonomik Ve Kültürel Yönleriyle Tire, Tire Belediyesi Kültür Yayınları, 23.
- Uysal, Z. (2019). Topkapı Sarayında III. Ahmet Kütüphanesi ve Çini Bezemeleri. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 71-100.
- Wilson, N. G. (1967). The Libraries Of The Byzantine World. 8(1), 53-80.
- Yalçınkaya, Y. (2016). Dijital Kültür ve Dijital Kütüphane. Türk Kütüphaneciliği, 30(4), 595-618.
- Yavuz, B. (2004). Kabloların Sınıflandırılması, Ab Standartlarındaki Elektriksel ve Mekâniksel Testleri.
- Yıldırım, A. İ. (2003). Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I: Yy.
- Yıldız, N. (2000). Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yumuk, Y., & Koçoğlu, C. M. (2020). Müzelerde Çocuklara Yönelik Uygulamaların Ziyaretçi Deneyimi Kapsamında Değerlendirilmesi: Sivas Arkeoloji Müzesi. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(4), 3964-3975.
- Yücel, G., & Adiloğlu, B. (2019). Dijitalleşme-Yapay Zeka ve Muhasebe Beklentiler Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi(17), 47-60.
- Yüksel, M. E., & Zaim, A. H. (2009) Otomatik Nesne Tanımlama Teknolojisi Olarak RFID Ve RFID'nin Faydaları RFID, As An Automatic Object Identification Technology And Its Advantages.
- <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263919/kultur-ve-turizm-bakanligi-yazma-eser-kutuphaneleri-calisma-yazma-ve-eski-harfli-basma-eserlerden-yararlanma-yonetmeligi.html>
- <https://www.bilimkurgukulubu.com>
- <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/vakfiye>
- <https://www.mevzuat.gov.tr>
- <https://www.vgm.gov.tr>
- <https://www.yek.gov.tr>